

جلد: ۴۶ * شماره: ۶

شیرازہ

دوماہی
پہاڑی

جموں کشمیر اکیڈمی آف آرٹ، کلچر اینڈ لینگویجز

دوماہی
پہاڑی

جلد: ۴۶ * شماره: ۶ * فروری / مارچ ۲۰۲۵ء

جموں کشمیر اکیڈمی آف آرٹ، کلچر اینڈ لینگویجز

PAHARI

Bi-Monthly SHEERAZA

Volume: 46 * Issue: 6 * Year: 2024-25

Published by:

Jammu & Kashmir
Academy of Art, Culture and Languages

شیرازہ

دو ماہی

(پہاڑی)

جلد: ۳۶

شماره: ۶

فوری / مارچ ۲۰۲۵ء

نگران: پروند کور (JKAS)

مدیر: محمد ایوب میر

معاون: عبدالواحد منہاس

جمول اینڈ کٹمر اکیڈمی آف آرٹ، کلچر اینڈ ڈیٹا ٹیکنالوجی

ناشر :

سیکریٹری جموں اینڈ کشمیر اکیڈمی آف آرٹ، کلچر اینڈ لینگویجس۔ لالمنڈی سرینگر

کمپوزنگ: عبدالواحد منہاس / امتیاز احمد خان / بشیر احمد نجار

چھاپ خانہ: جموں و کشمیر گورنمنٹ پریس۔ سرینگر

تعداد: 100

سرورق: بشیر احمد بصیر

قیمت: 100 روپے

نوٹ :

اس شمارے پنج شامل مقالیاں تہ دیگر مضمولات
پنج ظاہر کیتی گئی آراء نال ادارے ناگلا یا جوؤ اتفاق
ضروری نیہہ..... (ادارہ)

رابطہ انہاں موبائل نمبراں اُپر کرو:

9469249766, 7006613674

چھٹی اس پتے تے لکھو:

ایڈیٹر

(پہاڑی)

جموں اینڈ کشمیر

اکیڈمی آف آرٹ، کلچر

اینڈ لینگویجس

لالمنڈی سرینگر

6	محمد ایوب میر	پہلی گل
		مقالے:
8	سید جاوید حقانی	پہاڑی سماج نیاں کھیڈاں
18	ڈاکٹر محمد عادل	قصہ گوئی داسفر: بیٹھکاں تھیں سینما تکر
23	شہباز ملک	میاں محمد بخش تہ وحدت الوجود
29	شبیر احمد خان بٹس	جدید پہاڑی غزل تے روحانی اثرات
37	سہراب احمد قریشی	پہاڑی قوم بچ رساں تہ رواجاں ناتاریخی پچھو کڑ
		افسانے:
43	محمد اقبال شال	بریک آپ
50	شیخ شبیر احمد	پکار
53	عبدالحماد قریشی	آج دی تازی خبر
57	سید جاوید حقانی	اولا جنتر
62	لیونٹا لستانی	مہنگا سودا
67	الطاف حسین جنجوعہ	آخری سٹیج
71	میر شبیر محمد پرواز	قبولیت
72	معروف تسلیم	ملائی
76	سہراب احمد قریشی	خاباں نا پہنار

سید خورشید حسین شاہ۔ محمد عظیم خان۔ محمد خورشید منور۔ خواجہ پرویز دلبر

رشید قمر۔ شیخ ظہور۔ امتیاز نسیم ہاشمی۔ میر شیر محمد پرواز۔ ڈاکٹر عارف ملک۔ عبد المجید حسرت۔
انعام الحق بھٹل۔ مشکور احمد شاد۔ دانش اشفاق ترک۔ غلام رسول خان۔ محمد رفیق خان رفیق۔
ممتاز چودھری۔ سید وقار دانش۔ طارق احمد طارق۔ شمینہ سحر مرزا۔ ڈاکٹر غلام جیلانی یکتا۔
سہلی کاظمی شمع۔ عقیل عباسی۔ رابعہ کوثر۔ ملک سلیم اختر۔ نذہت نسرین۔ خالد مصطفیٰ راحت۔

نظمناں / مانتیپے / گپیت / سہی حریفی:

109	محمد عظیم خان	اختر پیر پنجاں
112	شیخ آزاد احمد آزاد	ماحول چنگا نیہ / اوہ تکتے رہے
113	امتیاز نسیم ہاشمی	انگرا / وجود
114	پرویز مانوس	انا العش / جنت
115	سوامی انتر نیرو	جتھے میں رہنا
117	محمد سلیم بیگ	ٹھہر جاموتے
118	گلشن سنگھ گلشن	اپنی کہانی
119	یا سربانی	ڈوہنگیاں سوچاں
120	ملک ذاکر خاکی	پنیری
122	گوئے	چرواہے ناگیت
124	محمد رفیق زنجی	سادھنا ٹاپ تہ کرناہ
126	معروف تسلیم	کدے اسراں وی ہونا اے
127	ارشاد کامل	تصور
128	محمود علی	کونج

130	راجہ کوثر	خبر/ادلہ بدلی
131	نذیر دجانی	اصلیت
132	پرویز ملک	ٹپے
134	ملک ذاکر خاکی	گیت
136	مشکور احمد شاد	گیت
137	ملک سلیم اختر	گیت
138	عبدالجلیل خیالی	گیت
139	مہر یقین فانی	سی حرفی
		ڈرامہ:
145	خوش دیوینی	ساگرہ
		فیسرے:
160	راجہ شاہد علی شجاعت	افسانیاں نی وادی نے ”اُس پار“ کھلا:
	پرویز مانوس	
174	اعجاز احمد	پنڈاس: اک تجزیہ

پہاڑی قبیلہ بے شک بک شاندار ثقافت دا وارث ہے۔ اس ثقافتی رُکھ دا کھیر اتنا بڑا وسیع تہ کھو پنھر اہے جے اِسدی ناپ تول کرنی نہایت ہی اوکھا کم ہے۔ اِس کھو پنھرے درخت بچ کتنے ہوو کھیرے کھیرے ثقافتی پھل، پھل تہ پھالیاں پتر ہین اِسدا احاطہ کرنا وی ذرا دشوار ہے۔ انسان دے جے تھیں مرنے تکر دے سفر بچ جتنی وی حرکات و سکنات، مثلاً زبان و ادب، لوک ادب، تہذیب و ثقافت، رہن سہن، اخلاق و آداب، شادی بیاہ دے رسم و رواج، مذہبی عقائد، لوک عقائد، لوک ناچ، لوک ساز، لوک کھیڈاں، بھارتاں، اکھان، محاورے، ضرب المثل، لطیفے، چٹکے، داستان گوئی، لوک کہانیاں، لوک گیتاں تہ لوک باراں، ایہہ کجھ لوک ادب دے حصے ہین، دے علاوہ کپڑا پلا، کھانا، عادات و اطوار، طبیعت و مزاج، حفظانِ صحت یعنی دیسی طریقہ علاج، محنت، جفاکشی، دلیری، بہادری، بانگین، طریقہ تعلیم، کسب، مرن پھرن، دکھ سکھ، تعمیرات، تجارت، طریقہ زمینداری، ہلہ شیری وغیرہ ایہہ تمام چیزاں ثقافت آکھال دیاں ہین۔

واقعی ثقافت بک سچ وسیع ہوو کھیر معنی لفظ ہے ہوو ماہڑے جے بے ادب ادب نواز واسطے اِس موضوع تے گل کرنی مشکل ہے۔ بلکہ نکا منہہ تہ بڑی گل دے مصداق ہے۔ ادب زندگی دا آئینہ ہے ہوو ایہہ آئینہ اِسدے ماضی کو مستقبل دے شیشے بچ نہایت ہی شفاف طریقے نال پیش کردا ہے۔ ثقافت اِسدے ماضی بچ وی موجود ہے ہوو حال و مستقبل بچ وی، عروج تہ پستی بچ وی، اِسدی خوشی ہوو غمی دے اندر وی موجود ہے۔ اِسدی ٹھونڈی ہوو کھوج صرف تحقیقی ادب ہی دے

ذریعے باندے آسکدی ہے۔ اُس دے لکھاری تہ ادیب وقتاً فوقتاً ادب دے ہر ہک موضوع تے تحقیق دے قلم سنگ نویاں نسلاں واسطے رستے ہموار تہ سہرے کردے ہین۔ ادبی سلسلے کو آگے بدھائے واسطے ادارہ اپنے لکھاریاں کو جملہ درج بالا ثقافتی موضوعات تے لکھنے دی درخواست کردار ہندا ہے تہ ایہہ قلمکار حضرات اپنی تحقیق دے ذریعے ادبی تہ ثقافتی پہلوواں کو پھلو پھلار کے شعبے تکر پچھیندے ہین۔ اسراں ایہہ اپنی ماء بولی دے ادب ہور لوک ادب دے دائرے کو مزید وسعت عطا کردے ہین۔

ادارہ ہک وار فر اپنے معتبر ادباء تہ قلمکاراں ہور شاعران کو شیرازہ دی اشاعت کو جاری رکھنے واسطے التماس گزار ہے کہ اوہ اپنے تحقیقی مضامین ہور تخلیقات ارسال کر کے پہاڑی ادب دی شیرازہ بندی کو یقینی بناون تہ وقت دی ضرورت کو مدنظر رکھ کے یونیورسٹی طلباء دی ریسرچ ٹیچ انڈی قلمی معاونت دے ذریعے طلباء ہور اسکالرز دی زبان و ثقافت دے تیں تحقیقی ضرورتاں دی پوریاں ہو سکسن۔

شیرازہ پہاڑی دی جلد: 46، شمارہ: 6، شمارے ہتھیاں ہتھیاں نچ ہے۔ خوشی اس گل دی ہے کہ ادارہ بروقت اپنی اشاعت کو اپنے قارئین کرام تکر پچھا رہیا ہے۔ رسم و رواج، لوک کھیدیاں ہور انڈی افادیت تہ اہمیت کو باندے آندے واسطے دو مضامین دے علاوہ قصہ یاد استان گوئی دا چکھو کڑ تہ حال دے حوالے ناوی ہک مضمون، نیز پہاڑی شعری ادب ہور روحانیت دے موضوعات اُپروی دو مضامین شامل شیرازہ ہین۔ حسب معمول شعری حصہ وی اس شمارے دی زینت بدھا ہے۔ اُمید ہے جے تیس اپنی قیمتی آراء تہ مشورے سنگ اسدی رہبری کرسوگے۔

اڈیکوان
محمد ایوب میر

سرینگر
۲۸ نومبر ۲۰۲۳ء

پہاڑی سماج نیاں کھیڈاں

ہر دور تہ ہر سماج وچ بکھ بکھ کھیڈاں کھیڈیاں جانیاں ہین جدوں کہ کجھ کھیڈاں موسمی تہ کجھ علاقائی مناسبت نال ہونیاں ہین۔ پہاڑیوں جے کھیڈاں بکھ بکھ ہونیاں ہین، لیکن انہاں کھیڈاں نی اہمیت تہ افادیت اگو ہونی اے کہ ایہہ جسمانی تہ ذہنی طور ہر انسان واسطے کتنیاں اہمیت نیاں حامل ہین۔ البتہ ایہہ ضرور اے کہ عمر تہ سماجی مناسبت نال بکھ بکھ کھیڈیاں جانیاں، لیکن ہر طراں فائدے مند ضرور ہین۔

اس پنج کوئی شک نیہہ جے موجودہ دور نے نیچے سماجی کھیڈاں نی طرف کھٹ رُجھان رکھنے ہین، لیکن گراں پنج حالیں وی اس ورثہ کی سمہالی رکھیا اے۔ اَجکل عموماً انہاں کھیڈاں نی جگہ موبائل نے لے لی نی اے، جس نی وجہ توں اَج نے نیچے جسمانی طور کافی کمزور ہین، لیکن کھیڈاں نی اہمیت پنج کوئی کمی ظاہر نیہہ ہونی۔ اوہ کھیڈاں جیہڑیاں پہاڑی سماج پنج اَج نے دور پنج کھیڈیاں جانیاں، اسراں ہین:

پنج گیٹی:

ایہہ کھیڈ اپنے ناں توں ظاہر کرنی اے کہ پنجاں گیٹیاں نال کھیڈی جانی اے۔ اس کھیڈ کی دو ٹیماں کھیڈنیاں ہین تہ ہر ٹیم پنج اک اک یا دو دو کھلاڑی کھیڈنے ہین۔ دو توں مٹے کھلاڑی اگر شامل کیتے جان تہ کھیڈ لگی ہونے نال دلچسپی کھٹی جانی اے۔ اس کھیڈ نی سب توں بڑی دلچسپ گل ایہہ اے کہ اک ہتھ نال کھیڈی جانی اے تہ اگر دو ہتھ شامل کیتا جائے تہ نول ہو جانا اے۔ اس کھیڈ پنج کھلاڑی پہلی واری یا پہلے (Round) پنج اک گیٹی اُپر پھینکی باقی چار گیٹیاں واری واری اُسے ہتھ نال تہرتی وروں چانیاں ہین، جس ہتھے نال گیٹی اُپر پھینکی جاسی۔

دوئی واری یا دُوے (Round) بچ دو دو گئییاں فر تہی واری بچ تڑے تہ آخری واری بچ چار گئییاں چلکئیاں پینیاں ہین۔

آخری واری یا (Round) بچ بچ گئییاں ہتھلی ور رکھی اُپر پھینکی فر اُچھے ہتھے ور روکنیاں پینیاں ہین، گر کوئی گئی ہتھ وروں ٹہی گئی تہ بچ یا فول ہونا، ابھی صورت بچ کھیڈنا موقعہ دوئی ٹیم کی دتا جانا لے ہارجیت نافصلہ طے کیتا جانا۔

ہیم :

اس کھیڈ بچ وی بچ گئی نی طراں اُتنے کھلاڑی تہ اُتیاں ہی گئییاں نا استعمال کیتا جانا اے۔ کھے ہتھ نا گٹوٹھا تہ بشکار لی انگلی تہرتی ور ٹیکسی ادھی سرکل بنائی جانی تہ شہادت والی انگلی تہ ہور انگلیاں تہرتی ور ٹیکنا کھیڈ نے اصولاں نے خلاف منیا جانا اے۔

اس کھیڈ بچ وی پہلی واری یا پہلے (Round) بچ اک گئی اُپر پھینکی واری واری گئی ادھی سرکل بچوں اندر کیتی جانی اے۔ دوئی واری یا دُوے (Round) بچ دو دو تہ فر تڑے تہ چار گئییاں ہر اک (Round) بچ سرکل بچوں اندر کرنیاں پینیاں۔ آخری Round بچ سدھے ہتھے ور گئییاں تہری اُچھے ہتھ ور ٹھہرانے توں بعد ساریاں اُپر پھینکی سدھے ہتھے نال پکڑنیاں پینیاں ہین۔ کھیڈ نے اصولاں ور عمل کرنا لازمی ہونا اے۔

کھیاؤں میاؤں :

اس کھیڈ کی مکا وی آکھنے ہین۔ اس کھیڈ کی گڑیاں مُنڈے دوئی کھیڈی سکے ہین۔ تڑے چار گڑیاں مُنڈے اپنے ہتھوں نے مُکے بنائی اک دُوے نے مُکے ور رکھی اک پکھنا تہ باقی جواب دینے:

”مکے بچ کہہ اے؟“

”مکے بچ گیری۔“

”گیری کس کھاہی؟“

”چوی۔“

”چڑھی کتھے بیٹھی؟“

”بوٹے۔“

”بوٹے نا کہہ بنایا؟“

”پہت۔“

”پہت چکھے کون بیٹھا؟“

”ککڑی۔“

”ککڑی کہہ دتا؟“

”انڈا۔“

”انڈا کس کھا ہدا؟“

”میں!“

”ماہڑا حصہ کس کھا ہدا؟“

”میں!“

”دے ماہڑا حصہ!“

”میںہ دینا۔“

”کھیاؤں میاؤں.....کھیاؤں میاؤں.....کھیاؤں میاؤں“ لڑائی شروع ہوئی جانی اے۔

اینکن مینکن:

اس کھیڈ بیچ چار، بیچ کھلاڑی اپنے سدھے ہتھ تہرتی ور کھلیاری رکھنے۔ اک کھلاڑی سارے نیاں ہتھوں ور انگلی لائی پڑھنا ”اینکن، مینکن، تلی، تلینکن، ساوے، پیلے، ڈورے، گڑھ، کھاؤ، بیل، بدھاؤ، سر وچ، کنڈا، پکڑیلی، داکن۔“

آخری انگلی جس نی ہوسی اُس ناکن پکڑی لینا۔

چینکلی:

چینکلی وی اساہڑی وراشتی کھیڈ اے۔ ایہہ کھیڈ اک لٹی لکڑی کی بشکاروں اک لکڑی ور

اسراں تلیا جانا کہ اُپر آلی لکڑی آسانی نال اگے پچھے تہ پھیر کہمائی جانی اے، جس وردو پاسے دو کھلاڑی بہینی کہمانے ہین یا اُپر بٹھ ہلائی لطف لینے ہین۔ ایہہ کھیڈ پچھے بڈھے، جوان تہ گڑیاں، منڈے وی کھیڈی دل پہلانی ہین۔

سنتولیہ:

اس کھیڈ واسطے کوئی گراؤنڈ یا فیلڈ نا ہونا لازمی میہہ، بلکہ کسے وی گھلی ڈوگی یا تلے بچ جینے آلی ٹیم پہلاں اپنی باری بچ سٹ ٹھیکریاں اک دُوے ورتتیب نال رکھیاں جانی ہین۔ اس ٹیم نے کھلاڑی پھیری، کھنڈی جانے تہ دُوئی ٹیم نے کھلاڑی کھنوماری ٹھیکریاں روہڑی نسی جانے۔ پہلی ٹیم نے کھلاڑی دُوئی ٹیم نے کھلاڑیاں کی کھنومال پھنڈی اوٹ کرنے تہ دُوئی ٹیم نے کھلاڑی ٹھیکریاں کی ترتیب وار چاہڑی سنتولیہ کرنے نی کوشش کرنے۔ اسراں اک ٹیم کی اوٹ کری دُوئی ٹیم کی باری دتی جانی تہ زیادہ سنتولیہ کرنے آلی کامیاب ٹیم قرار دتا جانا۔ اس کھیڈ نی کدوں، کس ابتداء کیتی تہ اس نے اصول کس بنائے، اس نی اصلیت نا کسے کول کوئی ثبوت میہہ اے۔

چھو:

چھو پچھے بڈھے جوان سارے کھیڈ نے ہین، لیکن پچھے ہوراں کھیڈاں نی طراں اس کھیڈ نے مچ شوقین ہونے ہین۔ اس کھیڈ واسطے کسے گراؤنڈ یا تلے نی لوڑ میہہ ہونی بلکہ کسے ڈاہلے بوٹے وراک لے رستے کی لڑکائی چھو بنایا جانا اے جس و کھلاڑی بہینی لہاں لارالانے تہ کھیڈ نال لطف لینے۔ اس کھیڈ وچ تہ کوئی ٹیم بنائی جانی تہ نہ ہی ہار جیت ہونی، صرف لطف ہی کہندا جانا اے۔ البتہ دو کھلاڑیاں نا ہونا ضروری اے، کیاں جے اک چھو لیسی تہ دُو اتہنگا دیسی چھو ہلاسی۔ اس کھیڈ واسطے نہ کوئی ٹیم ویلا تہ نہ ہی کوئی اصول قانون مقرر ہونا۔ بعض دفعہ رستے توں بغیر مٹو جیسے جملے بوٹے نے ڈاہل مروڑی تہ چھو بنایا جانا اے۔

چھپانکی:

چھپانکی کھیڈ واسطے وی کوئی گراؤنڈ، فیلڈ یا تلے نی لوڑ نیہہ بلکہ سے کہہ اندر یا گسے کھتے کھر کے تہ چھنڈ پھاڑی نے آ لے دوآ لے کھیڈی جانی اے، چھتے چھپنے نی جگہ وہے۔ اس بچ دو ٹیماں ہونیاں ہین۔ اک واری اک ٹیم چھپسی تہ دوئی ٹیم لوڑسی، فردوئی ٹیم چھپسی تہ پہلی ٹیم لوڑسی لیکن جیہڑی ٹیم لوڑنے بچ ناکام ہونی تہ اوہ باری جانی اے۔ ٹیم بچ کھلاڑیاں نی تعداد کوئی مخصوص نیہہ ہونی۔

انہا:

انہا چا ہڑنے نی کھیڈ اکثر نلے کھیڈ نے لیکن کدے جوان یا بڈھے وی کسے شرطے نے موقعے وراثا چا ہڑی دل بہلانے ہین۔ ایہہ کھیڈ بہوں رسکی وی ہونی کییاں جے کئی واری نلے چھتے ورون ٹیٹی اپنی بانہہ، جگہ پہنی چھوڑنے تہ ساری عمر کھوٹے ہو جانے تہ ماء بیونیاں اکھاں نا ساڑا ہو جانا۔ شرطے نے موقعے و رکدے اتہجی شرط لائی جانی کہ جس نی سزا عمر ساری پہنگتسی پینی۔ اس کھیڈ بچ کھلاڑیاں نی تعداد مقرر نیہہ ہونی۔

شیر بکری:

شیر بکری پہاڑی سماج نی اک مشہور کھیڈ اے۔ اس کھیڈ بچ کئی کھلاڑی ہونے جیہڑے ہتھاں بچ ہتھ پکڑی کنگا ماری اک لہماں دائرہ بنانے ہین۔ لیکن اس بچ دو کھلاڑی اک شیر تہ اک بکری بہوں اہم ہونے ہین۔

کھیڈ شروع کرنے ویلے اک جانور دائرے توں اندر تہ دوآ باہر ہونا اے۔ شیر بکری کی پکڑنے نی کوشش کرنا اے لیکن سارے کھلاڑی بکری نی مدد کرنے تہ شیر کی بکری تکر میہہ چکنے دینے۔ شیر کنگا توڑی اندر بکری کی پکڑنا چاہنا اے۔ اگر کسے ساتھی ناکنگا ٹی جانا تہ شیر اندر داخل ہوئی بکری کی پکڑی لینا، فردوئی ٹیم تیار ہونی۔ اسراں سارے باری باری شیر بکری بننے جدوں تکر شیر بکری کی نہ پکڑسی تہ کھیڈ جاری رہی۔

بعض دفعہ شیر بکری کی چلنے واسطے نلے ہتھاں بچ ہتھ پائی کنگا ماری لہماں چین بنانے ہین۔

اک سرے والا لیڈر ہونا تہ اُپنی وازنچ آکھنا:

لیڈر: ”پار لے جاگیر دارا“

نکے: ”جی نمبر دارا“ (سارے نکے جواب دینے)

لیڈر: ”اگ بلے کہ تہوں؟“

نکے: ”تہوں!“

لیڈر: ”میں اچھاں کہ توں؟“

نکے: ”توں“

فراوہ سارے کنگا ماری دُوے سرے ور کھلوتے نیچے نی کچھ پٹھوں نکلی اک اُبٹھا چین
بنانے تہ اسراں ہی ہر وار ایہہ جملے بولی ہر نیچے کی چین نے بندنچ پروئی آخری بچہ فر شیر بکری بنے۔

قاضی کورڑے:

ایہہ کھیڈ گڑیاں مُنڈے کھیڈ نے ہین۔ اس کھیڈ نچ نکے اک دائرہ بنائی بیٹھنے تہ کسے
کپڑے یا چادر نا بچھا بنائی ہر نیچے نے پھیر چکھے پھر ناتہ بولنا:
”قاضی کورڑے شپائی، دوپٹہ جمعرات آئی
جیہڑا اگے چکھے تے، اُس نی شامت آئی“

دائرے نچ بیٹھے تمام نیچے چکھے نیہہ تکلنے اس ڈر مارے کہ چکھے تکلنے ورماریسی لیکن ہوشیار
وی رہنے کہ کدھرے چکھے اگر بچھا سٹی چھوڑیا تہ مارنے علاوہ رسوائی وی ہوسی۔
جس نیچے کی پتہ لگی جانا کہ چکھے بچھا پیا نا اے اوہ چکلیا پلا جملہ پڑھنا تہ چکر لانا۔ اگر گسے
بیچارے کی پتہ نہ چلیا تہ اُس کی بچھے نال کٹیا جانا۔ البتہ کھیڈ نچ کوئی وی بچہ مار پینے ورنار انکسی نا
اظہار نیہہ کرنا۔

چار بتی:

تقریباً دس باراں قدم لسبائی تہ اتنی ہی چوڑائی، چواں کونیاں ور چار بتیاں رکھیاں جانیاں
ہین۔ بکھ بکھ دواں ٹیماں نے کھلاڑی جہاں نی تعداد کوئی مقرر نیہہ ہونی، اپنی اپنی باری کھیڈ نے

ہیں۔ اک ٹیم نے چار کھلاڑی بٹیاں نی تعداد مطابق اپنی بار کھیڈنے تہ اوٹ ہونے ورا گلے کھلاڑی کی موقعہ دیتا جانا اے۔

دوئی ٹیم نے کھلاڑی فیلڈ بیچ کھنڈے نے ہونے، اک کھلاڑی بار لینا تہ کھسو درا ہڈے پھینکنے نی کوشش کرنا تاکہ مخالف ٹیم نے کھلاڑی جدوں کھسو تکر چننے ایہہ کھلاڑی اگلی تہی ورجننا ورنہ کھسونا ل پھنڈی یا گل پکڑی اوٹ کیتا جانا۔

اک ٹیم نے سارے کھلاڑی اوٹ ہونے توں بعد دوئی ٹیم کی کھیڈنے ناموقعہ لبھتا تہ ہار جیت نافصلہ ہونا اے۔

بچی / بٹی :

اس کھیڈ بیچ کھلاڑیاں نی تعداد مقرر نیہہ ہونی لیکن دو ٹیماں نا ہونا لازمی اے۔ اس کھیڈ بیچ پتھر نی سیل یا کوئی ہور چیز اُس نی جگہ بٹی بنائی کھلی کیتی جانی اے۔ اک ٹیم نے کھلاڑی باری باری اپنی بار کھیڈنے تہ دوئی ٹیم نے کھلاڑی پھیری کھنڈے رہنے تاں جے باری لینے آ لے کھلاڑی ناگل پکڑی یا بٹی ورنہ کھسونا ماری اوٹ کیتا جائے۔

اسراں سارے کھلاڑی باری باری اپنی باری کھیڈنے تہ مچ توں مچ پچیاں بنائی اپنی ٹیم کی جیت دوانے نی کوشش بیچ رہنے۔

اٹی ڈنڈا / گلی ڈنڈا :

لوک کھیڈاں بیچ کھلاڑیاں نی تعداد مقرر نیہہ ہونی۔ اس کھیڈ واسطے ڈنڈا اٹی تہ پھنکھ نی لوڑ ہونی اے۔ بعض دفعہ زمی بیچ کھچ کڈھی پھنکھ ورا اٹی رکھی جانی اے لیکن بعض دفعہ بغیر کھسوچ توں ہی پھنکھ ورا اٹی رکھی کھیڈنے ہیں۔ ڈنڈا پھنکھ ورا ماری اٹی اچھالی فر ڈنڈے نال اٹی کی ماری دؤر پھینکیا جانا اے۔ دوئی ٹیم نے کھلاڑی اٹی کی پکڑنے نی کوشش کرنے ہیں۔ پکڑنے نی صورت بیچ کھلاڑی اوٹ ہو جانا اے اگر نہ پکڑی سکے تہ فر کھلاڑی کھچ توں لئی اٹی تک قدم گنی اپنے پونٹ بنانے۔ اسراں سارے کھلاڑی اپنی باری کھیڈی تہ مئے پونٹ بنانے آلی ٹیم کی وزیر اردتتا جانا اے۔

کبڈی :

کبڈی اک مشہور کھیڈ اے۔ ایہہ کدوں تہ کتھوں شروع ہوئی، جس ناہندوستانی تاریخ بچ کوئی ثبوت نیہہ لبھنا، لیکن اک گل واضح اے کہ اس نی شروعات گراں بچوں ہوئی اے تہ بلیں بلیں شہراں پنجبی تہ فرنیٹشل کھیڈ بنی گئی۔ اس کھیڈ نے ناں وی بکھ بکھ ہین؛ جسراں جنوبی ہندوستان بچ ”چپڈ وگڈو“ بنگال بچ ”ڈوڈو“ تہ مہاراشٹرا بچ ”ہوٹوٹو“ ناں نال مشہور اے۔

ایہہ کھیڈ بیہہ (20) منٹ نیاں دوباریاں کھیڈیاں جانیاں ہین؛ جس بچ بچ (5) منٹ نا وقفہ دتا جانا اے۔ اس فیلڈ نی لمبائی 12.5 میٹر تہ چوڑائی 10 میٹر ہوئی؛ جس بچ ست ست کھلاڑیاں نی ٹیم ہوئی اے۔ اسراں تہ اس نے کھیڈ نے نے بہوں رولز ریگولیشن ہونے ہین لیکن پہاڑی سماج بچ ایہہ کھیڈ عام بچیاں توں علاوہ آجڑی تہ گوالیے وی کھیڈ نے جنہاں کی نہ مخصوص گراؤنڈ نی لوڑ ہوئی بلکہ جتھے پداری جگہ لکھی پہاویں ڈوگی وہے یا تلہ، کھیڈی اپنا ٹیم پاس کرنے۔

بلور / بہانٹے :

اس کھیڈ نے شائقین ہر ویلے ہر محلے تہ گلی اندر تکتے جانے ہین۔ عموماً بچے سکولوں آنے جانے راہ بچ کھیڈنا شروع کری ہنہ ہین۔ اس واسطے کوئی فیلڈ یا ٹیم نی مقرر تعداد بیہہ ہوئی؛ صرف بہانٹیاں نی لوڑ ہوئی اے۔ بعض دفعہ محلے نے بچے کھیڈ نے کھیڈ نے کھلی جانے تہ فر ایہہ کھول ماں پیونک چٹی جانا تہ جس نے نظارے محلے سارے بچ ہونے۔

کھیڈ زندگی نا اک حصہ اے لیکن پیار و محبت نال کھیڈ نی ضروری اے۔ اصل بچ انہاں مقامی کھیڈاں نے کوئی اصول بیہہ ہونے؛ صرف سنی سنائی ور عمل کیتا جانا اے؛ جس بچ بچ چھوٹھ ملائی ڈاہڈے نی ہمیشہ جیت ہوئی۔

بڈھی بڈھا :

ایہہ اک مزاحیہ کھیڈ اے بلکہ پہاڑی سماج نی تہذیب تہ ثقافت نی عکاسی کیتی جانی اے۔ اگرچہ ایہہ اسٹیج پہاڑی مختصر ڈرامہ نی طرز اے لیکن بہترین عکاسی کری سماجی برائیاں کی ظاہر

کری اصلاح معاشرہ نی ڈا ہڈی لوڑاے۔ اکثر بیاہ پنج آہنڈی گماہنڈی تہ بجن بیلی راتی نی مخلصاں کی خوب رونق بدھانے ہین تہ گجھ نو جوان اک بڈھا بننا تہ اک بڈھی بنی ازدواجی زندگی نا خلاصہ پیش کرنے ہین۔ بڈھا بڈھی کی تشدد نا نشانہ بنانا تہ تہنیاں جمنے یا داج نہ لیانے ورمارگٹ کرنا؛ لیکن اس ادھیڑ عمر پنج بڈھی نا اگے جو گے ہونی تہ نہ چکھتے جو گے بلکہ اوہ تمام تر مشکلات جنہاں نا کڑیاں کی سامنا کرنا پینا مزاحیہ انداز پنج پیش کری مزماناں نیاں ہسی ہسی بکھیاں توڑی چھوڑنے تہ ہسی مذاق پنج رات کڈھی چھوڑنے۔

بینی / بانہہ پکڑنا:

بینی / بانہاں پکڑنے نا عام رواج اے۔ اکثر بیاہ شادی نے موقعے و رگبر و اپنی جوانی نا زور امانے ہین، جیہڑ لوکاں واسطے دل پہلانا نا شاندار موقعہ ہونا اے۔ بیاہ پنج عموماً پنج بوہٹی نے کھر پچھنے ورتھوللاں نے تسکار پنج بینی پکڑنے نا مظاہرہ کرنا۔ بینی پکڑنے نے بکھ بکھ طریقے ہین۔ کدی کنگا، کدی اک ہتھ تہ کدی دوہتھ پکڑنے؛ لیکن ہر اک گبر و پہلوان نا بینی پکڑنے نا اپنا نرالا ہی طریقہ ہونا اے۔ بعض اڈی کھوڑالائی دوسے پہلوان کی تہنائی بینی چھڑانے نی کوشش کرنے تہ گجھ کڑونج ماری لینے تہ چھڑانے آ لے واسطے مشکل بنی جانی۔

بینی پکڑنے واسطے کوئی مخصوص فیلڈ یا ویلے نی ضرورت نیہہ ہونی۔ اکثر گوالیے تہ آجرٹی تہنیاڑی بینی پکڑی اپنی طاقت تہ فن نا مظاہرہ بہکاں پنج کرنے ہین۔ ایہہ کھیڈنچے بڈھے جوان کھیڈی زور امانی کرنے رہتے ہین۔

بگدر:

پہاڑی سماج پنج بگدر چھٹنا اک بڑی اہم کھیڈ منی جانی اے۔ بگدر اک پتھر کی آکھنے ہین جیہڑا ہوراں پتھراں توں بکھ ہونا اے۔ اس نی لمبائی چوڑائی تہ اچائی برابر تہ بشکار گھڈ کری ہتھی بنائی ہونی اے؛ جس بچوں پکڑی اُپر چلنے ہین۔ بعض لوک اس ورتھولوں پتھر کاری کری بکھ بکھ رنگاں نال سجائی رکھنے تہ کھر پنج متبرک سجھیا جانا۔ اس ورتھولوں پتھر رکھنے تہ نہ ہی پنے نی کوشش کرنے۔ اس کی چکی اُپر تھنے آ لے کی پہلوان سجھیا جانا اے۔ گجھ پہلوان بگدر نی ہتھی کی کپڑے

نال ننھی مُنہ نال چُکنے ہن جیہڑا بہوں مشکل کم اے۔ بعض لوک بگدرنی جگہ گول پتھر کی چُکنا زیادہ پسند کرنے ہن، لیکن گول پتھر صرف موہنڈے اُپر تھمیا جانا اے۔

ریل گڈی:

ایہہ کھیڈ عموماً بچے کھیڈنے ہن۔ اس کھیڈ بچے اک دُوے نے چُکھے قطار بنائی اگلے بچے نے موہنڈے ورہتھر رکھی کھلنے ہن، جس کی ریل گڈی ناناں دیتا اے۔ نکلے اسے حالت بچے تَرنے تہ اگلے سرے نامنڈا خود کی ریل نانا بچن سمجھی اپنے مُنہ توں پھٹ پھٹ نی واز کڈھنا تہ ہور بچے گانے چل ریل گڈی پھٹ پھٹ.....!

سائیکل چلانا:

نکلے تار نانا ٹائیر بنائی چُکھے اک لمی تار لائی سائیکل بنائی لینے ہن۔ بعض اک ٹائیر والی تہ بعض دو ٹائیر والی سائیکل بنائی چلانا ہن۔ اک ٹائیر والی کچے رستے تہ پکڈنڈی وروی چلی سکنی اے۔ نکلے ایہہ سائیکلاں ڈوگیاں رستے تہ چھتیاں ور چلائی دل پہلانا تہ تُلطف لینے ہن۔

کاغذی جہاز تہ کشتی:

کاغذ نے جہاز اڈانے بچیاں نا اکثر کھیڈ اے۔ ٹانڈے نال کاغذ کنڈیاں نی مدد نال پھرکی والا جہاز بنائی دوڑانے تہ بہوں خوشی محسوس کرنے کہ کس ساتھی نا جہاز تیزی نال پھرنا، فر اپنی کامیابی ور خوشی محسوس کرنے۔ اسراں کاغذی کشتی بنائی پانی ورتارنی تہ کدے ڈبونی، اس توں علاوہ اکثر بچے کہنا نیاں تیلیاں نا چرخ بنانے پُہورں پتھر نے پڑھ نال کُہراٹ بنائی اک نویس ایجاد نا مظاہرہ کرنے۔ بچے انہاں ایجاداں بچ اپنا زیادہ ویلا گزارنے۔ یقیناً بچے بچے سائنسی ذہنیت نے مالک ہونے ہن۔ اس توں علاوہ ہور وی کئی کھیڈاں کھیڈیاں جاناں جہاں وچ ”چہولی گیٹی“، ”سون پری“، ”کھڈی“، ”کھتی پیسہ“، ”کلی چوٹ“، ”چور پولیس“، بہوں مشہور ہن۔

قصہ گوئی دا سفر: بیٹھکاں تھیں سنیما تکر

اللہ تعالیٰ دی احسن تخلیق یعنی اشرف المخلوقات یا انسان اپنی ابتداء سی قصے کہانیاں داستاناں تہ تمثیل دا دیوانہ ہے۔ اپنی آغاز سی ای دنیا پھر دے انسان چوک، چوپالاں، بیٹھکاں، ہجرے تہ محفلاں سجا کے قصے سُننے سنانے دا شوقین رہیا ہے۔ مشوم بچے اپنے دادے دادیاں، نانے نانیاں تہ ماں پیکولوں راتی سوندے ویلے کہانیاں سُن دے ہین تہ تاں کدھرے اُنہاں کو سکون دی نیندر آندی ہے۔ دیوواں، جناں، پریاں، شہزادے، شہزادیاں، راجے، رانیاں، ڈاکو، چوراں تہ عام لوکاں دی کہانیاں سُن دے سُن دے بچے جدو سوندے ہین تہ بہتیریاں کو اوہ ہی کہانیاں پر دہ سیمیں تے چلدے مناظر نالوں اپنے خاباں بچ نظر آندیاں ہین۔ ایہہ فیٹیسی یا تصوراتی کہانیاں سُننے ویلے مشوماں کو تفریح دے نال نال نیکی، اچھائی، خودداری، اخلاقی تہ بہادری دا سبق بھی دیندیاں ہین۔

قصے کہانیاں سُننے سنانے دی ایہہ عادت انسان دا کچھ کدی نیہہ چھوڑ دی۔ عمر تہ زمانے دے نال نال محفلاں بدل جاندیاں ہین، محفلاں دے انداز بدل جاندے ہین۔ کبر دے بڑیاں نال بسترے تہ سوندے ویلے کہانیاں سُننے دے بجائے چوپالاں تہ بیٹھکاں بچ قصہ گوئی دی محفلاں سج دیاں ہین، چاء تہ تھوے دے دور چلدے ہین تہ قصہ گو دکش تہ دل فریب انداز بچ دُنیا جہان دے قصے سُناندے ہین۔ حضرت انسان ایہہ قصے کہانیاں سُن کے اُنہاں کو اپنی ذہنی بساط دے لحاظ نال تصوراتی شکل دیندے تہ لطف لہندے ہین۔

داستان گوئی تہ تصوراتی کرداراں کو دکھے دی خواہش انسان کو پتی تماشے دی ایجاد ول مرغوب کردی اے تہ کٹھ پتلیاں کو دیوے تہ لالیناں دی بتیاں نال منجی تے تنگی چادراگے ہلاکے، جلاکے، نچا کے تہ نالے واز نال لوکاں دے اگے کہانیاں پیش کیتی جاندیاں ہین۔ گلیاں تہ

بازاراں پنج تماشا کرنے والیاں کو کُہراں دی پردہ دار خواتین دی تفریح و اسطے خاص طور تے کُہراں پنج بلا یا جاندا ہے تہ جس کُہر پنج تماشا ہونا ہوندا ہے اس کُہر پنج ہمسائیاں تہ رشتہ داراں دی رونق لگ جاندی ہے۔

اس تھیں بعد قصہ گوئی دی روایت پاسہ پلٹ دی ہے تہ نائک، منڈلی تہ تھیڑ تے اوہ ہی قصے ادا کاراں کولوں کردار کروا کے لوکاں کو پیش کیتے جاندے ہین، جیہڑی پریاں تہ نرنکیاں انہماں دے خاباں تہ خیالاں پنج ہلچل مچاندی آیاں اوہ سٹیج تے اپنے جلوے دکھاندیاں ہین۔ کہانی سُننے دے بجائے دیکھنے تہ نال نال گاؤں تہ رقص انسان کو حد توں زیادہ متاثر کردے تہ نتیجتاً سٹیج دے ذریعے کہانیاں سُنانے دی روایت دن بہ دن مضبوط تھیں مضبوط ہوندی رہندی ہے۔ نائک تہ فیٹیسی دے نال نال عشقیہ تہ مذہبی داستاناں تمثیل کرنے دی روایت دا آغاز ہوندا ہے۔ مغرب پنج بائبل دے قصے تہ برصغیر پنج مہا بھارت تہ رامائین دی رام لیلنا نائک منڈلیاں دی رونق بن دی ہے۔ مغربی دُنیا پنج سٹیج تے کہانیاں ہا سے کھیڈے، نچے گانے بائبل تہ رومیو جولیٹ تھیں اگے بدھ کے سائنس فکشن تہ عام زندگی دے پیچیدہ مسائل تہ تخلیقات پیش کرنا شروع کردی ہے۔ سٹیج تہ تمثیل پیش کرنے دے انداز پنج تبدیلی آندی ہے، سائنسی ایجادات دے استعمال دے ذریعے سٹیج تے روشنی تہ موسیقی دا امتزاج ہی بدل جاندے تہ نوکلے طریقیاں نال ہک نائک دے دوران ہی سٹیج دا منظر ہی بدل کے رکھ دتا جاندے ہے۔

تہ فراوہ ویلا بھی آہی جاندے جدو سٹل کیمرا اپنی حدود تہ قیود کو سد مار کے کچھ چھوڑ دا ہے تہ فلم بندی دا آغاز ہو جاندے تہ اسے نال ہی قصہ گوئی ہک ایچی راہ تے ٹر پیندی ہے جس تے تمثیل نگاری آنے ویلے ہر نویں تہیاڑے ہک نواں کم کردکھاندی ہے۔ کہانیاں سُنانے واسطے پہلے پہل خاموش فلماں دا سہارا کہند اجاندے تہ بیک گراؤنڈ پنج موسیقی نال منظر نامے دے لحاظ نال ماحول بنایا جاندے۔ تھوڑی تھوڑی دیر کوئی ہک ادھ گل سمجھانے دی غرض نال لکھ کے بتائی جاندی اے۔ فلم بندی بلیک اینڈ و ہائٹ ائی تے پیشل ایفیکٹس دے ذریعے فلمی تصویر کو دل فریب تہ حریران کن بنا دتا جاندے ہے۔ فلمی دُنیا پنج انقلاب آیا ۱۹۲۷ء جدوں پہلی بولدی فلم ”داجاز سگر“ پیش کیتی گئی۔ اس وقت تھیں سنیما واسطے ”ٹاکیز“ دالفظ بھی استعمال ہونے لگ پیا۔

شروع شروع سچ روایتی کہانیاں، مذہبی قصے سے تاریخی داستانوں کو ہی فلماں تے پیش کیتا جاندا رہیا۔ فروقت دے نال نال رومانٹک، سسپنس، جاسوسی، ڈراونی، جنگی، مشوواں واسطے فینٹسی یا ماورائی یا الف لیوی، مزاحیہ، میوزیکل فلماں بننے لکیاں۔ فلماں دے ذریعے عام انسان دے مصائب، تکلیفاں تہ مشکلات دا اظہار ہونے لگ پیا۔ پرہن وقت بدلدا پیا ہے۔ فلماں دا جادو ”Cine Magic“ سرچڑھ کے بولد ادکھ کے پروپیگنڈا فلماں بننا بھی شروع ہو گیا۔ انہاں پروپیگنڈا فلماں دے ذریعے انسانی دماغ دی آبیاری پک خاص سوچ دے ذریعے کرنے دی کوشش کیتی جاندی اے یعنی جنگ عظیم دے موضوع تے بننے والی امریکی فلماں سچ امریکہ تہ اتحادیاں کو رحم دل، عقل مند، طاقت ور، لیت فیت، تمیز دار، سوہنا تہ خوش مزاج دکھایا جاندا ہے تہ اسدے مقابلے سچ جرمنی، جاپانی یا روسیاں کو بیوقوف، ظالم، نالائق، بد تمیز، بد کردار، بد شکل تہ بد مزاج ہی پورٹریٹ کیتا جاندا ہے۔ ایہہ فلماں دکھ کے پوری دنیا سچ امریکیاں دی جہناک بٹھانے دی کوشش کیتی گئی ہے، جس سچ اوہ کامیاب بھی بہت ہوئے ہین۔

سینما یا فلماں دے وجود سچ آنے توں بعد پک پاسے امریکہ دی ہالی وڈ فلم انڈسٹری نے پوری دنیا تے اپنا قبضہ جما کھندا تہ دُوے پاسے برصغیر سچ دنیا دی دُوئی بڑی فلم انڈسٹری پروان چڑھنے لگی۔ ہالی وڈ اپنے نویکلے موضوعاں، ٹیکنالوجی دے استعمال، اعلیٰ ترین فلمی ٹیکنیشنز، بہترین ہدایت کاراں تہ ارباں ڈالر دی فلم پروڈکشن کمپنیاں دے بل بوتے تے پوری دنیا کو بہت چکھے چھوڑ دتا۔ ہالی وڈ کمرشل سینما دا موجد بنیا تہ عام لوکاں کو حیران کن فلمی مناظر دے ذریعے سینما لینے تے مجبور کرنے سچ کامیاب ہو یا۔ غربت تہ حالات دا مارا عام آدمی کمرشل فلماں دے ذریعے اپنے ذوق دی تسکین کردا تہ فلمی ہیرو ہیروئنیاں دے کرداراں کو آئیڈیل بنا کر دتا۔ اسدے مقابلے سچ اٹلی تہ فرانس وغیرہ دی سینما اُتے آرٹ فلماں جہاں سچ زندگی دے تلخ حقائق انتہائی تلخ تہ بڑے ہی سادہ طریقے تے پیش کرنے دا رواج ہے۔ ایہہ پڑھے لکھے لوکاں دی سینما تہ ہُن بھی آرٹ یا پیرال ”متوازی“ سینما خواندہ طبقات واسطے ہی کشش رکھدی ہے۔

اگر برصغیر دی فلم انڈسٹری دی گل کراں تہ اتھے فلم بین دی تواضع واسطے شروع تے ہندوستانی تہ اسلامی تاریخ تے فلماں بنیاں۔ ”رابعہ ہریش چندر“ پہلی فلم آئی۔ ۱۹۳۱ء بچ پہلی بولدی فلم ”عالم آراء“ اسلامی ثقافت تے مبنی آئی۔ شروع شروع تے اتھے بھی تاریخی تہ مذہبی فلماں بننے دارواج آسا پر وقت لنگھنے دے نال نال فلماں دے موضوع بدلے رہے۔ اتھو دے لوکاں دی کہانیاں انہاں دے مسائل تے گل کتھ شروع ہوئی۔ عام ہندوستانی مزاج کو دکھ کے رومانٹک کہانیاں دا چلن فروغ پان لگا۔ فلم دی کہانی پہناویں کجھ بھی ہووے، لوک فلمی اداکاراں دے پرستار بن گئے۔ جہازی سینر دے پوسٹراں اُتے اداکاراں دی دل فریب تصویراں لوکاں کو سنہیا دا ٹکٹ لینے تے مجبور کر دینیاں ہین۔ فلمی بچ کم کرنے والے اداکار مقبولیت دی حداں تے پہنچ گئے۔ پورا برصغیر دلپ کماز اشوک کماز راج کپور دیو آئند محمد علی ندیم تہ وحید مراد دا پرستار بن گیا۔ راجیش کھنہ واسطے اپنے نال خط لکھ کے پہنچنے دے قصے دا ہنڈ ورا تہ پوری دنیا بچ پھر یا دا ہے۔ نور جہاں، مہو بالا، مینا کمار، زیبا تہ رانی دے حُسن دے متوالے لکھاں نہیں کروڑاں دی تعداد بچ ہین۔

پر اتھوں دی فلماں دی ہک خاص گل انہاں دی موسیقی ہے۔ ”عالم آراء“ دی ریلیز تھیں ہی فلماں بچ موسیقی نے لوکاں کو اپنے سحرانچ بتلا کر کہندا۔ ہندوستانی فلم تہ گیت لازم و ملزوم ہو گئے۔ ابتدائی دور دی فلماں بچ تہ ہیر و ہیر و ن آپ ہی گیت گاندے آسے جسراں کہ ”کے ایل سہگل“ یا ”اشوک کماز“۔ ہُن پہناویں تاریخی فلم بنے یا تہا راک ”مذہبی“ مزاجیہ فلم ہووے یا رومانٹک، جاسوسی فلم بنے یا جنگی موضوع تے فلم بچ گیت کاری لازم ہے۔ کے ایل سہگل، نور جہاں، لتا، محمد رفیع، طلعت محمود، منا ڈے، مہدی حسن، ہیمنت کمار تہ ہک لمی لسٹ ہے انہاں پلے بیک گانے والیاں دی جہاں دی واز چکھے لوک چنلے ہین۔ ماسٹر عنایت حسین، انیل بسواس، نوشاد، سلیل چوہدری، خواجہ خورشید احمد، شکر بے کشن، الیس ڈی برمن تہ بہتیرے ڈوے موسیقار جہاں نے فلماں دی موسیقی دے ذریعے موسیقی دارنگ ہی بدل دتا۔ نکیل بدایونی، ساحر، شیلندرا، مجروح سلطان پوری، حسرت بے پوری، ریاض الرحمان ساغر، خواجہ پرویز دی فلماں دی شاعری دے

نویکلے فلمی تجربات نے لوکاں کو انہاں دادیوانہ بنا دتا، پر نال نال انہاں نے لفظاں دی آبروتے حرف بھی بیہہ آنے دتا۔

فلماں تہ بمبئی دے نال کلکتہ بچ بھی بندی آیاں، پر برصغیر بچ پنپنے والی فلمی انڈسٹری بنیادی طور تے لاہور فلم انڈسٹری آسی، پر بندتھیں بعد فلماں بنانے والیاں دی ہک بہت بڑی تعداد بمبئی ہجرت کر گئی۔ اسراں ہک انڈسٹری ملک ٹٹنے تھیں بعد ”انڈین فلم انڈسٹری“ تہ ”پاکستان فلم انڈسٹری“ بچ بدل گئی۔ بعد بچ انڈین انڈسٹری دانان ”بالی وڈ“ تہ پاکستانی دا ”لالی وڈ“ پے گیا۔ دواں پاسے فلماں بندیاں رہیاں۔ خیبر سی بولان تہ کشمیر سی کنیا کماری تک لوک سینما جان دے رہے۔ پروقت لنگھنے دے نال نال بالی وڈ جدید فلمی ٹیکنالوجی تہ ودھیالیب ورک تہ ٹیکنیشن فورس، بے پناہ سرمایہ تہ حکومتی سپورٹ دی بنیاد تے بہت اگے نکل گئی جد کہ لالی وڈ ”زمین جنبد نہ جنبد گل محمد“ دی مصداق پہلے پہل دی بے مثال کامیابیاں سیٹھنے توں بعد نہ تکنیکی طور تے اگے بدھ سکی تہ نہ ہی اس کو کوئی حکومتی سپورٹ مل سکی۔ بالی وڈ بچ ہک پاسے اگر تکنیکی ترقی آئی تہ دُوے پاسے نوں تہ نویکلے موضوعاں تے فلماں بندیاں پیاں۔ اُس دے مقابلے بچ لالی وڈ ہکی طراں دی فلمی کہانیاں کو ورتانے تھیں باز میہہ آندا پیا۔ کجھ مسئلے مسائل مذہبی حلقیاں دی طراں بھی آئے تہ کجھ پابندیاں سیاسی بھی آیاں۔ انہاں سب نے مل کے ہک اچھی خاصی مثالی انڈسٹری دا پُہر تہ کدھ دتا۔

بہر حال برصغیر پاک و ہند دے لوک قصے کہانیاں تہ تمثیلاں دے عادی ہین۔ ایہہ شوق انہاں دے جینز بچ شامل ہے۔ فلماں دکھے بغیر ایہہ رہ میہہ سکل دے۔ سینما ہووے یا وی سی آر ٹی وی ہووے یا ایل ای ڈی لوک کسی نہ کسی طراں فلماں دکھ دے ہی ہین تہ دکھے بغیر میہہ رہ سکل دے۔

میاں محمد بخش تہ وحدت الوجود

ازل ابد دا جامہ ہو ایہہ کلمہ وچکاروں

ہر دا رُوپ محمد بخشا ہے ہکسے سرکاروں

صوفیاں نے دوہڑے گروہ ہین اک وحدت الوجودیاں ہمہ است ناقابل اے تہ دُو وحدت
اشہودیاں ہمہ است نامن والا اے۔ وحدت الوجودیاں ہمہ است کی محی الدین ابن العربی سُن
استدلالی رنگ وچ سامنے آندا سی۔ انہاں کی اس فلسفے نابانی نیا جانا اے۔ ابن العربی نا ایہہ فلسفہ
اے جے ”جز“ اے اک ”کل“ ناروحیاں ”جز“ کل نال ملن لئی ترفنی اے تہ جدوں مل جانی اے
تہ اُس ویلے اُس کی اپنا اصلی مقام حاصل ہوئی جانا اے۔

انہاں صوفیاں نے آکھے مطابق رب کائنات نے مظاہرہ وچوں اپنا جلوہ دسد اے پورا
نیہہ۔ انسان اس نا اڈھ کر ڈھا جلوہ تکنا اے پر پورا تکن نی چاہت ہونی اے۔ مطلب اے جے روح
جیہڑی کہ اک جز اے کل نال واصل ہونا چاہنی اے۔ واصل ہون یا رب کی پان نی ایہہ تڑپ صوفی
ٹہنگ نا عشق اے۔ اسنے بارے وچ محی الدین ابن العربی اپنی کتاب ”ترجمان الاشواق“ وچ لکھیا
اے جے ”میں عشق نے مذہب نامن والا آں تہ اُسے رستے ور چلنا واں جس رستے ورا ایہہ مگی لے
جاوے۔“ صوفیاں نا عشق ایو عشق ہونا اے جس کی حقیقی عشق نا ناں دتا جانا اے۔ اس کی کئی صوفی
مجازی رنگ وچ وی بیان کرنے ہین جیسا کہ اسا ہڑے کئی صوفی شاعر۔ میاں محمد بخش کھڑی شریف
والے پہاڑی تہ پنجابی شاعری نے باغ نے سدا مہکنے پھل ہی نیہہ سگولوں اس خطے وچ تصوف نی

پاک تہ پوتر مالانے اُن ملے موتی ہیں۔ میاں ہوروی صوفیاں نے اس گروہ نال تعلق رکھنے ہیں جبہڑا
 محی الدین ابن العربی نامن والا تہ وحدت الوجود ناقائل اے۔ اچانویں نظراں نال سیف الملوک کی
 نکاں تہ پہاویں ایہہ زمینی عشق یا مجازی عشق یا مافوق الفطرت داستان لگنی اے ورمیاں صاحب سُن
 اس کی جس طریقے نال شروع کیتا اے تہ فر جس ڈھنگ نال بیانیا اے ایہہ آپ مہارے حقیقی عشق نی
 اُن مٹلی داستان نظری آون لگ پینی اے جس وچ میاں صاحب سُن
 دلبر اپنے دی گل کریے ہوراں نوں مکھ تہر کے
 والا ڈھنگ اختیار کیتا اے۔

اس کتاب نے شروع وچ میاں صاحب سُن جزو نے کل نال ملن یا روح نے انسان نے
 اپنے رب نال واصل ہون لئی ساک بنن تہ اُتھوں تکر اپڑن لئی جنہاں منزلاں ناذ کر کیتا اے اوہ
 انہاں نے نظریے تہ فلسفے ور لوہ سٹنا اے۔ میاں صاحب وحدت الوجود نے سمندر وچ غوطہ مارن لئی
 پہلاں عشق نی منزل ناذ کر کرنے ہیں جبہڑا اک صوفی واسطے ضروری اے۔ عشق نے بیان وچ میاں
 صاحب عشق مجازی ناکھیرا کری تہ اس نے واسطے تہ حوالے نال عشق حقیقی نی اہمیت بیان کرنے
 ہیں۔ عشق مجازی ناتیجہ تگو:

جنہاں عشق بندے دا لگا صبر آرام نہ تہاں
 سٹے بیٹھے اُت ول پکھن لٹ کھڑین جنہاں
 ایسا صدق لیاون اس تے سچے نال تہیا نے
 اس بن باغ بہار نہ بھاون لاون اگ جہانے
 ہور کسے دی چاہ نہ رہندی پھٹن سب رشتائیاں
 ماں پیو دا لنگ اتارن لچ لگاون پہنائیاں
 شرم حیا نہ رہے کسے دا چہلن بدی خواری
 دلبر ہاتھوں صبر نہ کردے جنہاں لگائی یاری
 جے اوہ جان پیاری منگے تہرت تلی تے تہر دے
 سر لوڑے تہ سہی پچھان رتی عذر نہ کردے

اس ہوائی حرص ہواؤں ایسا ہے چپت و سدا
 جہاں عشق حقیقی لایا کرو تعجب اس دا
 زمینی یا مجازی عشق وچ جدوں ایہہ حال ہونا جانا اے انسان کی اپنے دلبر بناں ہور گجھ و سنا
 ای نیہہ تہ اُس و قربان کرن لئی اوہ اپنا سر ہر ویلے تلی و لئی پھر نا اے تہ میاں صاحب فرمانے ہین
 جے اُس ذات نے عشق وچ بندے نا کہہ حال ہوسی گا جیہڑی کل کائنات نی پیدا کرن والی اے۔ عشق
 جزو نے کل وچ واصل ہون نا اک وسیلہ اے۔ اس عشق نا کھیرا کرنیاں فرمانے ہین:

حالاں اندر کرو نہ جُت پہلی نصیحت پہنائی
 حال مہاں دا رب جانے ہور کہہ جانے کوئی
 ہر دم ذکر سجن دے اندر گل جہاں پھلاون
 دل جانی دے عشقے کولوں اپنی جان رلاون
 اک دلبر نوں دل وچ رکھن سب خلقت تھیں نسن
 ویدن ویدنہ جانن مولے کھوکھلے دارو دسن
 کن آواز پوے ہر ویلے پہلے قول استوں
 قالو بللی کو کہندے پہنائی ایسے ذوقوں مستوں
 وچوں آتش باہر خالی دسدے حالوں نحتوں
 جے اک نعرہ کرن محمد ٹھہین پہاڑ شکستوں

عشق نے بیان نے بعد میاں صاحب استغناء نی منزل نا کھیرا پانے ہین تہ اس گل و رزور
 دینے ہین کہ ۔

کار کریں جو کہے کار گیر کریں انکار نہ کولوں
 اس تھیں بعد تو حیدنی منزل نا ذکر اشنا اے۔ اتھے میاں صاحب وحدت الوجود نے فلسفے
 نا کھلی تہ اظہار کرنے ہین۔ فرمانے ہین جے ایہہ منزل اوہ منزل اے جتھے ہر پاسے رب ای

اگوں منزل آوے پہنائی وچ وادی توحیدے
 عابد تہ معبود ملیندے دوئی نہ پیر مریدے
 سرکدھن ہک کلمے وچوں سب سراندے رل کے
 اس کلمے تھیں نہ جاوے خس خس دانہ چل کے
 ازل ابد دا جامہ ہو ایہہ کلمہ وچکاروں
 ہر دا رُوپ محمد بخشا ہے ہکسے سرکاروں
 فرمانے ہین جے اس کائنات نی ہر شے نارُوپ اصل وچ اُس اک نا اُس واحد رب تعالیٰ نا
 ای رُوپ اے۔ جیّاں غالب سُن وی آکھیا اے:

عشرتِ قطرہ ہے دریا میں فنا ہو جانا
 تہ پنجابی نے صوفی شاعر خواجہ غلام فرید سُن وی اپنی اک کافی نے وچ اس نا ذکر کیتا اے جے
 کائنات بحر محیط اے اُس نیاں ظاہری چیزاں پانی نے اُس ٹیلے ہاروں ہین جس وچ ہوا دوئی پاکے
 اِس کی ایہہ شکل دہئی چھوڑی اے۔ جس ویلے ایہہ ہوانکلی جانی اے تہ پانی پانی وچ رل کے اک
 ہو جانا اے۔

میاں محمد بخش وی اِس گل کی اپنے رنگ وچ نکھیر نے ہین:
 توڑے بوہے دسیون توڑے ہون تھوڑے تھوڑے
 اصل اندر سب اک ہون گے ندیوں نیر وچھوڑے
 اِسے گل کی ہور صاف کرنے تہ اِس نے نتیجے ور پچھنے واسطے اوہ اک مثال دینے ہین جے
 وحدت نے اک دیوانے کی کسے سُن اِس جگ نی حقیقت بارے کچھیا تہ اُس اگوں آکھیا:
 اگوں پھیر دیوانے کہیا دہساں نال مثالے
 کھٹے دا اک رکھ بنایا کاری گر کمالے

ڈال پتر پھل بنائے وزن برابر تولے
 ہتھ وچ ملے تہ بھجے ہوئے مثل نمولے
 جاں اوہ ہک سنیہاں آیا نقش گئے بھجھ سارے
 ہکو ہک محمد بخشا میں توں کون بے چارے

مطلب اے جے اس عالم نیاں ساریاں چیزاں اک عارضی شکل وچ اُس بیلے ہاروں ہین
 جس کی ہوانے اُس عارضی شکل وچ آندا اے جدوں رب نی طرفوں حکم ہونا اے تہ ایہہ عارضی
 روپ یا نقش ختم ہو جانے ہین تہ فرائی ہی اک یار رب ہی رب باقی رہی جانا اے۔

توحید نے بیان تھیں بعد میاں صاحب حیرت والی منزل نا ذکر کرنے ہین جتھے اُپڑی تہ
 سالک کی اپنی ہوش بیہوشی۔ جسراں بکھے شاہ آکھیا سی:

کیہ جانا میں کون بلھیا کیہ جانا میں کون

اس منزل وچوں ہونیاں ہویاں جدوں سالک فقر نی منزل تکر اُپڑنا اے تہ میاں صاحب
 اس کی فناہ نی منزل گننے ہین۔ اتھے انسان وچوں ”میں“ ختم ہو جانی اے بس رب ہی رب باقی رہ
 جانا اے۔ بالکل اسراں ہی جدوں دہنہہ نکلے تہ سارے ہی تارے ماند پے جانے ہین۔ اتھے اُپڑی
 تہ جزو نال کل ملی تہ اُس نا دیدار کرن نا جتن میاں صاحب اسراں کرنے ہین:

اس ندی وچ چھھی مارے جے کوئی ہمت کر کے
 سدا سکھالا رسی پہنائی کہہ کم باہر تر کے
 حکمے نال اُس چھھی وچوں جاں سر باہر آنے
 تاں اوہ کاریگر نون ویکھے تک تک پہنیت چھانے

میاں صاحب فرمانے ہین جے ایہہ منزل مرن توں اگے مرجان نال حاصل ہونی اے تہ
 اسراں انسان ہمیشہ نی حیاتی پاوانا اے۔ فرمانے ہین:

بعد فناؤں باقی رہنا کیہ جاناں اس باتوں
 نویں کتاب بنے جے لکھاں باتاں نفی ثباتوں

مر کے جیون دی گل چنگی سو جانے جو کردا
جس دے سر پر برتی ہووے کم نہیں ہر ہر دا
تہ ایو وحدت الوجودنا فلسفہ اے جس نادرث شاہ اسراں ذکر کرنا اے:
”وارث شاہ میاں ہمہ اوست جائیں سرب ہوئے بھگوان نوں پایا اے۔“
غالب آکھیا اے:

عشرتِ قطرہ ہے دریا میں فنا ہو جانا
تہ میاں محمد بخش والے لکھنے ہیں:

ازل ابد دا جامہ ہو ایہہ کلمہ وچکاروں
ہر دا روپ محمد بخشا ہے ہکے سرکاروں

جدید پہاڑی غزل تے روحانی اثرات

ہک جانزہ

نکے نکے زمین بچونکل کا اُچیاں چوٹیاں نال گچھ رلدے ہین۔ انہاں بچ چہشتے، جھرنے، کسیاں، کٹھے، شنگر، مدانیاں جنگل، کیریاں، چٹاناں، رتیلیاں ٹہیریاں، چھم تے ناڑ پھل کھیلی تے ٹھنڈوں دا چہنگھڑ، گرم موسم تے مٹھی مٹھی ہوا تے ٹھنڈی چھٹی دا چہنگھڑ، کویلاں دی کو، کو تے گدڑاں دا اڑوٹنا، ہمیں پاسے رونسا تے بکریاں دیاں گدڑیاں دوئے پاسے رچھاں سینہاں دی چہنگاڑاں، نیلے تلے تے پتھراں دے کاڑ، کہنے جنگل تنکیاں ماہلیاں، ہر پاسے خاموشی تے چاہو تھرا داشوں شوں، گراواں دی چہل پہل تے پہاڑاں دی خاموشی قدرت سُن ہر قدم تے ہک نواں رنگ، نوایاں فضاواں، ہک نواں ماحول رکھیا دا ہے۔ اس ماحول بچ جیہڑا سکون میسر ہوندا ہے اوہ دُنیا دی کیہڑی جانی حاصل ہے۔ حرین توں بعد ایہہ متبرک جائیاں ہین جتھا حالاں تکر انسان دی پچھل نیہہ پچھی۔ ہر نکے تے ہر ٹہیری تے کوئی نہ کوئی روحانی بزرگ دی آرام گاہ ہے۔ عبادت گاہ ہے۔ محاسبہ تے مراقبہ دا مقام ہے۔ انہاں فضاواں بچ ناپاکی دا اندیشہ نیہہ ہے بلکہ پاکیزگی تے باطنی صفائی دا قدرتی انتظام ہے۔ ہُن جیہڑے لوک انہاں فضاواں ہواواں، رنگاں بچ زندگی دے پل گذارن اندی باطنی کیفیت بدلنا ضروری ہے۔ خاص کر کا شاعر ہورادیب دا ذہن ایہہ سب گچھ دکھ کا مثبت اثرات نال متاثر ہوندا ہے۔

پہاڑی شاعری دی ابتداء روحانی اثرات نال ہوئی ہوو، اسدا سفر اس بغیر کدے وی نیہہ رہیا۔ اتنے قلیل عرصے پنج پہاڑی ادب سُن اوہ مقام حاصل کیتا جس تکر چُچے واسطے صدیاں بکار ہوندیاں ہین تہ پہاڑی شعر و ادب کو روحانی قوت حاصل ہے۔ امداد غیبی جس کو حاصل ہووئے اُسدی کامیابی کو کوئی روک نیہہ سکد اکیاں جے اس پنج ہک نور ہوندا ہے۔

پہاڑی شاعری خاص کر غزل دی ابتداء خدا دوستاں، متواں تہ درویش صفت انساناں دے ہتھو ہوئی ہے۔ ڈاکٹر مرزا فاروق انوار لکھدے ہین جے:

”پہاڑی شاعری پنج غزل نے مُنڈ ہلے نمونے اسان کی کلاسیکی شاعراں جنہاں پنج میاں محمد بخش، سائیں قادر بخش، میاں زمان چن، سائیں فقرا الدین وغیرہ شامل ہین نے کلام پنج بہر حال ملنیں، جد کہ اس نے سالم مُنہ مہار نے نیب نشان اسان کی ریاستی کلچرل اکیڈمی نے اندر پہاڑی شعبہ قائم ہون تھیں بعد ہی ہتھ لگنا ہے۔“

بے شک انہاں شاعراں غزلاں نیہہ لکھیاں تہ جنہاں لوکاں سُن زمی تلو نکل کا یا غاراں بچو نکل کا زمین تے بسیو شروع کیتا اوہ موجودہ دور دے آرکیٹکٹ نہ آسے مگر موجودہ ترقی دی نہیں انہاں سُن ہی رکھی ہے۔ اسراں ہی شعر و سخن پنج دی ابتداء وی انہاں ہی بزرگاں دے ہتھو ہوئی ہے۔

نثار راہی ہوریں اپنے ہک مضمون پنج لکھدے ہین:

”عاشقانہ تہ عارفانہ مزاج نی شاعری پنج پہاڑی بزرگ شاعراں ناکافی سارا حصہ ہے ہور ایہہ سب کجھ جیہڑا پہاڑی شاعری نے ذریعہ پہاڑی بولنے والیاں کی ملیا ایہہ نظم یادوئے اسلوب پنج ہے۔“

اس گل دی تصدیق ہوگی جے پہاڑی شاعری دی ابتداء روحانیت دیاں عظیم ہستیاں دے ہتھو ہوئی ہے۔ پہاڑی شاعری یا غزل پنج روحانیت یا عشق حقیقی دی ہک وجہ ہووے ہے۔ جیہڑی گل میں ابتداء پنج شروع کیتی آسی جے قدرت سُن حسن نال مالامال جائیاں تے اُسی حسین

مزاج دے لوک وی پیدا کیے۔ اس گل دی تصدیق مقبول ساحل دے اس اقتباس تھیں واضح ہے:

”پہاڑی لوکاں کو اللہ تعالیٰ سُن ہک مناسب تہ موافق ماحول دے نال

نال ذوق طبیعت ہور مزاج دی مٹھاس نال وی نوازیا ہے تہ نالے پیار، محبت ہور

مہر و وفاء دے انمول عناصر تھیں وی مالا مال کیتا دا ہے۔ ایہہ مستانے تہ چھیل

چھیلے گرو جوان کھلی ڈھلی تہ صاف و شفاف ہوانج بہہ کے جس ویلے اپنے دل

و دماغ دے بو ہے باریاں کھولدے ہین تہ کاغذ تہ قلم دی قسمت جاگ اٹھدی

ہے ہور موتیاں ہاروں پہنارے تہ سوہنے اشعار جمع ہوندے ہین..... پہاڑی

شاعری اپنی غزل دے اشعار نچ صرف آس پاس دے ماحول دی عکاسی نیہہ

کردے بلکہ انہاں دیاں دلاں نچ عشق حقیقی ہور عشق مجازی دے ٹھاٹھاں

ماردے سمندروی موجزن ہوندے ہین۔ صوفیانہ تہ عارفانہ رنگ وی دسد ا ہے۔“

ایہہ گجھ گلاں آسیاں جے پہاڑی غزل نچ عارفانہ تہ عاشقانہ رنگ روحانیت دی آمیزش

کتنی ہے ہور اس نچ روحانیت دا ہونا ضروری ہے۔

ہُن گجھ اشعار کو اسیں لوڑ ٹھونڈ کا پیش کرنے دی کوشش کرساں جے پہاڑی غزل دی اس

نوعیت نال کیہہ حیثیت ہے؟ ہور کیہہ حالان تکر جہ کہ ایہہ پُرفتن دور ہے جس نچ ہر پاسے شہر

غالب ہے۔ مادیت دی تھوڑن ہر مزاج کو بے شکل بے نام و نشان کیتا دا ہے۔ شروع نچ ایہہ گل

آئی جے پہاڑی شاعری دی کامیابی چچھا روحانیت دا اثر موجود ہے۔ اس حقیقت کو میاں کریم

اللہ قریشی ہوراں سُن اس شعر نال باہندے آندا دا ہے۔ غزل دا مقطع ہے۔

آکھیا لکھ قریشی کو میں دپد اوہ نچ بزار نیہہ دیندا

اس مقام تے بچکن واسطے حضرت شیخ نور الدین نورانی ہوراں دے نقش قدم تے ٹرنا

پیندا ہے۔

ڈاکٹر صابر مرزا اپنے ہک مضمون نچ لکھدے ہین:

”تصوف ہور روحانیت نے اک بے انتہا سمندر، جتھے روحانیت اپنے

عروج ہو رکمال ور ہے۔ حضرت نانگا باجی صاحب نے بیوں پیارے ہو را کھان
 نے تارے عشق الہی نے بے باکانہ انداز بیچ اپنے سوہنے ہو پیارے محبوب
 وروں اپنی چند جان کھول کھمانے ور اسراں لک بدھے ہوئے لگنے ہیں۔ اوہ
 آکھنے ہیں جے ماہڑے اس عمل ور پہناویں سب لوک مگی ہسنے رہسن، میں
 نچساں ہو رچی تہ اپنے رُٹھے ہوئے یار کی (محبوب کی) مناساں گا۔ متذکرہ
 حوالے نال محمد ایوب معتصم ہو راں نا ایہہ شعر ملا حظہ فرماؤ۔

میں سوہنے پیارے یار اُپروں چند اپنی کھول کھماناں گی
 پہناویں ہسدے رہون سب لوکی، میں بیچ کے یار مناساں گی

ڈاکٹر علمدار حسین عدم ہو راں دا ہک شعر پیش خدمت ہے:

یاد تیری نے پہناڑ ملنے

کرنی ہیرا پھیری رات

عاشقاں واسطے رات بے چینی تہ بے قراری دا ویلا ہوندا ہے ساری ساری رات اوہ
 اسراں محبوب نال گلاں کردے ہیں جیاں ہک نکا معصوم جیا بچہ بیماری بیچ اپنی ماؤ نال سوٹھے
 کردا ہے۔ عاشق رات اسراں گزاردا ہے جیاں بلدیاں انگاراں تے کوئی بے چین ہووے۔
 اس بیچ ہک گل ہو روی ہے جے ایہہ پہناڑ شاید بے چینی دی آگ نہ ہووے بلکہ رات دی ہیرا
 پھیری نال ملا کا گل کراں تہ ایہہ نوردی طرف اشارہ ہے۔

راقم الحروف دے ہک مضمون بیچ غزل دے تصوف تہ روحانیت دے حوالے نال درج ہے۔

ہائے چاک گریباں ماہڑا وے

ہائے سڑھ گیا دا ہے ٹہارا وے

اس بیت سن تصوف دیاں ڈوہنگیاں ڈوہنگیاں مار کا پہناڑیاں کو اس قدر عمیق علم دا وارث
 دہسیا ہے کہ گل ہو سکدی ہے جے ایہہ شعر یا بیت علمی میراث توں بغیر ہی تھہنا گچھے۔ ہُن گچھ
 اشعار نمونے دے طور تے پیش کرنے دی جسارت کرساں۔

شہباز راجوروی ہوراں سُن غزل دے اِس مقطع بچ روحانیت تہ تصوف دی عکاسی کس
خوبصورتی نال پیش کیتی دی ہے۔

سب لوک اپنی شوق نے پکھرو اڈارنے
شہباز تُوں وی ڈپک رکھ کسے فی عنایتاں
فر آساں نیاں کسیاں بٹھیاں
فر شونقاں نے پھور پھرے
لشکن لگا آل دو آلا
فر تاہنگاں نے پھور پھرے

آساں دیاں گسیاں تہ شونقاں دے پھور، لشکنا تہ تاہنگا داربط صرف ہور صرف روحانی

جذبہ ہے۔

رشید قمر ہوراں دا یہ شعر جس بچ خاکی بت بچ قید ہک عظیم توفدی روح دی پکار اسراں

پیش کردے ہین:

دیواراں کی درد دئی جاؤ
یاداں نا اک کھر دئی جاؤ

انسان دی عبادت تہ ریاضت دی کدے قیمت لاواں تہ اسدی قیمت کوئی نیہ دے

سکد اچر جے کدے اپنی ریاضت تہ فخر پیدا ہو جئے تہ فراوہ ردی چیز دی مانند ہے۔ بس ہر ہک لحاظ
نال فضلاں دی اُمید ہے جیہڑی انسان کو رحم دے قابل بنا سکدی ہے:

بنڈھی آیا سی سُنہری سکیاں نی اوہ برات
اُلنے دہنہاں کو لشکاں نا خزانہ ہُن کیہڑا

یا

ورقہ ورقہ اک کہانی سی
اپنی سی ور انجانی سی

ڈاکٹر صابر مرزا عشق دے رستے بنائے دے فن تھیں خوب واقف ہیں انہاں کو روحانیت
 داسفر کرنے دی چاہت ہے تہ اس واسطے انہاں راہ کڈھنے دیاں کوششاں کیتیاں ہیں:

عشق نا چاہ جد چاہ ہوئی جاسی
 دندا کٹھا راہ ہوئی جاسی
 سر صابر پیا صدی نا کم
 کیہہ کرسیں تو لمحات پنج

میاں کریم اللہ قریشی کرنا ہی ہوراں تھیں کون واقف نیہہ انہاں کو درد بجز و فراق سن
 روحانیت دیاں منزلاں طے کرا لیاں تہ اندے تجربے جیہڑے زندگی دے آسے لمی اڈاری
 مار دے دسدے ہیں:

جدوں سوچ آئی پہناڈے پیرے دی
 پیاغش بے آج تکر پیردا کیہہ رہیاں
 کئی قسم دے ڈنگ ایہہ عشق مارے
 پر عاشق ڈنگاں نہال ہوندا ہے

محمد عظیم خان ہوراں دی شاعری ہک فلسفہ ہے تہ اس پنج روحانیت دی تراوت ضرور ہے۔

محبت نی اگ بے لگی تاں قیامت
 پہنکھی تاں قیامت ، بجھی تاں قیامت
 محبوب نا دیوانہ کچھنا پھرے ویرانے
 اوہ عشق نے رستے وچ تھکیا ہے نہ تھکن لگا

خوش دیو مینی ہوراں دا کلام اکثر ڈوہنگیاں گلاں تے مینی ہوندا ہے تہ دلبر دے ہجر سن
 اندے اندر ہک اگ تھکھائی دی ہے۔

دلبر باجوں اندرو اندری تھکھسی گا
 واہنگ مراڈی لگنا رہسی اللہ ہو

قدرا جوری ہوراں دا ہک شعر ملاحظہ کرو ہور یقین محکم دی چٹک صاف باہندے
دس دی ہے ۔

آپ کیتی سب تعبیر

ماہڑے مٹے لائے خاب

نثار راہی ہوراں دا ہک شعر پیش ہے۔

ہر چوکھٹ پُر سر جھکانا نیہہ چچنا

اپنے قدنی ٹس وی کوئی پہچان دیو

اس شعر بچ انسانی عظمت دارو حانیت نال تعلق ہے۔ اس بچ واضح ہے جے جب تکر

انسان اپنی بلندی تہ مرتبہ دالفاظ نہ پہچان سی تہ تھ توڑیں اس بچ اوہ وقعت تہ قدر نیہہ آسکدی
جیہڑی اس کو خلقت بیدی دی سمجھ نیہہ آسکدی۔

محمد سرور ریحان زندگی دے اس پڑاؤ تے بچ گے جتھا دنیا دی حقیقت سامنے آگیندی
ہے۔ ایہہ آکھنے تے مجبور ہو گئے۔

کہہ لطف دنیا ناریحان فانی اس کو جان کھن

ایہہ سمجھ آیا جدوں تاں دل وی لانا چھوڑیا

ڈاکٹر نصر اللہ خان ناصر ہک منجھے دے شاعر ہن تہ اندے کلام بچ رو حانیت دے ایچے

ایچے نقطے تھ گدے ہن جے انسان سوچنے تے مجبور ہو گیندا ہے۔

ایندی پیشیں دے مزمان جلن لگے

ہن نماشان پیاں ، لگیو چاول چھڑن

ویلا کھڑا کا انسان کتنی وی محنت کرے لا حاصل ہی ہوندی ہے۔ حل آکھدے ہن جے

ویلے دیاں نمازاں تہ کویلے دیاں ٹکراں۔ میر غلام حیدر ندیم ہک ایچھے شاعر وی ہن ہور محقق وی
اندے تصوف تہ رو حانیت دی پہچان اس شعر تھیں ہوندی ہے:

نہ کر ندیم گشت فر بازار حسن دی

کرسیں کوئی ہور حادثہ دل کو تروڑ کا

محمد مقبول ساحل جس وقت مستی بچا بندے ہن تہ عشق دے البم لب ن لگدے ہن فر
اندے قلم دی نوک اس طراں لکھدی ہے۔

عشق دی آگ بچا سڑ جاندے ہن طور کدے، منصور کدے
عشق سمندر بچا ہو جاندی ہر شے مہنگی، سستی گم
تعمیر کرنا ہی ہوراں دا اک شعر کہ:

ایہہ رہن بسیرا چند ساعتاں
فر آخر تے کھر نیہہ پتر!
میراث پیغمبراں والیاں دی
ایہہ عشق بزاری نیہہ پتر

ایہہ کجھ گلاں نمونے دے طور تے پیش کر گیاں نہ تہ ایہہ موضوع اس بے کراں کائنات
کو لو بدھ کا تشریح کرنے دے لائق ہے کیاں بے اشرف المخلوقات دی شان ہور اسدا کلام دی
خالق تو بعد سب تھیں بلند تہ عظیم ہے۔

پہاڑی قوم پنج

رسمان تہ رواجان نا تاریخی پچھو کڑ

پہاڑی قوم وچ رسماں تہ رواجان ورگل کرن توں پہلاں کہنھاں لفظاں وچ پہاڑی قوم نے بارے پنج دہسنا ضروری اے کہ پہاڑی قوم کس کی آکھیا جانا اے۔ ویسے تہ قوم عربی زبان نا لفظ اے، جس کی انگریزی پنج نیشن آکھیا جانا اے، لیکن پہاڑی پنج اس توں مراد ایہہ ہونی کہ پہاڑی قومی معاشرے نی طرز زندگی ہور طرز فکر و احساس نا جو ہر کھنی اس کی پہاڑی قوم آکھیا جانا اے۔ پہاڑی قوم نی تاریخ تہ بہوں قدیم اے۔ اس نی زندہ مثال شاردا پیٹھ یونیورسٹی اے، جس ویلے 24 تہ 27 عیسوی نے دوران راجہ کنشک اول نے موجودہ پاکستان کشمیر ہزارہ نے پنج اس یونیورسٹی نی بنیاد رکھی تہ کٹن گھاٹی تک اس توں پہلے وی ایہہ سارا علاقہ مقامی زبان پہاڑی توں سرفراز اے سیا۔ اس توں پتہ چلنا اے کہ پہاڑی زبان نی تاریخ بہوں قدیم اے۔ پہاڑی قوم تیاں رسماں تہ رواجان نے تاریخی پچھو کڑ نے بارے ذکر کرن توں پہلاں اگر رسم تہ رواج نامعنی تہ مفہوم نہ دہسیا جائے تہ ماہڑے حساب نال اس مضمون نال بے انصافی ہو سکنی اے اس واسطے پہلاں رسم تہ رواج نے بارے متعلق دہسنا ضروری اے کہ رسم تہ رواج پنج فرق کہہ اے۔

۱۔ رسم توں مراد اوہ تقریب یا جلسہ وغیرہ جیہڑا ریت ہور رواج نے مطابق منعقد ہونا یعنی (قدیم)۔ اگر آسان لفظاں وچ رسم نے باری پنج گل کراں تہ ایہہ گل آکھ سکے آں کہ کوئی قاعدہ یا اصول جیہڑا کافی عرصے توں کسے قوم، بستی یا ملک وچ رائج ہونا آہور آج وی چل رہیا اے اس کی رسم آکھیا جانا اے۔

۲۔ رواج نی اگر گل کیتی جائے تہ انگریزی وچ اس کی فیشن آکھیا جانا اے۔ رواج توں مراد ایہجے انداز ہور رسوم ہونے جیہڑے اک خاص وقت اُپر رائج ہونے۔ عام استعمال نچ رواج نی مثال پوشاک نال دتی جانی اے، لیکن اس اصطلاح نے معنی وی وسیع ہونے۔ کئی رواج کئی ثقافتاں وچ اک خاص وقت اُپر مقبول ہونے ہین۔

جس ویلے تاریخی پچھو کڑ اُپر گل کیتی جائے تہ اس ویلے ایہہ گل آکھ سکے آں کہ جس ویلے انسان نے اس تہرتی اُپر قدم رکھیا اس ویلے توں رسماں تہ رواجاں ناسلسلہ وی شروع ہوئی جانا اے۔ جس طراں ابتداء وچ لوکاں کھانے پینے نی اشیاء نا انتظام کیتا اے اسے طراں رسماں تہ رواجاں ناسلسلہ یعنی چال چلن وی شروع ہوئی جانا اے۔ برصغیر وچ بہت ساریاں قوماں قبیلے ہور فرقے موجود سن، اس طراں پہاڑی زبان بولن آلیاں ناطبقہ وی موجود سی۔ جس طراں باقی قوماں نے رسم و رواج نا چلن ہو یا اسے طراں پہاڑی قوم نیاں رسماں تہ رواجاں ناسلسلہ وی شروع ہو یا لیکن اتنی گل واضح اے کہ پہاڑی قوم نیاں رسماں تہ رواجاں ناطریقہ بالکل سادہ سی ہور انہاں نیاں رسماں تہ رواجاں نچ سادگی پیش پیش نظر آئی اے ہور انہاں نی ہر گل نچ ایمانداری، دیانت ہور سچائی نظر آئی اے۔ اس توں علاوہ پہاڑی لوک امیری بڈیائی توں زیادہ عزت پسندی، بہرم تہ وقار کی پسند کرنے ہین۔

پہاڑی قوم نے رسم و رواج نے تاریخی پچھو کڑ نے بارے گل کرنیاں جس ویلے آساں اک نگاہ سرسید احمد خان نے مضامین سرسید نچ اک مضمون ”رسم و رواج“ نا مطالعہ کرنے آں تہ اس توں واضح ہونا اے کہ اس کسے وی قوم نے رسم و رواج کی چنگا یا مندا ہیہہ آکھ سکے آں۔ سرسید احمد خان لکھنے کہ کسے ملک یا قوم نے رسم و رواج کی اچھا یا بُرا آکھنا نہایت مشکل کم اے۔ ہر اک قوم اپنے ملک نے رسم و رواج کی پسند کرنی ہور اس وچ خوش رہنی کیا تکہ جیہڑیاں گلاں نی عادت ہوئی جانی ایو دل کی چنگیاں لگنیاں لیکن اس اگر اس گل اُپر اکتفا کراں تہ معلوم ہونا کہ پہلائی ہور برائی حقیقت وچ کوئی چیز نہیہہ بلکہ صرف عادت اُپر موقوف اے، جس چیز نارواج ہونا اس نی عادت پئی جانی ہور اوہ چنگی وی لگنی ہور جس نارواج نہیہہ ہونا اس نی عادت نہیہہ پئی ہور اوہ مندی لگنی مگر ایہہ گل صحیح نہیہہ۔ (حوالہ ”مضامین سرسید“)

پہاڑی قوم نے رسم و رواج نے تاریخی پچھوکڑ نے بچ کچھ اہم پوائنٹس مندرجہ ذیل ہیں:

۱۔ پہاڑی قوم نے رسم و رواج نے تاریخی پچھوکڑ بچ لوکاں نارہن سہن.....: پہاڑی لوک اتفاق ہو رسادگی نال کُہراں وچ ملی جلی تہ رہنے سن۔ کُہر بچ چا پے تائے سارے ملی جلی تہ اکٹھے رہنے سن ہو ر کم کاج بچ وی اک دُوے نال ہتھ بٹانے سن۔ اس وقت لوکاں نے اندر احساس؛ اخلاق ہو ر پیار و محبت ہونا سی۔ خالی وقت اک دُوے نال احساس پُہریاں گلاں کرنے سن ہو ر اس توں علاوہ رشتے ناطے وی برادری نے اندر ہی کرنے نا خیال رکھنے سن۔ اس دور بچ لوکاں نے مکان کچے ہونے سن ہو ر سوئی جس وچ کھانا پکانے سن سیالے نے موسم بچ بزرگ چلھے نے کول بہہ کے پچیاں کی تعلیم دینے سن۔ اخلاقی ہو ر نصیحت آموز کہانیاں سنانے سن؛ جس کی سنی تہ پچیاں نا شوق بدھنا سی۔ اس توں علاوہ کالسریاں وی اتھے بہہ کے چرخہ کتئیاں سن ہو ر اُون تُمئیاں سن۔

۲۔ پہاڑی قوم نے تاریخی پچھوکڑ وچ شادی بیاہ نیاں رسماں.....:

ویسے اگر اسلام کی مد نظر رکھی تہ گل کیتی جائے تہ اسلام وچ شادی بیاہ نیاں رسماں جائزہ بیہ۔ خالی سادگی نال نکاح نا ذکر اے لیکن زمانہ قدیم توں ہی شادی بیاہ نیاں رسماں نا سلسلہ جاری اے جیہڑ اہج توڑیں چلنا اے۔ کافی رسم و رواج ترک ہون نے باوجود وی کچھ اک رسماں اہج وی معاشرے وچ موجود ہیں۔ مثال نے طور پر مہندی نی رسم کھارے یعنی چوکی نی رسم زیور نی رسم، داج نی رسم، مہاراج جس ویلے بوہٹی نے کُہر آنا، اُس ویلے بلڈرچان نی رسم وغیرہ۔

بیاہ وچ مہندی نی رسم اہج توڑیں جاری اے۔ تیل آلے دن آلی رات جیہڑی ہونی اسے رات بچ مہندی نی رسم ادا ہونی اے، جس وچ گڑی مُنڈے کی مہندی لان وسطے گڑی نیاں سہلیاں ہو ر مُنڈے کی مُنڈے نیاں پہنیاں مہندی لائیاں ہو ر مہندی آلی رات کافی شوگل میلا ہونا۔ مہندی لان آلے اپنی خوشی نا اظہار گیتاں نی صورت وچ کرنے ہیں۔ اس وقت کی تکی تہ گل کیتی جائے مُنڈے کی کہٹ مہندی لائی جانی اے اس نے برعکس بیاہ وچ گڑیاں کی مہندی لان نا رواج حالیں وی عروج وراے۔

اسے طراح چوکی نی وی ایک رسم ہونی اے جیہڑی کہ بیاہ شادی وچ بڑی مقبول اے۔
اس نی مثال مندرجہ ذیل اے:

چوکی چٹنیاں ملا توئی گرمی آئی
بیل بندسی مائی لکھا چولسی نائی

اس توں علاوہ جھتے توڑیں زیور نی گل اے اس نا استعمال وی شروع توں ہی ہونا آیا۔
زیور وچ سونے نے نال نال چاندی نے زیور نا وی رواج اے۔ چاندی نے زیور وچ توراً
پچی بالیاں، کھنگر، گڑے، دولڑا، مند ریاں، چھلے وغیرہ نا استعمال وی ہونا اے۔

تاریخی پچھو کڑی کی مد نظر رکھی تہ اگر شادی بیاہ نی گل کیتی جائے تہ اُس ویلے ساریاں رسماں
ادا کیتیاں جانیاں سن ہور شادی توں اک مہینہ پہلاں بیاہ نیاں تیاریاں شروع کیتیاں جانیاں
سن۔ بیاہ واسطے چاولاں نا انتظام کرنا بیاہ واسطے لکڑیاں بنانیاں، کھماراں کولوں پہناڈے آنے،
لمنے واسطے مٹی آنئی، لوکاں کی سادھے دیئے، کیاں جے اُس ویلے نہ موبائل فون ہونے سن نہ
کارڈاں نارواج سی، اسے طراں لوکاں کی کھر کھر جانی تہ بیاہ وچ اچھنے واسطے سدھیا جانا سی۔

۳۔ پہاڑی قوم نے رسم و رواج نے تاریخی پچھو کڑی وچ پہاڑی لوکاں نال لباس: پہاڑی وچ
مرد لوک زیادہ خان سوٹ تہ واسکٹ وغیرہ نا استعمال کرنے سن۔ اج وی پہاڑی بزرگ صافے نا
استعمال شوق نال کرنے ہن لیکن اس ویلے بزرگ لوک زیادہ شوق نال لنگی یا صافے نا استعمال
کرنے سن۔ اس توں علاوہ گڑیاں سوٹ تلے والا پھیرن، فراق وغیرہ نا استعمال کرنیاں سن۔
بزرگ کڑائی آلی چادر ہور کپڑے اُپر اپنے ہتھاں نال کشیدہ کاری کری تہ اس چادر نا استعمال
کرنیاں سن۔ اس وقت بزرگ عورتاں اپنے سر کی چادر یا ٹوپی نال ٹہنگی رکھنیاں سن۔ اُس دور وچ
بلاشک غربت سی لیکن اتنی بے حیائی بیہہ سی جتنی اج دیکھن کی ملنی اے۔ اج ہر قسم نی سہولت ہون
نے باوجود لوک اپنے جسم کی بنگار کھن نال فخر محسوس کرنے، لیکن پرانے وقت وچ ساریاں چیزاں
نی کمی ہون نے باوجود وی لوک شرم محسوس کرنے سن۔

۴۔ پہاڑی قوم نے رسم و رواج نے تاریخی پچھو کروچ پہاڑی لوکاں نی غذا نا استعمال:
 پہاڑی لوک سادہ غذا کھانے سن۔ اپنے کارنیاں چیزاں نازیا دہ استعمال کرنے سن۔ اُس ویلے
 بڑے کھٹ ہٹی ورجانے سن۔ دُدھ تہ اپنی من پسند غذا نا استعمال کرنے سن۔ غذا وچ زیادہ کمی نی
 روٹی، لسی، مکھن نا بنایا ہوا کڑاں کڑی وغیرہ نازیا دہ استعمال کرنے سن۔ اس توں علاوہ کمی نے
 بنائے ہوئے ”ستو“ نا استعمال چائی نال کرنے سن؛ جنہاں نا استعمال کرن نال پورا دن چہنگھ
 نہیں محسوس ہونی سی ہور خاص طور ورج بزرگ اس چیز نے شوقین سن۔ اُس دور وچ اگر کبہر مزمان
 آناسی تہ مک نی روٹی، مکھن یا کھنچ وچ گن کے مزمان نے اگے رکھی جانی سی یا دیسی کٹو مزمان
 واسطے خاص طور ورج بنایا جانا سی ہور اس توں علاوہ دہی نا استعمال رات نے بچے چاولاں نال کیتا
 جانا سی۔ اس دور وچ چاولاں نی وی کمی ہونی سی ہور لوک کسے خاص موقع و رہی چاول پکانے سن۔

۵۔ پہاڑی قوم نے رسم و رواج نے تاریخی پچھو کروچ مہمان نوازی: پہاڑی لوک اپنے
 کبہر وچ آئے ہوئے مزمان نی بہت قدر کرنے سن۔ مزمان نے کولے بیٹھک لانے سن ہور
 اخلاق پبہری گلاں کرنے سن۔ اس دور وچ لوکاں کولے اک دُوے وسطے بڑا احساس ہونا سی۔
 گلاں کرنیاں کرنیاں رات اک دو بچ جانے سن ہور مزمان نی خوب خاطر تواضع ہونی سی۔ جس
 ویلے مزمان واپس جانا سی، اُس ویلے اس نال سو قدم توں وی زیادہ جانے سن ہور بڑے احترام
 نال اس کی رخصت کرنے سن ہور مزمان نے ہتھ وچ اک کپڑے ناسوٹ وی دینے سن ہور اس
 دور وچ اپنے ہتھ نال کشیدہ کاری کیتا ہویا اک رومال وی دینے سن؛ جس نی وجہ نال اک دُوے نے
 اندر مزید احساس، محبت، پیار، اخلاق بدھنا سی۔

۶۔ پہاڑی قوم نے رسم و رواج نے تاریخی پچھو کروچ عقیدے نی رسم: بچے نی پیدائش توں
 ست دن بعد ایہہ رسم وی بڑی سادگی نال انجام دتی جانی سی ہور اپنے حساب نال جس کی جتنی
 توفیق ہونی سی، اسے حساب نال کبہر وچ پھید، بکری، ہنڈ ویا داند وغیرہ کی ذبح کری تہ دُعا کروانے
 ناک خاص اہتمام کیتا جانا سی ہور اپنے رشتہ داراں، عزیزاں ہور آہنڈیاں گماہنڈیاں کی دعوت
 دتی جانی سی۔

ے۔ نیاز و نظر: تاریخی پچھو کڑنی گل کیتی جائے تہ نیاز و نظر ناسلسلہ وی شروع توں ہی جاری اے۔ چاولاں وچ گڑ، مونگ پھلی، گری، کاجو، بادام وغیرہ بانئی تہ مٹھے چاول پکائے جانے سن۔ فراس توں بعد گراں نے امام کی خاص طور پر دعوت دتی جانی سی ہور امام دُعاما گننا سی ہور دُعا توں بعد باقی بلائے ہوئے آہنڈیاں گماہنڈیاں کی نیاز کھلائی جانی سی۔

اس توں علاوہ وی پہاڑی قوم نے رسم و رواج اُپر اگر اک نگاہ سٹی جائے تہ بے شمار رسم و رواج ایچھے وی ہین جینہڑے زمانہ قدیم توں لئی تہ آج توڑیں موجود ہین۔ کجھ رسم تہ رواج ترک ہوئی گے لیکن حالاں وی اگر تاریخی پچھو کڑنی طرف تکیا جائے اجیہں وی کئی رسم و رواج موجود ہین۔ اس توں علاوہ 70 فیصد پہاڑی لوک اپنی زندگی ناگز ر بسر پرانے رواجانے مطابق کرنے ہین، یعنی اس دور نے لوکاں نے اندر پرانا جذبہ موجود اے۔ پہاڑی سماج وچ آج وی کئہر نے سربراہ بندے یا بزرگاں کی خاص اہمیت دتی جانی اے۔ اگر کوئی زمین جائیدادنی بندنا مسئلہ وھے یا بیابہ شادی نا کوئی معاملہ وھے یا برادری بیچ کوئی ہور مسئلہ ہووے، یعنی کسے وی معاملات نے حل وسطے بزرگاں نے مشورے صلاح کی خاص فوقیت دتی جانی اے۔ پہاڑی قوم نے تاریخی پچھو کڑنیاں سبھے رسماں رواجانے کی قلمبند کرنا بڑا مشکل اے، بہر حال فروی کجھاں خاص پہلواں و رگل کرن نی کوشش کیتی اے، جہاں نے ذکر توں بغیر تاریخی پچھو کڑنا مکمل اے۔ انشاء اللہ موقع ملیا تہ اس موضع ورنید تحقیق کر ساں۔

بریک آپ

نومبر نامہینہ تہ سرگی ناٹیم..... دلی ریلوے سٹیشن نے پلیٹ فارم اُپراک گڑی تہ اک
مُنڈا لئی بیچنے نے دواں کنڈیاں اُپراک دُووے کولوں مُنہہ پھیری بیٹھے نے اپنی اپنی ٹرین کی
ڈپکنے سن۔

سٹیشن اُپراتنی ٹھنڈ تہ ہے ای سی جے انسان سو بیڑ لائی رکھے مگر گڑی تہ مُنڈا صرف جینز تہ
ٹی شرٹ لائی بیٹھے نے سن۔ اک دُووے نال گل بات وی میہ سن کرنے۔ پلیٹ فارم نے
بنہیڑے لوہے نی پٹری اُپراک گتی اپنے چھست بچیاں کی اپنے ٹھنڈے نال چھری ٹھنڈے تھیں
بچائی رکھیا ناسی تہ کجھ قدم دُووے کوئی چھست گتے اپنیاں لتاں لمیاری مُنہہ تہرتی اُپر رکھی گتی کی
تاڑنے سن۔ بچوں بچوں اک گتتا اپنی جگہوں اُٹھی گتی نے چار چوہنر چکر کٹی نکلی جی رُوڈ کری
واپس اپنی جگہ ٹھنڈی پہنار لیٹی جانا سی۔ اپنے چھست بچیاں نے بشکار گتی کی صرف بچیاں نی قَلر
سی۔ اُس کتیاں وارخ اک واری وی اکھ چکی میہ تلیا۔

تھوڑے چریں فلانی اوور والے پاسے تھیں اک بزرگ جوڑا آونا دسیا۔ گڑی تہ مُنڈے
سر چکلیا تہ اس جوڑے کی تگن لگ پئے۔ چنگا اُچالماں جناں صاف سُتھرا ڈریس، موٹی سو بیڑ لائی
اگے اگے تہ اُس نے پچھے اتنی عمرنی زانی گرم کپڑے، موہنڈے اُپر کشمیری شال پہنلیٹی بڑے
رعب داب نال ٹرنی آونی سی۔ جنے اُس ناہتھ پکڑیا ناسی تہ زانی نے نال چال ملائی مضبوط قدم
چکنا جانا سی۔ گڑی کی دواں بیچ کجھ خاص دسن لگا۔ اوہ اُچر توڑیں دواں کی تگنی ریپی چچر توڑیں

دوئی کول آئی انہاں نے سامنے والے بیچ اُپر بےنہ۔ مزدور انہاں ناکواک بیگ انہاں کول رکھیا تہ مزدوری لئی واپس ٹری گیا۔ دوئی بزرگ اک دُوے نال ٹھگی کے بیٹی گئے۔ زنانی اپنے کمرے والے نے منہویں اُپر سجا ہتھ پھیریا تہ اُسکی لگا کہ اوہ ٹھنڈا ہو یا نا اے۔ اُس ناکھتا ہتھ حالیں وی کمرے والے نے ہتھے بیچ سی۔ اُس اپنا کھتا ہتھ چھڑکا یا تہ اپنا شال کھولی تہ اڈھا کمرے والے نی کنڈی اُپر سٹیا۔ دوئی اکس شالے بیچ بند ہوئی گئے۔ کمرے والے اک واری فر کھتہ ہتھ اپنے ہتھے بیچ کرفٹ کری لیا۔

بزرگ جناں گئی تہ اُسناں بیچیاں واخ تگن لگ پیا۔ گئی بیچیاں کی کہسپٹی کہسپٹی اپنے ٹھینڈے نال چھیرنے نی کوشش کرنی ریئی تہ بچے اُس کولوں پریں ہٹی ہٹی پرتیاں کھان۔ اوہ ایہہ گل سوچن لگا پیا جے بیچیاں کی ماؤ تا تہ پتہ اے مگر انہاں کی کہہ پتہ جے چھیاں ستاں کتیاں بچوں کوئی انہاں ناپو اے یا فر کوئی ہور.....۔

بزرگ زنانی نی نظر گڑی اُپر پئی تہ گڑی سر ہلائی آداب کیتا۔ بزرگ زنانی نے سر تھیں پیر توڑیں صرف سنجیدگی دسی ریئی۔ بزرگ زنانی گڑی کی چھیا ”بچے! اتنی سردی اے تہ تہساں خالی ٹی شرٹ تہ چیز لائی نی اے۔“

”آئی! اندراگ لگی ہووے تہ باہر نی ٹھنڈا پتہ کس کی لگنا،“ گڑی جواب دتا۔ بزرگ زنانی تھوڑا چرچہ ہوئی گئی تہ فر گل ٹورنے واسطے چھیا ”کہہ گل اے، گجھ مشکل اے تہساں کی؟“

”گجھ خاص بیہ آئی۔ مشکل بس ختم ہوئی اے،“ گڑی نیاں اکھیاں ڈب ڈب کرن لگیاں تہ سہنگے بیچ گلکٹ لگی گیا۔ نظراں اُپر کیتے بغیر اُس بولنا شروع کیتا..... ”آئی! ماہڑاناں کرشناوتی اے۔ ایہہ ماہڑا بوائے فرینڈ کشش ورمائے۔ آساں دواں انجینیرنگ نی پڑھائی پوری کیتی اے۔ کشش جموں رہنا اے تہ میں ہماچل نی آں۔ آج آساں کمر جاننا اے..... اس واسطے۔“

”تہ اس بچ کنڈھ موڑی بیٹنے والی کیہڑی گل اے۔ خوشی خوشی اک دُوے نالوں کبھ ہوو“
 بزرگ زنائی سمجھانے واسطے آکھیا۔

”بیہہ..... بیہہ..... گل کبھ ہونے نی بیہہ اے۔ اُس دوئی پٹلے چار سالوں تھیں اکٹھے
 پڑھنے ساں۔ ماہڑے ہوروی چھ سمت بوائے فرینڈ ہین، مگر میں کشش نال لو ان ریلشن شپ بچ
 ریٹی آں۔ میں اسکی آکھنی آں جے ایہہ دتی سیٹل ہووے تہ میں اس نال بیاہ کراں۔ مگر ایہہ
 بالکل بیہہ مننا۔ اس نے ماء پیو جموں تھیں اگے کسے گراں بچ رہنے ہین۔ بس اس نے پیر چکن گنے
 نے ہین۔ اکو صد پگڑی نی پیس جے ماء پیو کی بیہہ چھوڑنا۔ اُس دہسو آج زمانہ کتھے پہنچی گیا۔ لوک
 منکوں باہر جائی تہ سیٹل ہوئے ہین۔ اس نی سوچ تکو..... واپس مڑی گراں جانا اے۔ ماہڑے
 سارے فرینڈ دتی بچ ہی رہسن۔ اوہ مگی ہسروں بیہہ مننے جے میں واپس ہما چل جاں..... اس
 واسطے اسما ہڑا کل بریک اپ ہو یا اے۔ آج ایہہ جموں جاسی، اپنے گراں تہ میں شملہ جاساں ہفتے
 واسطے۔ فر مڑی واپس آئی جاساں دتی۔ آج لوک اگے جائین تہ ایہہ پشماں دروڑنا..... اونہہ!“
 بزرگ جنناں پہناویں تکنا کتی تہ اُس نے بچیاں کی سی مگر کرشناوتی نیاں گلاں ساریاں سنیا
 کرنا سی۔ اُس ہسرو مڑی تہ منڈے واخ تکیا جیہڑا ہسرو بناں سٹی بس چپ چاپ بت بنیا نا سی۔
 بزرگ جے مشکلیاڑنے اُس کی چھیا ”بیٹا! بجموں کیہڑے گراں رہنا ہین توں؟“
 کشش ہسرو اُفراں چھتکیا تہ اُس نی نظر سدھی بزرگ جے نیاں اکھیاں اُپر جائی کھلوتی۔
 ڈوہنگیاں چڑیاں اکھیاں، پہنارا تکلونی منہہ، چڑا چکنا متھا تہ چٹے بال..... کشش اُس نے
 رُعب پٹھ دین گیا۔ بڑی ہمت کری اُس جواب دتا ”انکل! میں ریاسی تھیں اگے اکس گراں نا
 رہنے والا آں۔ ریاسی تھیں کوئی دو کھنٹے پیدل ٹرنا پینا اے۔“
 ”تہ ماء پیو؟“

”جی انکل! ماء پیو ز میندار ہین۔ میں اکو بچہ آں ماء پیو نا۔ تھوڑی دکاندری وی اے۔“
 بزرگ جے نے ہوٹھاں اُپر شرارت چن لگی تہ انہاں اگلا سوال کیتا ”تو ماہڑے فرینڈز
 گراں فرینڈز کتنے ہین؟“

”جی کوئی بیہ۔ بس ایسے اکو۔ ایہہ وی گرل فرینڈ نہیں اے، کس پی۔ جی ہوٹل بیچ دینی سی۔ پڑھائی ساری اس دتی تھیں کیتی۔ اساہڑی ملاقات صرف کلاس بیچ ہی سی۔ کوئی زیادہ دوستی یا گل بات وی بیہہ سی۔ اس نے کافی سارے بوائے فرینڈ ہین۔ کلاس نے پہلے مہینے ایہہ کجھ دن کلاس بیہہ آئی۔ اس ناک بوائے فرینڈ اے ستیش..... کلیاں ہونیاں تھیں ہی اکہٹھے پڑھنیں ایہہ اکو سکول..... اوہ مگی ملیا تہ سنان لگا جے ایہہ ہماراے۔ میں سوچیا اپنے پاسے نی اے پتہ کرن گیاں۔ اس نی حالت خراب سی۔ میں اپنے کرائے نے سیٹ بیچ آندی تہ دوائی داروں کری ٹھیک کیتی۔ اتنے سارے اس نے بوائے فرینڈ سن..... نہ کوئی نکلن آیا تہ نہ کسے اپنے کمرہ نیتی۔ انکل! چار سال ایہہ ماہڑے سیٹے بیچ رہی۔ اس نے ماء بیوکی وی پتہ اے تہ ماہڑے کی وی۔ اس بیاہ نی گل کیتی تہ میں منی گیاں، مگر اس نیاں شرطیں بڑیاں عجیب جیاں ہین۔ ماء بیوکی چھوڑو..... دتی بیچ ہی رہنا..... بوائے فرینڈ زنی آزادی..... انکل ٹس مگی دہسو جے شرطیں نے رشتہ کدے نھنیں؟ فر آزادی نی وی کوئی حد تہ ہونی چاہی نی اے! نالے اک رشتہ جوڑنے واسطے سورشتہ تروڑو ایہہ کوئی گل اے؟ ٹس دہسو..... میں ماء بیوکی کس طراں چھوڑی شوڑاں؛ جہاں مگی اس لائق کیتا جے میں آج اسنے لائق ہویاں۔ جڑاں تروڑی کے وی کوئی بوٹا زندہ رہیا؟ مگر سوری انکل! میں ٹساں کی چھیا ہی بیہہ ساہڑا تعارف۔“

”ماہڑا ناں مسٹرور ماے تہ ماہڑی کمرے والی مسزور ماے۔ اس دوئی دتی یونیورسٹی بیچ پروفیسر ساں۔ پشلے ہفتے ریٹائر ہوئے۔ میں آپوں راجوری تھیں تھوڑا دؤ راکس قصبے نارہنے والا آں؛ جس کی تھہ منڈی آکھنیں۔ آج اس وی جموں جایا کرنے آں۔ اتھوں اس تھہ منڈی جاساں۔“

کرشناوتی کی رہن بیہہ ہو یا تہ اس فٹوٹ بولنا شروع کری لیا ”سر..... ٹس تکو! ایہہ کتنیاں بیک ورڈ زمانے نیاں گلاں سوچنا اے۔ گرائیں سماج کدے وی دماغی ترقی بیہہ کری سکنا۔ اگر آج نا انسان پشلے کلے ٹکلیا رہوے تہ اوہ اگے کسراں بدھیا ہووے۔ چن توڑیں ترقی کرنے واسطے جدا بودرشتیاں کی تروڑنا پینا اے۔ اتنی وی کہہ بندش اے جے بوائے فرینڈ نال نہ ملو..... ٹور اپر نہ جاؤ..... پارٹی نہ کرو..... بس اکواک جنے نے گاٹے نا تعویز بنی مڑھکے رہو، اگے مڑنے نے بجائے پشاں رُہڑنے رہو۔“

کرشناوتی بولنی ریڈی پر مسٹرورمانے کتاں بیچ چہنٹے لگی گئے۔ اُس کی کرشناوتی نے صرف ہوٹھ پکنے دسن تہ سہنی پر اواز کوئی نہ آوے۔ پتہ نیہہ کتنا چڑ کرشناوتی تاڑوتاڑ بولنی ریڈی تہ مسٹرورمانا اُسکی صرف تکی سکنے رہے۔ خاصے چریں کرشناوتی نے ہوٹھاں کی آرام آیا تہ مسٹرورمانے کتاں نے چہنٹے کھلے۔ اس بیچ مسزورمانا کبڑی کبڑی شال مسٹرورمانے موہنڈے اُپر ٹھیک طراں رکھنی ریڈی۔ سارے چپ ہوئی گئے۔ اک کتا اپنی جگہ تھیں اٹھیا تہ کتتی نے کول آنی آکر کدھی، پونچھو زور زور نال ہلایا تہ منہہ اسمانے واخ کچی رُوڑ کیتی۔ کتتی کی ٹس تھیں مس نیہہ ہو یا، اوہ بس اپنے بچیاں کی بچیاں نال کول کھسٹی تہ اپنے ہنڈے نال پھیرنی ریڈی۔ کتا واپس مڑی اپنے ساتھیوں نال جانی بیٹھا۔

مسٹرورمانا ڈوہنگی سوچ بیچ ڈبے نے سن۔ مسزورمانا کبڑے والے واخ اک واری تکلیا تہ صرف اتنا آکھیا ”ایہہ بریک اپ وی اک عذاب بنی گیا۔ لوک گل وگل بریک اپ کری شوڑنیں۔ نویں نسل نی وی کوئی سمجھ نیہہ آونی..... اکسے تہیاڑی بیچ پتہ نیہہ کتتی واری بریک اپ کرنیں تہ کتتیاں نال کرنیں۔“ مسزورمانا گل ختم کیتی تہ اپنے کبڑے والے واخ تکن لگ پئی۔ اُس کی پتہ سی جے مسٹرورمانا چپ نا مطلب اک نویں تہ مضبوط دلیل ہونا اے۔ بس اسے صفت تہ مٹھی نرم زبان موجب مسٹرورمانا واخ کھچن گئی سی تہ آج توڑیں مسٹرورمانا جادو اُسنے اُپر قائم سی۔ مسزورمانا اپنے کبڑے والے اُپر اکھیاں لائی رکھیاں تہ ڈپہنی ریڈی پچر توڑیں مسٹرورمانا بولنے..... ”بیٹی! ترقی اس دنیانی لوڑاے۔ ترقی نے منصوبے تہ کوشش تھیں بغیر سماج اسطراں نا ہونا اے جس طراں اک لاش۔ اس تھیں بغیر سماج نا سارا مقصد بس اتنا ریڈی جانا اے جے ہوا پانی تہ باقی ذریعے استعمال کرو تہ اپنا حصہ ختم کری واپس ٹری جاؤ..... مگر..... اس نال منصوبے جوڑنا تہ کوشش کرنے ناوی ایہہ مطلب نیہہ جے اس نے سارے نظام کی تہس نہس کرنا۔ رشتیاں کی اتنا مل دل کرنا کہ رشتے جانوراں نی رشتہ داری ہار ہوئی جان۔ رشتیاں نی کوئی تمیز نہ رہوے۔ جدوں دل کرے، جس نال دل کرے، جتیاں نال دل کرے، رشتہ قائم کرو تہ دل مڑے تہ اُسے ویلے چھوڑی شوڑو.....“ مسٹرورمانا تھوڑا ساہ لیا تہ کرشناوتی بیچ بولن لگ پئی ”انکل! آج

زمانے کی زانی کوئی غلام بیہ اے۔ قانون سماج، انصاف سب آج اُس نال کھلوتے نے ہین۔
 کیہڑی گل بچ زانی کی ذات چکھے اے۔ فرشتیاں بچ پابندی کیاں اے، جتھے باقی گلاں بچ برابری
 اے۔ زانی ذات کی مرضی اے، اُسکی آزادی اے تہ فر زانی جنے نے رشتے بچ کیاں بیہ
 ماہڑا جسم اے تہ اس اُپر ماہڑی مرضی ہونی چاہی نی اے۔“

ککش کی ترفنی لگی گئی۔ اُس جواب دینے واسطے منہ کھولیا مگر مسٹرورما اُس کی انگلی نے
 اشارے نال چپ کرائی شوڑیا تہ کرشناوتی واخ تکن لگ پئے۔ انہاں نے ہوٹھاں اُپر مسکراہٹ آئی
 تہ انہاں اپنی گل اگے بدھائی۔ ”بچی! زانی کی ذات کی جیہڑی آزادی لھیا کرنی اے، اُسکی آزادی
 بیہ آکھنے۔ ایہہ آزادی اُسکی لئی ڈبسی تہ اُسکی جانوراں نے برابر کری رکھی۔“ مسٹرورما پلیٹ فارم
 نے پٹھ گتتی تہ اُسنیاں پچیاں واخ اشارہ کری تہ کرشناوتی کی آکھیا ”بچے! ایہہ گتتی توں تکی ہین نا؟
 ایہہ وئی سیٹل ہوئی نی اے۔ اس نے چھست بوائے فرینڈ سامنے بیٹھے نے ہین، انہاں نی اکھ
 صرف گتتی اُپر اے۔ پچیاں نال انہاں کی کوئی ہمدردی بیہ۔ انہاں کی ایہہ وی بیہ پتہ جے ایہہ
 بچے انہاں بچوں کس نے ہین۔ توں تکیا.....؟ ایہہ اک اک کری گتتی واخ ہمزین پچیاں
 واسطے یاد د کرنے واسطے تھوڑا..... ایہہ بس اس تاک بچ تہر ناماری بیٹھے نے ہین جے موقعہ
 لھئے تہ گتتی نا جسم قابو کراں۔ انہاں کی رشتیاں نا کوئی احساس بیہ۔ پتہ بیہ انہاں بچوں کوئی اسے
 نے پیٹے نا ہوسی۔ اساہڑی آزادی اُساں کی اتھے توڑیں لئی آوسی۔ اگر اس کی ترقی آکھنیں تہ
 ابھی ترقی اُساں کی بیہ لوڑنی۔“

مسٹرورما گل بند کیتی تہ کرشناوتی واخ تکن لگ پئے جیہڑی سر بنیاں سٹی زمی واخ تکیا کرنی
 سی۔ ککش گل موڑی تہ مسٹرورما کی آکھن لگا ”سوری سر! ساہڑا ساہڑا اٹیم اساہڑی بیوتونی اُپر لگا۔
 چھوڑو سر! اپنے بارے بچ کجھ دہسو۔ تَس گتھے رہنے او..... بچے کہہ کرنیں ساہڑے.....
 تَس کدھر جایا کرنے او؟“

مسٹرورما تھوڑا اٹھری جواب دتا ”میں سرحدی ضلع راجوری نارہنے والا آں۔ گڈی نے
 اڈے کولوں کوئی چار کھنٹے ماہڑے گراں توڑیں ٹرنا پینا اے۔ ماہڑی کہہ آلی نی ضد سی جے
 ریٹائر ہونے تھیں بعد اُس گراں جاساں۔ انہاں نی ضد پوری کرن جلیاں۔“

مسٹر ورمہ اپنی کمرے والی کی تکن لگ پئے۔ مسز ورمہ انہاں نے موہنڈے اُپر بانہہ رکھی تہ
سرے ناسر جوڑیا۔

”تہ تہساں نے پچے؟“ کشش فر پچھیا۔

”اُساں کی بچہ کوئی نیمہ“ مسٹر ورمہ مشکلیا ژنیاں جواب دتا۔

لوہ خاصی ہوئی گئی۔ انجن نی آواز آئی تہ مسٹر ورمہ اُس نی کمرے والی تہ کشش اُٹھنے نی تیاری کیتی
..... جموں نی ریل آنی انہاں کول لگی۔ دوئی بزرگ اپنا بیگ اکس اکس ہتھے نال چکی ڈبے
والے پاسے ٹری پئے۔ کشش اٹیچی ناہینڈل لہماں کیتا، بچے اُپروں اُٹھی کھلوتا۔ آخری نظر کرشناوتی
واخ ماری تہ اٹیچی کہسیٹنا بوگی نے دروازے بچوں اندر ہوئی گیا۔ اُس اپنا منہہ پلیٹ واخوں موڑی
دوے پاسے تکلنا شروع کیتا۔ آخری سیٹی بجی تہ کشش بوگی نے دروازے اُپر نظر ماری۔ کرشناوتی
سر پناں سٹی اٹیچی کہسیٹنی دروازیوں اندر آویا کرنی سی۔ ریلی ہکی تہ درے نال کرشناوتی کشش کول
آنی ٹھٹھی۔ اُس اپنا سر کشش نی چھو لی بچ رکھیا تہ چادر پہنلیٹی سیٹی ریٹی۔

پکار

سرگی داویلہ آسا..... تہجداں دی اذان ہوئی..... ذری پہلیاں تھیں ہی جاگدی
 آسی، اٹھ کے بہہ گئی۔ ہر پاسے باروددی بدبو پھیلی دی آسی۔ نیڑے دے کسے کھرا بچوں کسے
 جندکا دے رونے داوازا ایندا آسا۔ دُور کسے بستی بچ کوئی گنتا روڑدا آسا؛ جس دی دردناک تہ
 ڈراؤنی وازرات دی خاموش فضا کوچہر کے کلیجے کو کرچاں کرچاں کردی آسی۔ ہر پاسے وحشت
 تہ تنہائی دا عالم آسا۔ اُس دے دلا آکھیا ہک پیالی چاء دی بنا کاپی کہناں، لیکن اُس کو ڈر آسا کہ
 تھوڑی جی جیہڑی گیس بچی دی ہے، اوہ بھی نہ منگ گچھے۔ جدوں دی بمباری شروع ہوئی دی ہے
 بجلی دا گرے ناں تک میہہ۔ پتہ میہہ گیس کدوں منگ گیس۔ نوں سلینڈر دے بارے بچ سوچنا
 فضول آسا۔ مدد کس کولوں کہناں۔ آس پاس ساریاں دا ایہی حال آسا۔ اُس فون چایا مگر آج
 ایہ فون بھی بے جان آسا۔ اس بچ چارج بھی آسی تہ ریچارج بھی آسا مگر فر بھی بے کار آسا۔
 آج سارے رابطے منقطع ہو گئے دے آسے۔ کسے کو کسے دی خبر نہ آسی۔ چپنک ساڑن داوازا آیا۔
 اُس چاء دی خواہش کو اندر ہی دبا چھوڑیا۔ عذرا دے ابا ہوندے تہ گیا دا ہوندا، کوئی نہ کوئی
 بندوبست ضرور کرن آن، مگر..... بمباری دے پہلے ہی تہیاڑے اُس دا خاوند شہید ہو گیا آسا۔
 اوہ صبح اپنی ہٹی تے ایہجیا گیا کہ فرمڈ کاناہ آسکلیا۔ شامی اُس دی لاش آئی۔ میونسپلٹی والیاں لاش کھڑ
 کا کسے اجتماعی قبرستان بچ دفنا چھوڑی۔ عذرا دے ابو دا خیال ایندیاں ہی اُس دیاں اکھیاں بچوں
 اتھرواں دی بارش بہرن لگ پئی۔

اُس دے بیاہ کو چار سال یوئے دے آسے۔ اوہ جدوں دی بیاہ کا اس کُہرا بچ آئی دی
 آسی، عذرا دے ابوسن اُس کو دُنیا دی ہر خوشی دتی۔ اُس کو کدے آپا تھیں جُدا نہ کیتا آسا۔ کسے چیزا
 دی کمی نہ ہون دتی۔ جس ویلے عذرا پیدا ہوئی اُس سو چیا ہُن عثمان یعنی عذرا دے ابودا پیا ربندے
 کیسی مگر ایسا نہ ہو یا۔ بلکہ ہُن اُس کو زہرہ نال ہور محبت تہ اُلقت ہو گئی۔ اوہ اکثر آکھدا آسا ”زہرہ!
 توں ماہڑے کول سب تھیں پہلیاں ہیں“ چچھا دُوے۔“ عذرا کو بھی اُس چچھیا۔ ”ہاں“ عذرا بھی
 جواب دتا۔ اوہ ہمیشہ اسی جواب دیندا آسا۔ عثمان دی کریا نے دی ہٹی آسی، جس تے اُندا کُہر
 چلدا آسا۔ اُنہاں کول اپنی ضرورت دی ہر چیز آسی۔ بس اُن دی ہک خواہش آسی کہ کسے طراں کُجھ
 پیسے جمع ہو چکھن تہ اوہ دوئے عمرے دی سعادت حاصل کر کُہنن۔ اسی کر کا اوہ تھوڑے تھوڑے
 پیسے جمع کر دے آسے۔ عثمان دی یاد بچ اوہ دُنیا و ما فیا تھیں بے خبر ہو گئی۔ اُتھروں کر دے رہے
 اُس دی چھوٹی سجدی ریٹی۔ ”ہُن ماہڑا کہہ بنسی..... ماہڑی عذرا دا کہہ ہوسی..... کہہ میں
 بیوہ ہو گئی ہاں..... کہہ ماہڑی بچی یتیم ہو گئی دی ہے؟“ بیوہ تہ یتیم دواں لفظاں سُن اُس دے تن
 بدن کو چڑلا چھوڑیا۔ اُس دا پورا جُتہ کمن لگ پیا۔ اوہ تھر تھر کمن لگی۔ فر اُس کو خیال آیا جے شہیداں
 دی موت دا ماتم بیہ منیندے۔ اُس اُتھروں صاف کیتے تہ ہک واری فر سوچاں دے سمندر بچ
 دُب گئی۔ اُس دی تعداد دُشمنان کولوں زیادہ ہے۔ اَساں کول دولت دی بھی کوئی کمی نہیہ۔ اُس دی
 قوم کول وسائل دی بھی کثرت ہے۔ اَساں کول سب کُجھ ہے فر اُس دی قوم اُس دی مدد کیاں نہیہ
 کردی۔ فر اُس دیاں لوکاں کو غیرت نہیہ ایندی۔ اَسیں اس ویلے بے موت مر رہے ہاں۔ کہہ
 اَسیں اس طراں بے موت مردے رہساں؟ اُس دے لوک کدوں جاگسن؟ دُشمن ظلم دی انتہا کر
 چھوڑی ہے۔ کہہ اُس دی قوم کول دُشمن کو روکے دا کوئی بندوبست نہیہ؟ اچانک عذرا پاس
 پر تیا، زہرہ دیاں خیالاں دی تند تڑٹ گئی۔ اُس عذرا دا کُمل راس کیتا۔ سردی چُج آسی تہ کُمل چُج
 پتلا۔ بڑے تہ گرم کُمل بمباری نال تباہ ہو گئے دے آسے۔ راشن والا کمرہ بھی سڑ گیا دا آسا۔ بس
 ہُن اُس کول ایہہ نکا جنیا کُچن، تھوڑا بہت راشن، بس لائے دے اوہ پلے جیہڑے اُن دیاں جساماں
 تے آسے۔ تھوڑی جی گیس جیہڑی پتہ نہیہ کدوں مک کیسی سیالے داموسم، کالیاں راتاں، مسلسل

بمباری تہ اپنے رب تہ مکمل پہرہ سہ تہ اُمید ہور..... ہور..... اوہ دُنیا دیو جرگے دارو!
تُسیں گُتھا مرگئے دے ہو، اُج تُسد انصاف گُتھا ہے؟ اُسدی چیخ نکل گئی مگر اوہ چیخ اوہ پکار اوہ ڈنڈ
کالی راتی دیاں سوگوار فضاواں بیچ تحلیل ہو گئی۔ اچر فجر دی اذان بلند ہوئی۔ وضو واسطے پانی نہ
آسا۔ کمر بیچ موجود جیہڑا تھوڑا جی پانی آسا، اوہ اُس کھانا بنائے واسطے بچا کار کھیا دا آسا۔ اُس یتیم
کتبتا تہ اپنے رب اگا سجدے بیچ پے گئی!

اج دی تازہ خبر

پچھ رہیا اوہ لمبردار بچارہ..... مالک ہوسی اپنے کھر ادا..... میں اُس کو اپنی زمی باڑی نہ
آل عیال مالے بچ نیہہ دتے دا..... اوہ زیادہ تھیں زیادہ ایہی کرسی..... کہ ماہڑی چندی (راشن
کارڈ) اُتے اٹھ نفر درج ہین..... کٹال کے چار کراں چھوڑسی۔ جیہڑی اُسدی پہلاں تھیں مندی
تہ پتہڑی عادت ہے..... مگر مگو اس گراں بچو کڈھ نیہہ سکتا..... اُسدیاں ڈنگراں کوکھاوے ریچھتہ
پہناروں کوکھاوَن پہنگیاڑتہ سینہہ.....

اوہ اپنیاں پُتراں کووی تہ تہیو کووی اسکول جو لے..... تہ ماہڑا پُتراں اسکول جھلنے دے بجائے
اُسدے مال چوکھرا کو سینہہ اگے باہوے..... اوہ..... واہ..... لمبردارا سوہنیا..... تڈھ بڑی سوہنی
گل سوچی دی ہے۔

اوہ صدیاں..... توں اج کیاں اُچا اُچا گجدا تہ نر کدا ہین..... ایہہ نشہ کس چیز ادا ہے۔ نورا
چا چا اتنا آکھ کے کھسکدا..... اوہ صدے دے کوٹھے بچ بڑیا۔

ہیں واصلیا..... توں اج کیاں پہنابی درتتا..... تتا..... بولدا ہین..... جدوی لیتری دا
ٹھول بجد ہے..... خدا جانے اس غریبا کو کیاں ٹھولا دا جیاں نشہ چڑھ گیندا ہے..... شردا دامزور
..... تہ تارے دے بوزنے..... اللہ پچائے انہاں تھیں!

اوہ نور یا چاچا توں ایساں جاہلیت کر داہیں..... مگو نہ شر دادا نشہ ہے۔ تہ نہ بر یا دا..... نشہ
 ہوئی۔ تگو جس کوکل لیتر لینی ہے..... گل اسراں دی ہے کہ مگو ہُن ہی کُہر آلی آکھ رہی آسی کہ کل
 لمبر دارا سُن سنیا پہنچیا دا ہے..... کہ خبر دار گدرے کو مت اسکول جولدے ہو..... لمبر دارا بہہ تگو
 کیہہ ٹہیڈا نچ سؤل فرن لگدی ہے..... نورے چاچے اگوں سوال پچھیا.....؟

توں وی خدادانیک تہ سادھا بندہ ہیں۔ لمبر دار چہیندا ہے کہ اُس دے گدرے، گدریاں
 پڑھن پڑھ کے ملازم بنن..... تہ اُس دے جنک اُندی غلامی کرن..... چوکھر چارن..... بل ٹورن
 ہو کیہہ.....؟

صمے سُن نسوار دی چھوٹدی ہک مُنہاں نچ باء کے جواب دتا..... تہ فر اُتھی چُکے اگے
 تھکن لگ گیا.....

ہے واصمیا..... تو ہڑا کیہہ بنسی..... داڑھی چٹی ہون لگ گئی ہے..... نورے چاچے سُن
 چُجھاں کو تاء دیندیاں ہونیاں آکھیا..... کیاں جی ماہڑے تھیں کیہہ غلطی ہو گئی..... صمے سُن
 مجبور جیا ہو کے پچھیا.....؟

غلطی میہ تہ فر کیہہ..... تہ چلے نچ اسراں تھک چھوڑیا..... جیاں چلے لکڑی.....
 پڑوک کر کے ڈھ کر چھوڑ دی ہے..... تگو میہ پتہ کہ ایہہ چاہنا کتنی پاک چیز منے گیندی ہے..... اس
 تے رزق پکاتا ہے..... جس کو کھیناں دے بعد انسان کو اللہ ہی یادیندا ہے..... صمہ ایہہ گلاں سُن
 کے دوڑ دا آؤ ہے بچو بڑیا..... تہ ماؤ دی کچھاناں بہہ کے آکھن لگا..... اماں اماں میں لعل خان
 کا کے کولوں اپنی مشق تختی بناو کے کہن آیاں..... اوہ آکھدا آسا..... کہ تختی کو کا لیکھ دینے تھیں
 پہلاں تھوڑا جیا کھیناں تیل ملیو..... فر کا لیکھ دین..... اسراں مشق کہوٹا دینے دے بعد مشق جیاں
 شیشہ چمکسی..... ہُن کل میں وی اسکول جلساں..... دکھاں اماں..... آہاں بچہ..... کل پے
 تو ہڑا سبیلار سُلے کھو جے دی ہٹی اُتوں گچھ کے شرینی آنسی..... تہ فر تگو اسکول کھڑے درج کر اسی
 اللہ رکھئی..... بڑا ہو کے ماہڑا بچہ آفیسر بنسی۔

سلیم کو سبق پڑھنے دا بڑا شوق آسا..... اللہ سُن ذہن وی چھدا وِتا دا آسا..... اپنی ذاتی لیاقت ہو رحمت تہ شوق دے صدقے اوہ ہر امتحان بچ کھلی پوزیشن بچ پاس ہوندا آسا..... اگرچہ تعلیم دے حاصل کرنے بچ اُس کو ہر قدم تے..... ہر موڑ تے غربت ہو پریشانیاں سُن چھیاں موڑ نے دیاں بہتیریاں کوششاں کیتیاں..... مگر سلیم دے عزم حوصلے ہو مصمم ارادیاں ہو ماؤ پیو دیاں دُعائیاں دی برکت نال اوہ کامیابی دی طرف ہی بدھار ہیا.....

حالانکہ تعلیم دے دوران اُس سُن بچ مصیبتاں چائیاں..... مگر اُس دے ماؤ پیو سُن دی غربت دے اس گھم بچ پھسنے دے باوجود ہمت نہ ہاری..... اُس دی ماؤ سُن اپنیاں بستیاں (زیور) وی بچ بٹا کے سلیم دیاں کتاباں تہ وردی واسطے پیسے موثر کیتے..... بہر حال سلیم سُن بڑی مشکل ہو رکھن حالات دا مقابلہ کر کے اعلیٰ تعلیم حاصل کیتی.....

اُس دے ماؤ پیو داتلیاں داماس گلیاں رہیا..... اُس دی ماؤ سُن اُن کے لکڑیاں بچ کے تہ ککڑ تہ آنڑے بچ بٹا کے پترے کو پڑھالیا۔ سلیم جدا ایم۔ اے۔ بی۔ ایڈ وغیرہ ڈگریاں حاصل کر کے نذیر تعلیم دا شوق ہونے باوجود سُن کبہر دیاں مجبوریاں ہو آمدن کھٹ ہو خرچ زیادہ دی وجہ تھیں نوکری واسطے دفتر، آفیسراں تہ سیاسی کھڑ پچھاں تہ منسٹراں دے کبہراں دا طواف کرے کو مجبور ہو گیا..... اُس سُن بیک وارڈ ہو دوئے کنیں سٹوڈنٹ حاصل کرے واسطے وی نہ جانے کتنے تر لے کیتے۔ چر جالے..... ہر جگہ ہر کلرک چر اسی تہ سیاسی چچیاں دی مداخلت سلیم دے واسطے سنگہ دی درائی بنی دی آسی۔ ایہہ کوڑے کھٹ پتہ نہیہ ہو روی کتنے سلیم دے سنگی ساتھی اس پہیروی دُنیا تے پھر پھر کے حیدرے ہوسن.....

سلیم دا ہک پیمانہ طبقے نال تعلق ہونا..... اعلیٰ تعلیم یا فر پیمانہ علاقے یا گراں نال تعلق ہونا آج دے معاشرے بچ کوئی معنی نہیہ رکھدا..... آج تہ صرف۔

نہ عیسیٰ پیر نہ موسیٰ پیر
اصل میں ہے پیسہ پیر

والی گل تے عمل ہوندا ہے..... سلیم کسی وی افسر یا چچے دا ٹیڈ پھٹائے واسطے اتنی رقم گتھو
موشر کرے یا کہ اوہ اُسدی درخاسا تے کجھ سوچن آں..... یا غور کرن آں.....

ہر دفتر تے اُسکو نال مٹول کر کے خالی ہتھ موڑیا جلد ا..... جد سلیم دفتر آں دے چکر لالا لاکے
درخاساں دے دے کے تھک گیا..... تہ ہک تہیا ڈے ہک دفتر دے ہک مخلص جے کلرک سُن
اُسکو اپنے کول ٹا ہکيا..... تہ فر اُس صاف صاف لفظاں بچ آکھیا۔ سلیم پہنائی اج عجیب وقت آگیا
دا ہے..... توں اپنی تعلیم ہور دیگر سنداں کو دکھ کے سوچدا ہیں کہ تلو ماہرا حق ملنا چاہیدا ہے..... مگر
میں تلو صاف گل دہساں..... اج..... ایہہ سنداں..... یا گریاں..... کار آمد ہونے واسطے دوآں
چیزاں دی بڑی ضرورت ہے اوہ ہین روپیہ ہور سفارش..... اُس کر کے میں تلو بحیثیت ہک بڑے
پہراؤ دے آکھداں بس انہاں دوآں چیزاں دی توں کجھ سبیل کر فر دکھ اللہ کیہہ کر دا ہے.....

سلیم بچارہ مجبور ہو رہے کس، لاچار تہ پریشان ہو کے کہہ واپس آیا..... کہہ اُسدی پریشانی
کو دکھ کے ماء پے وی پریشان تہ غمزہ ہو گئے..... تہ مجبور ہو کے لائیری گاں تہ کجھ کنال زمی بچ
کے کجھ رقم تیار کیتی تہ فر ایم ایل اے دے ہک قریبی دوست نال گل بات طے ہوئی۔ سلیم سُن سب
انسپکٹری پوسٹ واسطے فارم پہر یا..... تہ رقم وی ادا کیتی اُسدے بعد انٹرویو وغیرہ وی تہ ساری
فارملٹیاں پوریاں کیتیاں..... ایم۔ ایل۔ اے صاحب سُن صرف اک مہینے دے اندر اندر نوکری
دی آڈر وعدہ کیتا آسا..... سلیم کو ہک مہینہ ہک سال دے برابر دہستا آسا..... مختصر جیہڑی تریکا کو
آڈر دوالے دا بیٹا آسا..... اوہ دن آگیا سلیم سبیل اٹھیا..... مہنہ ہتھ تہو کے نماز پڑھن دے بعد
گراں بچ بس اڈے دی طرف ٹر پیا.....

جد سلیم شہرا ایم۔ ایل۔ اے صاحب دی کوٹھی دے نیڑے ہی اہجاں پچیا آسا.....
شرکادے دوئے کنارے تے اخبار بچن والا اچیاں اچیاں ڈنڈ کر رہیا آسا..... اج دی
تازہ خبر..... اج دی تازہ خبر..... ہوشیار نگر دے ایم۔ ایل۔ اے کو نا معلوم بندوق برداراں سُن
نزدیک تھیں گولی مار کے ہلاک کر چھوڑیا۔

اولا جنتر

اوہو!

اوہ توں کدھر گئی ہیں؟

پتہ نی کہہ ویلہ ہوسی؟

لگنا کہ سحر گی اے!

کہہ مسیتی بانگ ہوئی؟

آج مسافر ٹری پے!

اُف..... کاہلی تہ ہسڑ پینا اے۔ ہُن ساہ ناکوئی بساہ نیہہ اے، کاہلی موت نی نشانی

اے۔ سارے مرے نے ماہڑے چھیر کھلوتے دسنے ہین۔ خدانیاں گلاں خدا جانے، بس کھیڈ
مکی گئی۔

اُف..... منہہ وچ آپ زم زم پاؤ..... کلمہ یاد کرو..... اللہ ماہڑا ایہہ ویلہ

آسان کری چھوڑے۔

بوہے گجھ مزمان پچھے کپڑیاں آلے کھلوتے ہین، خورے بانگے نی ڈیک بچ ہین؟

اوہ..... اوہ بانگ ہوئی گئی..... ”اللہ اکبر..... اللہ اکبر“۔

میں جلیاں پر ماہری گل سنی کہن..... میں تو اہڑے حق ادا نہ کری سکیاں، نالے اپنا مہر بخشی چھوڑیاں۔ کدھرے پہنل کتھ ہوئی یا اُپے نیواں بولیا تہ معاف کری چھوڑیاں۔ میں تگی اوہ سکھ نہ دیتی سکیاں جیہڑے ایجاب قبول ویلے عہد کیے سن۔ دُنیا نی ہوس تہ پہنکھی اکھ نے تو اہڑے حق ادا نیگی بچ بہوں زیادتی کرائی اے۔ ایہہ مگی پتہ اے کہ ماہڑے جانے ور تگی بہوں صدمہ ہوسی تہ تو اہڑے نال نال بیوہ یارنڈی نال لقب لگی جاسی۔ اس لقب ور تگی عُصہ ضرور ہوسی ور قدرت نادرستور اے، اس واسطے صبر توں بغیر کوئی چارہ نیہہ۔ پہلاں ماہری لمی ماندگی تو اہڑا امتحان ایتا ور ہن ماہری موت تو اہڑے واسطے اک ہور ڈا ہڈا امتحان ہوسی۔ اک ماہری موت ناصدمہ دُوا پہیڑے لقب نال لوکاں نیاں لوٹاں تریا جی نے ہتھ تہ غیراں اگے منہہ اڈ نے سمیت پل پل کئی ہور خوشامداں نی داون پکڑنی پیسی۔

لیکن ماہری موت تو اہڑے واسطے جتھے اک صدمہ تہ اُتھے اک سبق وی ہوسی۔ اس توں بعد کھرے کھوٹے نی پرکھا اوکھے سوکھے نی ہمدردی رشتیاں نی پہچان لہتے چڑھتے نی روش، ایرے غیرے نی سمجھ رکھنی بہوں ضروری اے۔

اس حقیقت توں انکار نیہہ کہ مگی عملاں نا حساب قبرے بچ دینا اے لیکن تگی دُنیا ور ماہری موت توں بعد افسوس کرنے آلیاں اگے دینا پیسی۔ ماہری فاتحہ ور کھٹ تہ تو اہڑے زخم پھلورنے آ لے متے ہوسن۔ متی روو تہ آکھسن دکھاوا کرنی اے، کھٹ روو تہ آکھسن دکھ نیہہ بلکہ مرنے ور خوش اے۔ کسے آکھنا سوٹ رتا چٹا کیاں پایا، کسے کالا، کسے نیلا پیلتا تہ کسے ”بڈھی کہوڑی لال لگام“ آکھنا۔

تو اہڑے کھانے پینے تہ اُٹھنے بہنے وروی اعتراض ہوسی، سگوں ”جتنے منہہ اُتیاں گلاں“۔ تگی ہسانے آ لے کھٹ تہ روانے آ لے متے۔ سگوں ایہہ ”پیڑاں ہور تہ پھکیاں ہور“ ہوسن۔ تگی سہارے نے بدلے لُوی تہ لنگڑی کری چورستے بشکار تاڑیاں ماری تو اہڑے زخماں ور لون چھنکسن۔ توں نہ ہسی سکسیں تہ نہ روئی سکسیں۔ ایہہ کوئی تو اہڑا قصور یا عملاں نی سزا نیہہ سگوں پہیڑے سماج اس لقب نا جینا مرنہ حرام کرنے نی قسم کھا دی نی اے۔

اس توں علاوہ آہنڈی گماہنڈیاں نے تنلوس، سس سوہرے نیاں ٹچکراں تہ کھنساں،
 نناناں نیاں پُغلیاں تہ پُوکاں، درائیاں، جھانیاں نے معنے تہ کھنساں، نُہواں نیاں چوباں تہ
 کھڑ بیٹھا تو اہڑے دل نیاں لڑکیاں ضرور کرسی ورتگی دندے پیٹھ گیٹی توں بغیر ہو رکوئے منتر
 کم نہ کرسی۔

پیڑے لقب کی اگر توں بُرا منیا تہ نواں کُہر بسائی لیاں، پر پیٹھاں ناکوئی نہجا سو نہجا کرسی قدم
 چایاں۔ تگی ویلے نیاں عیش آرام نال پنگ پڑے تہ لکھی جاسن در سکھ آرام نی لوڑنچ کوئی ٹوٹی
 بیڑی گل پیٹی گئی تہ دُکھاں نی پنڈ پھاری ہوئی جاسی۔ ”چا کرسی تھیں کہنا کھنوترن چنگا“۔ فر
 ماہڑے سکھ تہ پیٹھاں ناپیار یاد کرسی گجھ اتھروں ڈوبلی پرتا ولیاں ہی پوچی اک لٹی ساس کہنئی
 نوں زندگی نے بلوچ تہ جنجالاں لگی جایاں۔

ماہڑے ماں بیو جیہڑے تو اہڑے سس سوہرا پین تٹی ٹھنڈی، لوئی آلونی ور پوند ضرور
 کرسن ”پہاویں ماسی ہووے سس، اُس نوں وی ڈا ہڈا چس“ ورا یہہ گل وی ٹھنڈے دماغ نال
 سوچی کہنئیں کہ کدھرے ”سوہرا پھرے نتھ کھڑاں نوں، نُہہ نتھ ونڈاں“ نہ ہوئی جائے۔ پر کل
 توں وی کدھرے کسے نی سس بنی تہ فر.....! ایہہ سودا نقد ہونا ”جو اج کر سیں سو
 کل پھر سیں“۔

میں جاننا آں کہ آہنڈی گماہنڈی، درانی جھانی، ننان دیور ڈا ہڈے ڈم لاسن، ورتوں پہنولی
 پہنالی ہیں، کسے نال اُچا نہیہ بولنا۔ جس ویلے کسے تو اہڑے نال کھوری گل کیتی، آکھیاں کہنڈیاں یا
 کوڑا بول بولیا تہ ایہہ تعویز اساہڑی خاندانی نشانی جیہڑی ابے ہوراں دتی سی، گاہٹے بدھنی تہ
 تاولیاں دند پیٹھ دبائی لینا تہ فر کوئی وی تو اہڑے نال اُچا بول نہ بولی، مگر شرط ایہہ اے کہ کسے اگے
 اس جنتز ناراز نہیہ کدھنا، ورنہ اثر ختم ہوئی جاسی۔

جدوں غصہ چڑھیا تہ پیارنی ڈا بے چھی ماری رشتیاں نے موتی چھی صبر نے جہنا گے
 پروئی یاداں نی مالا بنائی گاہٹے پالینی۔ کوشش کرنی ایہہ کھنڈے موتی کدھرے گواہنڈی نہ
 چھی کہنن۔

پُتراں نے بیاہ کرانے وچ جور چھپھی نیہہ کرنی، نالے ”اڈی چکی پھاہ لینے“ توں احتیاط برتنی، کدھرے ”اپنے جمیاں دند نیہہ گلنے“، جیویں چاسن تہ آپ نبھاسن۔ سیانیاں آکھیا ”آون پرائیاں جانیاں، نکھیرن سکلتیاں پہنایاں“، پرتوں انہاں نا انگ بُت تہ کُہر قبیلہ نیہہ چھیڑنا۔ ویلے کویلے نی گتکڑ کماں نے چھینے، داچ دکھن نے مہنے، سگول ”آنا گتندی ہلدی کیوں ایں“، نی فکر تئی لاغر کری چھوڑنا۔ اپنی چاء رُٹی، بہاری پوہچا، کپڑا پلہ آپوں کرنا۔ کدھرے ”اک کوچی، اُتوں سُستی اُٹھی“، پرنرماٹ ویلے سوچ کرنی ”بہنیاں سب نیاں سانجھیاں“، ہین ویلا آنے ورتھی جاسن۔ سوختے نے کوڑے وچ کڑچی پانی ہو رپا، چاء وچ چاء لپیری کری انہاں نامنہہ وی مٹھا کرنا تائیں ”کھلے مٹھے ویتا ساگ، ماس نالوں چنگا رہیسی“۔ چھپھے گھرک آئی تہ ایہہ سوچی لینا کہ تو اہڑی تہی وی کسے نی نہہ اے، اگر اُس نی سس نی چھپھے کی گھرک آئی تہ فر.....!

تو اہڑے دل ور کہہ گدری؟

نہواں تہ جمائی کی ہمیشہ چوکھا کھلانا، اُپے ڈاہنا، چنگا پانا کیاں جے ”اپنی اپنی ڈفلی اپنا اپنا راگ“، ہونا تہ تہی پُتراں نی بلے بلے رہیسی۔

کدی فجری ستیاں جاگ، کماں بوجھ اُچے بول، گما ہنڈیاں اگے ٹہل، پیکیاں سنگ کہول، لنگاں نے بول ”اگوں لنگھے چک تہ پچھوں لنگھے لت“، نیہہ کرنے۔ بہومتاں دیسیں تہ آپ نہ بے سوہریاں لوکاں متتاں دے، والی گل ہوئی جاسی۔

اللہ جانے ایہہ سس نہہ نازولا کدوں مگسی تہ پریوار وچ سکھ چھین آوسی۔ مگی وی سمجھ نہ اچھنی کہ گڑیاں کی سسرال وچ سب توں ظالم تہ دشمن سس کیاں دسی۔ اس دور نیاں گڑیاں تہ سس سوہرے والے کُہر بیاہ کرنے توں وی گنت مارتیاں۔ اصل وچ ”بدتوں بدنام بُرا“ پر جدوں آپوں سس بنی تہ جلا دتوں کہٹ نیہہ ہونیاں۔

ماہڑے پُتراں کی دواں چکیاں بشکارنا پینیاں کہ اوہ تو اہڑی سُنن یا بوہٹی نی، جیہڑی سب گجھ چھوڑی غیراں لڑگی۔ تو اہڑی دندنی گیٹی تہ چھپھ نی مٹھاس تگی ملکہ بنائی چھوڑی۔ بس.....

..... ”ہولالہ، سویلے آ، رکھنا۔“

ایہہ کھنڈے رشتیاں نے ہیرے پیارنی ڈوری وچ پروئی سوہنا ہارگاٹھے سچائی رکھنا،
 پہاویں اخلاق نی بوری ہون ہراک نی بودی اے ہر پاسوں لنگار ہوسن پر تر وپے لائی رکھنا، کدی
 پھاڑنا نیمہ سگوں سیدی رکھنا۔ ایہہ بہوں اٹکلے ہونے۔ مٹی ناکہڑا اتہ رشتے نی قیمت بنانے والے
 ہی جاننے نہ کہ توڑنے آئے۔ گجھ رشتے نچھ نی طراں ہونے تاولیاں ہی الحمد للہ پڑی لینے، گجھ
 ضرورت یا فرصت نے رشتے ہونے پر توں دے نال جوڑی رکھنا۔

ہاں.....! تگی اک لاج بیماری لگسی جیہڑی بوڑھ پڑیاں چب، گجھ تران، لوہ،
 پھنگھ، نیندر مکائی بہوں ٹھڑکاسی جس ناناں ”بڈھیماں“ اے۔

بس.....!

صبر نی دیگ بچ ٹھنڈا پانی رڑکی آس امید نی لسی وچ ”سچ مرچاں تہ چھوٹھ گڑ“ پانی پینا تہ
 پیار محبت نے مکھن نال عقل نی مالش کریاں فر ”رب دیسی نیندراں تہ رکھ سر ہانے بانہہ“۔

اوہ بانگ مکی گئی.....!

مسافر ٹری چلے.....!

لا الہ الا للہ.....!

مہنگا سودا

فرانس تہ اٹلی نیاں حد اں نال لگنا، مدھ سا گرنے کنڈے زکا جنیا ملک مونا کو اے۔ عام جے کسے شہرے نابندہ شیخی ماری سلکنا اے جے سارے مونا کوئی اتنی آبادی نیہہ جتنی اسا ہڑے نکلے جے شہرے نی اے۔ ہڈوں ست ہزار لوک..... تہ رقبہ؟ جے سارے ملکے نی زمی لوکاں وچ بند شوڑاں تاں اکس بندے کی اک ایکڑ مشکلکڑا حصے وچ آویں اور اس نکلے جے ملک نی اپنی نکلی جئی سرکار اے زکا جنیا محل، درباری، وزیر، پادری، جرنیل تہ فوج۔ فوج نی گنتی..... گل سٹھ سپاہی اپرتاں دی فوج فوج اے تہ جرنیل جرنیل۔ باقی ملکاں ہاروں لوکاں کولوں ٹیکس کہند اجانا اے۔ تما کوور ٹیکس، شراب ورنیکس، وراہیہ ٹیکس اتبے کہت سن جے انہاں نال سٹیٹ ناخرچہ نیہہ نکلنا۔ بادشاہ نی آمدن نا ذریعہ کوئی ہور نہ ہونا تاں اس نے درباری پہنگھے مری جاوے ایں۔

سیانیاں سُن اِس ناحل کڈھیا جے جوئے خانے چلن دیوں۔ لوک چٹن پہناویں ہارن، اَساں کی کہہ! اِس ٹیکس نے طور ورنہوں بڑی رقم وصول کرساں گے۔ یورپ نے ملکاں سُن جوئے نے اڈے بند کر دتے سن۔ جرمنی وچ چراں تکر جوئے بازی چلنی رہی، ورن لوکاں نے دباؤ آگے بھکنیاں اتھوں نے بادشاہ کی وی بند کرنی پئی۔ جوئے خانے بند کرن نی وجہ ایہہ سی جے نقصان بڑا ہون لگ پیا سی۔ بندہ اپنی قسمت ازمانے جوگی اشنا تہ ہار جانا، فر ادھار کہنی کھیڈنا، اوہ وی ہار جانا۔ فر اتنا دکھی ہوئی جانا جے خود کشی کرنا۔ کہراں نے دیوے ہسنے تکی جرمنیاں سن بادشاہ کی آکھ شوڑیا..... بس ہور نیہہ بند کرواڈے پاپ نی کمائی ٹھیک نیہہ۔

مونا کو نے راجے کی کسے نیہہ روکیا۔ یورپ نا کوئی بندہ جو آکھئیڈ نا چاہنا تاں مونا کو جانی اپڑنا۔ آئے مزمان چٹن یا ہارن، بادشاہ کی آمدن ہی آمدن۔ کدے کدائیں اپنے کسے وزیر کی بادشاہ آکھ شوڑنا ”پہر او! اُس سوچو ایماندار بنے رہیاں تاں محل وچ گن رہن دیسی اَساں کی۔“ سارے

جاننے سن جے جوئے بازی پہنہڑی لت اے ور کروی وی کہہ سکئے؟ ایساں تاں جے حساں لاواں راجہ کہہ کرے آ، تما کو تہ شراب پینی وی تہ جوئے بازی جتنی ہی ماڑی لت اے۔ یورپ والے انہاں چیزاں نے استعمال ور پابندی کیاں نہہ لانے؟ کیاں کہ آمدن نے وسیلے ہین۔ تاں فر جو آ وی آمدن نادر لیر لیر اے براہوئے تاں ہووے۔

راجے جینا سی تہ حکومت کرنی سی۔ اتنی آمدن ہونی جے پورے ٹھاٹھ نال رہنا۔ اوہ شاندار لباس لائی تہ تاج سجانا، سزاواں دینا، انعام دینا، معافیاں دینا۔ قانون سی، کچھریاں سن، سنج سن، سارا گجھ ہی سی، جیہڑا سرکاراں کول ہونا اے۔ بس اتنا ہی فرق سی جے اتھے کئی لیول وری۔

کجھ سال پہلاں خوش خشان بسنے اُس ملکہ وچ اک بہوں پہنہڑا واقعہ پیش آیا۔ جو آ کھر وچ قتل ہوئی گیا۔ پُرامن سٹیٹ وچ انہجی ہونی بڑی مندی گل سی۔ قاتل گرفتار ہوئی گیا۔ سنج بیٹھے۔ وکیل آجُوے۔ ثبوت پیش ہوئے۔ بیان ہوئے، بحثاں ہوئیاں۔ سارے اس گل ور راضی سن جے بہوں مندی گل ہوئی، قصور وار کی سزا ہووے۔ موتونی سزا سنائی گئی، اُس ناسر کٹیا جاوے۔ بادشاہ کول کیس گیا، سزا دین نی منظوری مل گئی۔ اتھے تکر تہ سب ٹھیک رہیا، وراُس توں اگے گڑ بڑ ہو گئی۔ اُس ملکہ وچ پہلاں نہ کدے قتل ہو یا سی، نہ موت نی سزا..... اس واسطے نہ جلادی، نہ سرکٹن والی مشین گلوٹین! وزیر سُن میٹنگ سدھی..... کہہ کیتا جائے؟ افسراں آکھیا جے فرانس کول گلوٹین اے، جلادی، اس واسطے کرائے ور منگوائی لینے آں۔ وزیر سُن منظوری دیتی شوڑی۔ افسراں سُن فرانس سرکار کول مشین تہ جلادی منگن نی درخواست وچ کچھی ہندیا جے آساں کی خرچہ کتنا دینا پئی گا۔

فرانس سرکار نا جواب آیا جے آسین خوشی نال مشین تہ جلادی پہنچ شوڑساں ورسولاں ہزار مہراں خرچہ آوسی گا۔ کیس بادشاہ کول گیا، کینٹ نی میٹنگ ہوئی، خرچے بارے سوچ وچار ہون لگا۔ بادشاہ کی ایہہ کم بہوں مہنگا لکیا۔ اُس بد معاش اُپر سرکار سولاں ہزار خرچے؟ اک اک جی ورسواد مہراں نے ٹیکس نافالتو پہنار بدھی گا۔ لوک ہور بڑا گجھ چہل رہے ہین۔ آکھسن گے ایہہ ناحق پہنار اُس نہہ چہلنے۔ بغاوت ہو سکئی اے۔ مسئلہ اگلی میٹنگ تکر ملتوی کر شوڑیا۔

وزیریاں نی اگلی میٹنگ وچ فر اے مدعے ورگل کیتی گئی۔ وزیر خارجہ سُن آکھیا ”حضور! فرانس نی سرکار جمہوری اے اس واسطے خرچہ متا منگنی اے۔ اُس اٹلی نی سرکار اگے درخواست کری نکاں۔ ساہڑے ملکے ہار اُتھے سلطان نی حکومت اے۔ سلطان اپنے سلطان پہراؤ نال گجھ رعایت ضرور برتسی گا۔ بادشاہ نے حکم وراٹلی نے سلطان کی چٹھی لکھی گئی۔

جواب آیا۔ لکھیا سی اُٹی۔ اے ڈی۔ اے سمیت باراں ہزار مہراں وچ کم ہوئی جاسی گا۔ فر وزیریاں نی میٹنگ ہوئی۔ بادشاہ فر پریشان اس حرام زادے نی قیمت باراں ہزار اے؟ ہر بندے ور پونے دو مہراں ناپہارا! بادشاہ آکھیا جے اگلے مہینے میٹنگ کرساں گے تیاری کری تے آؤ۔ اتنا خرچہ کرن نہیہ اسیں کر سکے۔

اگلی میٹنگ وچ صلاح دتی گئی جے اپنے ملک وچ سٹھ سپاہیاں نی فوج اے جرنیل کی آکھو جے کسے فوج کولوں گولی مروادے۔ فوجیاں کی بندے مارن نی ٹریننگ دینے آں۔ کسے ملک نال نہ سُن تک لڑائی ہوئی نہ ہون ناڈرا ایہہ ویلے بیٹھے تنخواہ لئی جانے ہین سٹیٹ نامعمولی کم نہیہ کر سکے؟ وزارت نا حکم جرنیل کول پچھیا تے اس نے اپنے افسراں نی میٹنگ سدھی صلاح منگنی۔ افسراں آکھیا جے اسیں دشمن دیساں نے سپاہی مارن واسطے ہاں اپنے دیس نا بندہ کیاں ماراں؟ جے اوہ قاتل وی اے ہے تہ ساہڑا دیسی پہرا۔ اُس تاں بندی کیتے دشمن نے فوجی کی وی نہیہ مارنے۔ ایہہ گناہ اُس کرساں گے؟ توبہ! فر کمیٹیاں سب کمیٹیاں بنیاں میٹنگاں ہوئیاں۔ آخر سیانے وزیر سُن بادشاہ کی صلاح دتی ”بادشاہ سلامت! ایہہ ضروری تہ نہیہ جے عدالت سُن سزا سنا شوٹی تہ اُس بندہ مارا دیواں۔ بادشاہ رحمدل وی تہ ہو سکنا اے۔ تسیں موت نی سزا کی عمر قید وچ بدل دیو۔ اس نال خرچہ وی کجسی گا تہ تاساں نی دریا دلی تہ رحمدلی نی وی چھاپ پسی گی۔“ ایسے ٹھیک رہسی گا، بادشاہ آکھیا۔ اس واسطے تہ میں تہیلا خرچن واسطے تیار نہیہ۔ اتھے مشکل ایہہ آئی جے موتونی سزا عمر قید وچ بدل دتی، ور اس ملکے وچ سزا کٹن واسطے جیل کوئی نہیہ۔ محل نے نیڑے نکلی جئی حوالا تہ سی جتھاں ملزماں کی تھوڑے چرلئی بند رکھ سکے سن۔ اُس سن ساری عمر اتھے کٹنی اے کہہ کیتا جائے؟ اک سپاہی اُس نی راکھی واسطے تعینات کر شوٹیا جیہڑا قیدی نی راکھی کرنا سی تہ ترے ویلے نا کھانا دینی جانا سی۔

دن ہفتے، مہینے گزرے سال لنگھ گیا۔ بادشاہ سن گزرے سال ناجبٹ تکلیا تہ جیران ہوئی گا۔ اک نویں مد اس قیدی نے خرچے نی سی۔ سپاہی نی تنخواہ قیدی ناروٹی پانی، صابن، تیل، کپڑے! ایہہ تہ سال وچ چھ سو مہراں تھیں وی متا خرچ ہو رہیا اے۔ مُلکے نی قسمت ماڑی قیدی ہٹا کٹا اے! اُس تہ ہو رہی پنجہ سال مر ناناں نیہہ رکھنتا۔

بادشاہ کی وزیریاں نی بیجھک فرسندھنی پئی۔ اُس بد معاشے نا کہہ علاج کراں؟ اکس وزیر سن آکھیا جے ماہری صلاح اے سپاہی کی ہٹائی شوڑو۔ اڈھا خرچہ پچی جاسی گا۔ ڈوے وزیر آکھیا جے سپاہی ہٹا دتا تاں فر اُس نس جانا اے۔ تر یئے آکھیا جے نسنا اے تہ نس جائے۔ دفعہ کرو اس کی۔ اَساں تھیں میہہ اس نا خرچہ چکھنا ہونا۔ پتہ کدھروں ایہہ بیماری اساہڑے گاہٹے وچ پے گئی۔ بادشاہ کولوں اجازت ہنی سنتری اُتھوں ہٹا دتا گیا۔ سارے سوچنے رہے، تکنے آن ہُن کہہ ہونا اے۔ قیدی سن تکلیا جے سنتری کھانا لئی میہہ آیا، پہنکھ لگی ہوئی سی، چندراوی گھلا ہی سی۔ قیدی سن دروازہ کھولیا، محل نی رسوئی وچ گیا، تھالی وچ کھانا پایا، آرام نال کھا ہدا تہ قید خانے وچ بڑھ گیا۔ اندر جانی آپے اندروں بانہہ باہر کڈھی تہ باہری گنڈی بند کری سیبی رہیا۔ فر تہ ہر روز ایہی ہونا لکیا۔ کھانے نا ویلا ہونا، دروازہ کھولنا، رسوئی وچوں ضرورت مطابق کھانا کھائی تہ فر کمرے وچ بند ہوئی جانا۔ نسے نا تہ اُس نادو، ردو، رتکر کوئی ارادہ ہی میہہ سی۔ ہُن کہہ کیتا جائے؟ ایہہ تہ جو کے ہاروں چمڑ ہی گیا۔

وزارت نی میٹنگ فر بلائی گئی۔ ساریاں نی رائے سی جے اس نامراد کی آکھو جے ہُن ساہرا کھیڑا چھوڑا تہ دفع ہووے۔ وزیر قانون کی آکھیا گیا جے قیدی کی اتھے پیش کرو۔ قیدی آندا گیا۔ وزیریاں پچھیا ”توں اتھے بیٹھا کیوں رہنا میں؟ نس کیوں نیہہ جانا؟ سنتری نی اَساں تھسی کر شوئی، جیہڑے واخ دل کرنائی ٹری جا۔ بادشاہ سلامت بڑے رحمدل ہیں، انہاں سن تگی گجھ وی نیہہ آکھنا۔“ قیدی آکھیا ”نس جاں؟ ایہہ آکھن نی تُساں کی ہمت کتھوں ہوئی؟ موت نی سزا سنا کے تُساں تہ مگی جہان وچ مُنہہ دہسن جوگا نیہہ رکھیا۔ ماہڑے نال کیہڑا گل کرسی گا، سزا یافتہ بھگوڑے قیدی نال؟ ماہڑے نال تُساں اتنا ماڑا سلوک کیتا، جیہڑا کم مگی آونا سی میں اوہ وی پہل گیاں۔ تُساں

صحیح بندے نیہہ نکلے۔ پہلی گل تہ ایہہ اے جے مگی موت نی سزا دے دتی سی تاں فر ماری شوڑنے۔
 تُسئیں غیر ذمہ وار بندے نکلے۔ تاں وی میں گلہ شکوہ نیہہ کیتا کوئی۔ فر تُساں مگی عمر قید سنائی سنتری
 پہرے در رکھی شوڑیا۔ فر جس ویلے تُساں مگی پچھے سو سنتری ہٹائی شوڑیا تہ ایہہ نیہہ سو چیا جے ماہرا
 روٹی پانی گن کرسی؟ میں مجبوری وچ آپے جو گے آپ روٹی ہنی اشناساں تہ آپے دروازہ بند کرنا۔ میں
 اس گل نی وی کوئی شکایت نیہہ کیتی۔ ہُن تہ تُساں حد ہی کری شوڑی، آکھنے او جے چلا جا۔ ہُن ماہری
 وی آخری گل کن کھولی تُسی کہنو..... میں نیہہ نسنا سننا، سمجھ گئے او؟ جو کرنا اے کری لوو۔“

وزیر بادشاہ کول گئے۔ بادشاہ آکھیا: جسراں مرضی اے کرؤ اس نامراد کولوں ماہری جان
 چھراؤ۔ پنشن لائی شوڑوس۔ وزیر خزانہ پچھیا ”چھ سومہراں تھیں کہٹ پنشن لائی تاں بدنامی ہوسی گی
 جے اس سرکارنا دیوالیہ نکلن والا اے۔ اس تھیں کہٹ تہ اس قیدی وی نیہہ مننا۔ بٹریا ہو یا رچھ اے
 جیاں۔“

”ٹھیک اے“ تہ بادشاہ سن پنشن منظور کر شوڑی۔

قیدی کی پنشن نی خبر دہسی گئی تہ اوہ بولیا ”ٹھیک اے، ٹھیک اے، پرا ایہہ نہ ہووے جے اک
 سال پیسے دہسی فر پہلی جاویا کوئی بہانے بازی کرو۔ نالے ایڈوانس چاہی نے مگی۔ دو سومہراں چنتے
 وچ پائی قیدی کھڑی گیا۔ کھر کھڑا دُرسی ریل نے پندراں منغاں وچ پچھا دتا۔ نال والا خالی پیا
 پلاٹ یکانا پیاسی خریدی اتھے سزیاں اگانیاں۔ اس ناگزراہ تہ سزیاں وچوں ہی ہوئی جانا سی، لیکن
 پنشن والی تریک کدے نیہہ سی پہلنا۔ محل وچوں پنشن گوجے وچ پائی سدھا جوئے خانے جانا۔ دو
 ترے پیگ داروپی کے دو ترے مہراں جوئے وچ لائی شوڑنا۔ کدے جیتنا تہ کدے ہارنا، پراس تھیں
 متے پیسے کدے نیہہ لائے۔ ہسی خوشی ہُن اوہ اپنے کھر رہنا سی۔ کدے کدے سوچنا اے جے چنگا
 ہو یا، میں کسے ایچے مُلک وچ نیہہ جمیا جتھے نی سرکار پھانسی دین یا عمر قید پہگلتن واسطے خرچہ کرن وچ
 کوئی کنجوسی نیہہ کرنی۔

(انگریزی تھیں ترجمہ: عبدالواحد منہاس)

آخری سٹیج

”روزی توں کل توں پانی پھرنے واسطے بائیں ورنیہ آئی، بیگمے پچھیا۔
 ”اڑے مگی لت دُکھنی سی، اُس وجہ تھیں نیہہ آئی سکی۔ گیرے جوانی مرگے کی ہوں
 میناں کیتیاں پر آکھے نیہہ لکیا۔ اُج گھنٹ مارنے واسطے وی پانی نیہہ سا۔ لت کھسینا کھسینا ای
 آئی آں۔ کھر پنج کھل کھلیار پینا نا اے۔ اُج مک وی چھلنی اے کیاں جے بارش نا کوئی پتہ
 نیہہ کدوں دوہری چھڑ کی جائے۔ دو دن نیہل ہوئی جانی تہ ایہہ کم ہوئی جائے آ۔ کہنا جیہڑا کپایا
 سا، اوہ وی کچھ خراب ہوئی گیا۔ کچھ بھئی تہ بوٹے ورنٹکیا، ورنکچھ اُسرے ہی کھلر یا نا اے۔ کوئی
 آکھے نیہہ لگنا۔“

”روزی! توں ماہڑی گل سُن توں اتنے بختاں پنج پھسی تہ اپنی جان نہ گال۔ ہر دس
 پندرہ تہیاڑے بعدنگی لت دُکھنا شروع ہوئی جانی اے اس ناپکا علاج کرا۔ جانہیہ تہ جہان ہیہ۔
 دو سال ہوئی گئے تو اہڑے نصمے کی سعودی گے نیاں نے، توں جتے ہاروں سویرے تھیں ہنی شامی
 توڑیں بختاں پنج لگی زنی ایں۔ خصم تو اہڑا چنگا پہلا پیسے کمانا اے، کجوسی نہ کر، انہاں کی خرچ، کسے
 کی مزدوری ورن لائی تہ کم کرائی ہن۔ اپنی جان نہ گال۔ اک تہ اُس نی اولاد سمہالیں، نالے کھر ٹوہنی
 تہ رہو، توں نی سُدھرنی۔“

”بیگمے توں ٹھیک آکھنی ایں۔ کوئی کھڑی نیہہ کھنجنی، جس ویلے کوئی کم کرن تھیں بعد لت
 دُکھنا شروع نہ ہووے۔ مگی لگنا کسے جادو کیتا نا۔ دو کمریاں ورن لینٹر کہہ باہیا جے آہنڈی
 گماہنڈیاں کی ساڑ ای نیہہ بردداشت ہوئی۔ اُس تھیں بعد مگی ٹھلہ بہنالی گین۔ کتاب وی

کدھائی، اُس بچہ وی ایسہ ای پتہ چلیا جے کسے اپنے کچھ کرایا نا اے۔ قلمی قرآن پاک نامنتریا نا پانی وی پنی آس، کوئی پیر فقیر نیہہ چھوڑیا، تعویذ بتی جو رکینے پر آرام نیہہ اچھنا۔ دیسی علاج وی جو کرایا، ٹسٹ وی ٹھیک اشنے ہین۔ اک خون تھوڑا کھٹ اے، اُس نی دوائی کھانی آس۔ میں آپوں جنناں بنی تہ کھلتی آس تہ ایسہ کم ہو یا نیہہ تہ مزدور وی گتھے نیک نیتی نال کم کرنین۔ ذرا اکھیاں تھیں اوہلے ہوئی جاؤ تہ کہسان لگی پینا۔ اس واسطے میں وی نال دناں کمی کرنی رہتی آس۔“

روضی اک غریب بیونی تہی سی۔ چار پہنیاں بچوں ساریاں تھیں بڑی۔ بچپن بچہ ہوں غربت تک، کدے چنگا کپڑا لانے واسطے نیہہ لبھا۔ اچیس اُنیں سالانہ نی سی تہ ماں پے اُس نے تہہ پیلے کرائی چھوڑے، لیکن جس نال بیاہ ہو یا اوہ وی غریب ای سا۔ داج دکھن کچھ نہ آنے نی وجہ تھیں کجھاں مہینیاں تھیں بعد سس اُس کی بکھ کری گئی۔ اک کمرہ اُسے بچہ پکاؤ تہ کھاؤ۔ سسونی شامی سویرے نیاں سٹھنیاں اُس نامقدر بنی گئیاں پر کھرے آلا ٹھیک سا۔ اُس محنت مزدوری کری تہ کھرے حالات سدھارنے نی کوشش کیتی۔ بیاہ کی تری سال گزرے تہ اُپر تھلی نے چار بچے..... ترے کڑیاں ہو راک گیرا۔ فر روضی نے کھر آ لے کی سعودی ناویزہ لہیا تہ پارٹی گیا کہ چار پنج سال اُتھے لائی اچھاں ہو را پنا بکھ مکان بناں۔

روضی جیہڑا وی کھر آلا پیسے بیٹھے اُس کی سبھوڑی سبھوڑی خرچ کرے۔ اُس دو کمرے کھڑے کرنے واسطے تھوڑا تھوڑا کری تہ سماں سٹیا ہو ر لینٹر بوائی چھوڑیا۔ اُس نہ تکی تہیاڑ تہ نہ رات۔ کدے چنگی روٹی نہ کھاہدی۔ جیہڑی رکھی سکھی لکھی کھاہدی تہ دس جیناں اتنا کم کہنلیاں آپے کرنی رہتی۔

روضی نی کھی لت اچانک دکھنا شروع ہوئی گئی۔ درد اس قدر تیز جے چیخاں نکلی جان۔ اوہ کدے اٹ تپائی رکھے، کدے گٹے، کدے مالش کرے، تھوڑا آرام تہ لہھے، پر درد نیلی لکڑی ہاروں تہنگھے۔ گراں نے کول کال پیراں فقیراں کول وی جو چکر لائے پر کوئی علاج نیہہ۔ اُس اس نا ذکر اپنے کھرے آ لے نال وی نیہہ کیتا۔ ہر گزرنے دن نال روضی سگنی جائے، پر اُس کمرے دواں ناپلستر وی کروائی چھوڑیا۔

ترے سال گزرے تہ کُہر آ لے مُڑی اچھنے نافیصلہ کیتا۔ روضی پہلاں چاہنی سی جے بیج
سال لائی اچھے پر اپنی بگڑی نی صحت نی وجہ تھیں اوہ وی آکھن لگی اچھوٹھی کُہر مُڑی بچیاں کی تُساں
نی لوڑاے۔

کُہر بچنے تھیں بعد روضی نی حالت تکی تہ اُس ناکُہرے آلا پریشان ہوئی گیا ہو غصہ وی
کیتا جے توں چیک کرانا سا۔ ایہہ کہہ حالت بنائی نی۔ جُل کسے بڑے ڈاکٹر کول جُلاں۔ روضی
آکھیا رہن دیو دوائیاں بیج کوئی اثر ای بیہ۔ صرف پیراں فقیراں تہ دکانداری ڈاکٹر اں نی دوائی
ٹھوئی ٹھوئی ٹھیر لانی رہی ایں کسے بڑے ڈاکٹر کی چیک کرانے آں تاں جے پتہ لگے۔ دوئے جی
شہر گئے، فزیشن کی دہسیا تہ اُسکی تلنیاں ای شک ہو یا کہ کوئی گڑھ بڑھ اے۔ ڈاکٹر کجھ ضروری
ٹسٹ کرائے۔ ٹسٹ نی رپورٹ آئی تہ اُس ور لکھیا ناسا Bown Marrow Cancer۔ ڈاکٹر
رپورٹ تکلے تھیں بعد دوئے بوہٹی مخرج نے چہرے داہر تکیا تہ پُچھیا ”تُساں نی عمر کتنی کتنی اے۔“
”ڈاکٹر صاحب 24/25 سال۔ اُس دو سال نکلے بڑے آں۔“

”بیج کتنے ہین۔“

”جی چار۔“

روضی پُچھیا ”ڈاکٹر صاحب! رپورٹ ٹھیک اے نا۔ تُس ایہہ سوال کِیاں پُچھنے او۔“
”نہیں کجھ بیہہ بیج بس کجھ دن اسپتال بیج داخل ہونا پیسی۔ میں ایہہ دو لکھنا ایہہ کھانا
شروع کری ہنو۔“

باہر جانے ویلے ڈاکٹر اشارے نال روضی نے کُہر آ لے کی باہلیا ہو آکھیا ”اس
تھیں پہلاں کدے ٹسٹ بیہہ کرایا۔“
”نہیں جی۔“

”بیج! تو اہڑی کُہرے آلی کی خون بیج کینسر اے اوہ وی لاسٹ اسٹیج اُپر۔ بیچنے نے
چانس بہوں کہٹ ہین۔ ہُن اسنا خون تیزی نال کہنٹنا شروع ہوئی جاسی۔ اس کی خون چاہڑنا
پیسی۔“

”ڈاکٹر صاحب کچھ کرو، ماہرے بیچ جتنا خون اے کدھی ہنو، پر ماہری روضی کی بچائی
چھوڑو۔ اس کی کچھ ہوئی گیاتہ میں جیندے جی مری جاساں۔ ماہرے چار بچیاں ناکہہ ہوسی،
جیہڑے اجیں کھاری پٹھ روکنے واسطے ہین۔“

”بچے! میری پوری ہمدردی آپ کے ساتھ ہے پر اس بیماری کا علاج بہت مہنگا ہے
آپ کے بس کی بات نہیں۔ ساتھ ہی بچنے کے چانس بھی کم ہیں۔ اگر دو تین سال پہلے ان کو لاتے
تو پھر کچھ ہو سکتا تھا۔ پچھلے تین سال سے اس کو ٹانگ میں درد ہے، وقت رہتے ٹسٹ کروائے
ہوتے تو آج نوبت یہاں تک نہیں پہنچتی، میرے پاس گاؤں سے جو بھی مریض آتے ہیں، ان
میں دس میں سے آٹھ مریض ایسے ہی ہوتے ہیں جن کی بیماری آخری اسٹیج پر ہوتی ہے۔ گاؤں
کے لوگوں کی سب سے بڑی پریشانی یہ ہے کہ کوئی بھی بیماری ہو، تعویذ بتی میں اس کا علاج
ڈھونڈتے ہیں، جب سارے پیروں فقیروں کے پاس جا جا کر تنگ ہو جاتے ہیں تو پھر آخر میں
ڈاکٹر کی یاد آتی ہے، جو اُس وقت بے بس ہوتا ہے۔“

دو ہفتے روضی اسپتال رہی، چار بیچ خون تیاں بوتلاں وی چڑھیاں پر حالت بہوں خراب
ہوئی گئی۔ ڈاکٹر صلاح دتی کہ اس کی کمر ہنی جاؤ، چار دن کمر نی ہوالائے، بچیاں کی تکی چھوڑے،
کیاں جے اس نی زندگی بہوں کہٹ اے۔ مرنا تہ ہراک شخص اے پر جس ویلے اُس شخص نے
کمر آلیاں، اپنے سستیاں کی یقین ہوئی جائے کہ نیہہ بچنا تہ انہاں نی کہہ حالت ہوسی بیان کرنا
مشکل اے۔ روضی نے کمر آلے وراک قیامت تڑی گئی۔ اُس کی سمجھ نیہہ سا اچھنا کہہ
کراں۔ اُس زور دواواں اللہ تھیں منگیاں، زور بچیا چھڑکیا پر ہُن اُس نی ہر کوشش ”ویلے تیاں
نمازاں تہ کویلے تیاں نکراں“ ہاروں سی۔

سعودی تھیں مڑی کمر آیاں نے اجیں دو مہینے نیہہ سن ہوئے جے اوہ اپنی کمر آلی کی
منوں مٹی پٹھ کری تہ کمر انہاں کمریاں نے اندر بہی کدے کندھاں تہ کدے نکلے نکلے تہ تہیاں
پڑدا ہر تکتا، جہاں نے معصوم سوالاں نے اُس پلے کوئی جواب نیہہ سن۔

قبولیت

میں آج ہک سرکاری شفاء خانے بچ علاج معالجے دی غرض نال گیا دا آساں باہر صحن بچ بچ کا معالجاں دے آنے دا انتظار کر دا آساں بے اتنے بچ ہک غیر ریاستی گروی منگدی منگدی آئی، جیہڑی واز لاندی جلدی آسی کہ اللہ دے ناں گجھ مدد کرو۔ میں دلا بچ سوچ رہیا آساں کہ انہاں لوکاں مگنے دا ہک رواج بنا کہندا دا۔ اسیں آپ پریشانیاں دی وجہ تھیں ہسپتال آئے دے ہاں اسکو کہہ دیواں۔ اوہ گروی سارے صحن بچ ساریاں لوکاں کول پھری، مگر صرف ہک نوجوان گدري جیہڑی کسے بیمار نال آئی دی آسی سُن اسکو گدا دتی۔ ایہہ دکھ کا میں سوچن لگاں کہ ایہہ گدري بھی پریشانی دی وجہ تھیں شفاء خانے آئی دی ہے ہور ہوسکدا اسدا کوئی ذریعہ آمدنی بھی نہ ہووے، فر بھی اس مگنے آلی کو خالی نیہہ موڑیا۔ آکھدے ہیں کہ صدقہ رد بلا ہوندا، بیماریاں ہور پریشانیاں کو دؤر کر دا۔ اللہ پاک آساں کو صدقہ کرنے دا موقعہ دتا آسا، جس کو آساں ذائع کر چھوڑیا۔ دراصل اصلی گل قبولیت دی ہے، گدري کولوں اللہ قبول کر کہندا۔

ملائی

”السلام علیکم!“

”وعلیکم السلام..... بچہ! توں عارفہ! میں؟ رشیدے نی گڑی۔“

”جی..... جی..... میں ہی ہاں۔ کہہ گل اے؟“

”میں تو اہڑے پیو کی جانی آں۔ اُس دوئے کھٹھے پڑھنے ساں۔“

”اچھا..... تُساں ناناں کہہ اے؟“

”رفیقہ!“

”اچھا..... تُس مگی کیاں ملنا چاہنے سو؟“

”میں تگی تمنا چاہنی ساں۔ بچہ! ماہڑا اک کم کریاں۔ ایہہ تو اہڑے پیو نی ماہڑے کول اک امانت ریہی گئی نی سی ایہہ انہاں کی دتئی شوڑیاں۔“

”امانت! تُس آپے ہی دیو اوہ آونے ہوسن مگی لینے واسطے۔“

”نہیں..... نہیں..... بچہ! اُساہڑے ٹرین نا ٹیم ہوئی گیا، اُساں کی چر ہوئی جاسی گا۔“

جمیلہ میڈلاں آلا ڈبہ عارفہ نے حوالے لے کرئی نکلی ہی سی جے اتنے وچ رشید اگڈی لئی عارفہ کی لین واسطے ریلوے اسٹیشن پہنچی گیا۔ دوئے پیو تہی گڈی وچ سوار ہوئی کھر چلے گئے۔ کھر پہنچیاں ہی عارفہ رشیدے کی اوہ میڈلاں آلا گفٹ دتا۔ رشید ا کھن لگا ”ایہہ کہہ اے تہ ایہہ تگی کس دتا؟“

”جی ابا جی! ایہہ مگی ریلوے اسٹیشن وراکس آئی دتا ہورٹاساں کی دین واسطے آکھیا۔“
 ”کہہناں سی اُس نا؟“ رشیدے پچھیا۔
 ”جی! ریفقہ۔“

جیاں ہی رشیدے گفٹ کھولیا تہ اُس سُن اُس وچ اپنے میڈل تکے تہ آکھن لگا ”اوائے!
 اوہ اِنج فر غلط ناں دہسی تہو کھادی گئی۔ اوہ جمیلہ سی!“
 رشیدہ دروڑنیاں دروڑنیاں گڈی وچ بیٹھیا تہ ریلوے اسٹیشن واخ چلا گیا۔ ریلوے اسٹیشن
 ورا عارفہ نی ماء روزی وی پہلیاں ہی موجود سی۔ چپچک اُس نی نظر جمیلہ ور پئی تہ اُس کی واز ماری
 ”جمیلہ.....!“

”آہاں.....!“ جمیلہ بولی۔
 ”کہہ گل اے..... مگی تکی اُس کیوں ریٹی سیس؟“ اتنے سالوں تھیں کدھر غائب
 ہو گئی نی سی۔ تگی پتہ اَساں کتھے کتھے نیہہ ٹھونڈیا تگی! بے چارہ رشیدہ..... تگی پتہ اے تیری یاد
 وچ اوہ کتارویا اے؟“ روزی اکو ساس وی جمیلہ کی آکھیا۔
 جمیلہ آکھن لگی ”اُتھروں ہور انسان دوکڑے (جڑواں) پچیاں ہاروں ہونے ہین۔ پوری
 زندگی اُتھروں اَساں نال رہنے ہین۔ اَساں نے جمنے تھیں مرنے تکر! تہ توں اس بارے وچ اتنی
 پریشان کیوں ہور پئی ایں؟“

”ہلا.....! توں تہ ہوں کجھ سکھی کہندا!“ روزی آکھیا۔
 جمیلہ بولی ”اُتھروں سب کجھ سکھائی شوڑنے ہین۔“
 روزی آکھیا ”توں تہ پیار و محبت جیاں بڑیاں بڑیاں گلاں کرنی سی تہ میں تو اہڑے کولوں
 انسا نیر ہو گئیاں۔ اڑے! توں اُس نال اندرو اندری پیار کرنی ریٹی، جدوں سامنے آیا تہ اُس
 کولوں دُرجل گئی۔ کچھ پیار اے ایہہ؟ چٹھی دین تھیں بعد تو اہڑے ماما ہور وی غائب ہو گئے۔
 سچ دہس ہاں..... اصل وچ ہو یا کہہ سی؟“
 ”کجھ ذاتی معاملہ سی“ جمیلہ آکھیا۔

”ہلا.....اک گل دہس ہاں ”تواہڑا بیاہ کس نال ہو یا سی؟“ روزی فر پچھیا۔

جمیلہ جواب دتا ”ہے کوئی جس نال ہو یا۔“

روزی بولی ”ایہہ کچھے جواب دینی ایں؟ جیہڑے تو اہڑے سنگ پیار کرنے ہین اُنہاں
وچوں اک میں وی آں۔ سچ سچ تہ ٹھیک ٹھیک دہس۔“

”سوری.....! سُنیا تو اہڑا بیاہ ہو گیا؟“ جمیلہ جواب دتا۔

روزی فر پچھیا ”اچھا..... تہ تو اہڑی تہ رشیدے نی ملائی ہو گئی اے۔ اُس سُن دہسیا
ہوسی؟ اَساں دواں نا بیاہ نیہہ ہو یا..... لیوان رلیشن شپ! اُس ماہڑا سنگ چھوڑ شوڑیا۔ آکھن
لگا بس ہُن نیہہ..... مگی تو اہڑے نال ہُن کوئی دلچسپی نیہہ رہی۔“

جمیلہ بولی ”کہہ.....! میں ایہہ گل نیہہ منی سکئی۔ توں اپنی ای دوست نے پریمی نال
رشتے وچ ایں ایہہ میں جانی آں ور رشید اہیجی حرکت نیہہ کر سکنا۔“

روزی حیرانگی نال ”ایہہ توں آکھنی ایں اس گلے نارشیدے نال کہہ تعلق اے؟ میں قیوم
نے بارے وچ آکھنی ساں۔ گدر اجمن تھیں بعد اوہ آکھن لگا ماہڑا من پُہر گیا اے۔ اَساں بیاہ نیہہ
کیتا، ذمہ داری تھیں ڈری مُنہ پھیری ٹری گیا۔ اَبے ہوراں ماہڑے جوگا اک ہور رشتہ طے کیتا،
لیکن اوہ وی آکھن لگے جے اس گدرے کی چھوڑتاں میں تو اہڑے سنگ بیاہ کرساں۔ دلے وچ
آیا جے خود کشی کراں، اگر رشیدانہ ہونا تاں خورے میں مروی گئی نی ہوواں آں۔ اوہ آکھن لگا میں
تواہڑے بچے نا خیال رکھساں گا، اُس کی اُس وچ اپنی ماں نظر اشنی اے۔ اس گلوں میں تیار ہو گئی آں۔“
جمیلہ آکھیا ”لیکن..... لیکن..... اوہ تہ تُساں دواں کی ماں بابا آکھنی اے؟“

روزی اُس آکھن لگی ”اوہ سب کجھ جانی اے، کسے کی چہوٹھ آکھنا رشیدے کی چنگا نیہہ
لگنا۔ اوہ اُس نی بچی ضرور اے ورا اُس کی جنتا میں اے۔ اسیں دوئی اُس نے ماں پوتہ آں، لیکن
میاں بیوی نیہہ۔ رشیدے تہ آج توڑیں بیاہ ہی نیہہ کیتا! صرف اُس نے دل وچ ہی نیہہ، بلکہ اُس
نی روح وچ وی توں ہی توں بسنی نی ایں۔ اوہ صرف تگی چاہنا اے، صرف تگی۔ توں تہ اُس کی چھوڑ
شوڑیا، لیکن تیرے پیار سُن اُس کی نیہہ چھوڑیا۔ اوہ آج وی تگی ہی چاہنا اے۔“

اتنے وچ رشید اوی ریلوے اسٹیشن وریچ جانا اے۔ رشیدے کی ریلوے اسٹیشن نے باہر
 ہی جمیلہ نی منگتی گڑی ریحانہ مل جانی اے۔ ریحانہ رشیدے کی تلکیاں ہی سیان کھننی اے
 کیاں جے اُس اپنی ماؤ کول اُس نافو ٹوتکیا ہونا اے رشیدے کی آکھنی اے ”رشید اکل!“
 ”جی ہاں“ رشید ا جواب دینا اے۔

”جمیلہ کی ملن واسطے آئے او؟“

جی بچہ! توں کون ہیں تہ تگی کسراں پیتا اے؟“

”میں اُس نی منگتی گڑی ریحانہ آں۔ مگی ٹساں دواں نے بارے سب کجھ پیتا اے۔ مئی

ٹساں نی وجہ تھیں ارج توڑیں بیاہ وی بیہہ کیتا۔ ہر ویلے بس ٹساں نی یاداں وچ ڈُبی رہنی ہین۔“

رشیدے کچھیا ”اوہ اے گتھاں؟“

ریحانہ اندر لے کمرے واخ اشارہ کرنیاں دہسیا جے اوہ اُتھے ہین۔“

رشید ا دروڑنیاں جمیلہ کول پچھیا تہ دوئے رشید ا تہ جمیلہ اکس دُوے کی تلکیاں ہی چھھی

چاہڑنے ہین۔ رشید ا جمیلہ کی آکھنا اے ”مگی چھونے تھیں وی ڈر لگنا اے۔ ڈراے جے توں فر

اک واری ماہڑے کولوں دُرنہ چلی جاویں۔“

خباہاں نا پہار

سورج نیاں کرناں اسمان ورا تر نیاں سن ہو رگراں نے کچیاں رستیاں اُپر اک خاموش
 اُداسی چھائی نی سی، کھیتاں نے کنارے پکڈنڈیاں اُپر کچھ بچیاں نے رونے نیاں اوازاں،
 کدھرے مزدوراں نی مدھم اواز ہو ر کدھرے چرواہے نی بانسری نی سریلی دھن گراں نی فضا بچ
 رچی بسی نی سی، لیکن ظہور نامی شخص واسطے ایہہ سب بے معنی سن۔ اوہ گراں نا پڑھیا لکھیا نا شخص سی
 جیہڑا اک روشن مستقبل نی اُمید واسطے ہوں محنت کرنا سی، لیکن ایہہ محنت نظر نیہہ اچھنی دسنی سی۔
 ظہور اپنے ماء پیو نے پیسے نال ڈگریاں تہ حاصل کیتیاں سن لیکن بے روزگاری اس ناسایہ بنی گئی
 سی۔ اگر گراں بچ کوئے لڑائی ہوئی جائے یا کدھرے کوئی سنجیدہ مسئلے نائل ہووے ظہور کی سدھیا
 جانا سی۔

علم و شعور نی گل کرن آلا اوہ کہلا بندہ سی جس کی لوک عزت نی نگاہ نال تکنے سن، لیکن جس
 ویلے ظہور انہاں لوکاں وچوں اُٹھ کے چلا جانا سی، لوک اک دُوے نال گلاں کرنے سن کہ پڑھیا
 لکھیا تہ اے مگر روزگار تہ نیہہ اے، اہجیاں ڈگریاں نا کہہ فائدہ؟

گراں نے لوک اک مزدور منڈے نی مثال دینے سن جس نا ناں افراض سی۔ ایہہ
 دوئے سکول بچ کہٹھے پڑھنے سن، لیکن کہر بچ زیادہ غربت ہون نی وجہ نال افراض پڑھائی چھوڑی
 تہ محنت مزدوری کر کے اپنا گزر بسر کرنا شروع کر چھوڑیا سی جیہڑا کہ مزدوری کری تہ اپنا کوٹھا وی بنائی
 گیا سی ہو ر اپنی برادری بچوں شادی وی کری گیا سی ہو ر روزانہ اپنے موہنڈیاں اُپر وزن چائی تہ
 مزدوری کرنا سی۔ دسمبر نی کڑا کے نی ٹھنڈ بچ وی افراض اپنی محنت مزدوری بچ لگا رہنا سی۔ جس

دن موسم زیادہ خراب ہونا سی باہر بارش ہونی سی اس دن وی افراض اپنے گراں بیچ اک لوہے نی فیکٹری بیچ جائی تہ اتھے کباڑ چُٹنے ناکم کرنا ہونا سی؛ جس نی وجہ نال تہیاڑ بر باد نیہہ ہونی سی ہور اپنے ماء پیو کی آرام دینا سی۔ کیاں کہ افراض نے پیو کی فالج ہون نی وجہ نال جسم ناک حصہ مارن گیا سی ہور کُہر بیچ کمان آلا ہور کوئی بندہ نیہہ سی۔ لوک اس محنتی مزدور کی پڑھے لکھے ڈگریاں آلے کولوں چنگا سمجھنے سن؛ جیہڑ اپنے کم کاج وچ مصروف رہنا سی ہور ماء پیو نی زندگی نے دن وی آرام نال کٹ رہے سن۔ اسے طراں وقت وی آہستہ آہستہ گزرنا سی۔

ادھر ظہور ہر ویلے اپنی بے روزگاری کی تکی تہ پریشان رہنا سی ہور جس ویلے افراض کی تکنا سی کہ اوہ اپنے کم کاج بیچ مصروف اے ہور اک عجیب جیا در دل بیچ جاگنا سی کہ علم ہور قابلیت نے باوجود وی ماہڑے کول کوئی روزگار نیہہ۔ ظہور نی پریشانی ہور تنگدستی کی تکی تہ ظہور نے ماء پیو وی پریشان سن۔ ظہور نے پیو نے اپنیاں لاغر موہنڈیاں اُپر سارے خاندان نا پہنار چکلیا ناسی؛ لیکن بڈھا جسم پہنار چان واسطے وی نیہہ رہیا سی۔ ظہور نی ماء اپنے مُنڈے نے مستقبل واسطے دن رات فکر مند رہی سی۔ اک دن ظہور نی ملاقات علی نال ہونی جیہڑ اظہور توں دو کلاساں چکھے پڑھنا سی۔ اس کول وی اعلیٰ تعلیم سی؛ تعلیم حاصل کرن توں بعد کچھ عرصہ نوکری نا انتظار کیتا؛ جس ویلے نوکری نا بندوبست نیہہ بنیا تہ علی کول اک ہنر سی؛ جیہڑ اسکول نے دوران فوٹو گرافی ہور انٹرنیٹ نے متعلق اک ساتھی نے مشورے اُپر علی سکھیا سی۔ اس ویلے علی ظہور کی آکھن لگا کہ اگر ماہڑے کول ایہہ ہنر نہ ہونا تہ میں وی اج سھل ہونا سی؛ اسے واسطے سیانے آکھنے ہین کہ پڑھائی نے نال نال بندے کول کوئے ہنر وی ہونا چاہی نا؛ کیاں کہ کوئی پتہ نیہہ ہونا کہ کدے کدے پڑھن لکھن نے باوجود بندے کی کسے ویلے نوکری نیہہ لکھنی؛ پیسے والے لوک اگے ہوئی جانے۔ جس ویلے نوکری نا انٹرویو دیو تہ جان پہچان آلے لوک رشوت دیتی تہ لگی جانے ہور جہاں کول کوئی پہچان نیہہ ہونی ہور نہ ہی انہاں کول پیسہ ہونا جس نی وجہ نال اوہ ناکام ہوئی جانے ہین۔

جس ویلے ظہور ایہہ گلاں سُنیاں تہ سوچن لگا کہ کدے میں وی کوئی ہنر سکھیا نا ہونا تہ بہتر سی۔ چتر توڑیں نوکری لکھنی اچر توڑیں زندگی ناکار و بار چلنا رہے اے؛ لیکن علی ایہہ گل وی آکھی

کہ پڑھائی نال بندے نی عزت اے نکلے موٹے ہنر نال زندگی تہ چلنی اے لیکن بغیر علم توں بندہ کدھرے وی چار بندیاں بچ گل نیہہ کر سکنا۔ اس ویلے ظہور اپنے گراں نے اک ملازم نی کہانی سنائی جس کول نوکری تہ اے سی لیکن پڑھائی زیادہ نہیں سی۔ اس بندے ناناں کریم سی جیہڑا رہبر کھیل بچ ملازم سی۔ اوہ اپنے آپ کی کھرنا بڑا آدمی سمجھنا سی لیکن اس کی کسے وی کم نی زیادہ سمجھ بیہہ اچھنی سی۔ اگر گراں بچ کسے سنجیدہ مسئلے ور گل کرنی ہووے تہ لوک اس نی جگہ گی بلانے ہور مسئلے نال چکھنے ہین۔

وقت نی ہوا چلنی گئی، اک دن اوہ آیا جس ویلے ظہور نی ماء شدید بیمار ہوئی گئی۔ نومبر نا مہینہ سی ہور موسم نی شدت عروج ورسی۔ بادل آسمان ور چھائے رہتے سن۔ ہر روز بوندان زمی ور برسٹیاں رھیاں سن۔ ہوا بچ نمکین ٹھنڈ نہ احساس سی جیہڑا روح کی کپ کپکپانے اُپر مجبور کری چھوڑ ناسی، لیکن ماؤ کی پڑے نیاں خوشیاں نی کمی تہ بے روزگاری اندرون ختم کر چھوڑیاسی۔ ظہور تنہا رات اپنی ماء کو لے بہہ کے دعاواں منگنا سی کہ اللہ مگی کدے نوکری دینی چھوڑے تاں جے ماہری خوشی ماہری ماء تکی چھوڑے، لیکن تقدیر نے اک نواں کھیل کھیلیا کہ اک دن ظہور نی ماء اپنیاں اکھیاں بچ انتظار نادر دکھنی تہ اس دُنیا توں چل بسی۔ ظہور نی زندگی مدید ویران ہوئی گئی۔

اسے طراں وقت مایوسیاں ہور تنگیاں بچ گزرنا گیا، کوئی روزگار ہتھ بچ نہ آوے۔ اُدھر ظہور نا بیوا پنے منڈے نی شادی ناخاب وی تکتا سی لیکن بے روزگاری نی وجہ نال کوئی وی اپنی گروی نارشتہ دین واسطے تیار نیہہ ہونا سی۔ آخر کار گراں آلیاں نی نظر بچ اک گروی اے سی جس نال کوئی شادی کرن واسطے تیار نیہہ ہونا سی۔ آخر اُس گروی نال ظہور نی شادی کروائی گئی، لیکن ظہور نے دل بچ اک عجیب جی خلش سی، اوہ سوچنا سی کہ کیا زندگی نا مطلب صرف ایوے؟

وقت نا پہیہ اسے طراں چلنا رہیا۔ ظہور وی اللہ نا ناں کہنی تہ نوکری واسطے فارم پھرنا رہنا سی کہ اللہ کدھرے ماہری زندگی بچ سدھا موڑ آئی۔ اچانک اک دن اوہ بازار گیا ناسی زندگی توں تنگ اچھی تہ اک ویران جگہ ورجائی تہ بیٹھا، ٹھنڈا موسم سی، پہاڑاں اُپر دہنہیاں نی گرمیش نا احساس ہونا سی۔ پہاڑاں اُپر گئے نے آجڑی اپنیاں پہیڈ بکریاں چرانے سن۔ پہاڑاں نی دوئی

کبھی دریا گزرنا سی جیہڑا اپنی شوں شوں نی آواز بچ مست سی۔ اچانک اک بڈھے بزرگ اُپر نظر پئی جیہڑا اس دریائی پارلی کبھی بیٹھانا سی، جس نے چو فیری آجڑیاں نی کئی کئی اولاد کھٹھی ہوئی نی سی، جہاں کی ماء پیو آوازاں دینے سن، لیکن انہاں کی دریا نے شکارنال کوئے آواز سنائی نیہہ دینی سی۔ کالسریاں نا جوم پینا جانا سی۔ کوئے آکھے ماہڑے کھر اولاد کوئے نیہہ، کوئے آکھے ماہڑے بیاہ واسطے دُعا کرو تہ کوئے آکھے میں بیمار آں ماہڑے واسطے دُعا کرو، میں بل ہوئی جاں۔ عجیب جاتسم نا شور پینا سی لیکن اوہ فقیر کسے نال گل نیہہ کرنا ہونا۔ اگر دل اچھے تہ کسے کی کوئی گل آکھ چھوڑنا سی ہو راہ گل وی سچ ہوئی جانی سی۔ ظہور وی اچانک فقیر کول جانی تہ کھلتا۔ اوہ فقیر ظہور آلے پاسے مُدی تہ آکھن لگا کہ اوہ منڈیا! جا تو اہڑی نوکری لگ گئی اے۔ ظہور خوشی نے نال سوچاں بچ گم وی ہوئی گیا کہ نوکری..... ماہڑی نوکری..... میں ملازم؟

فر ظہور سوچن لگا کہ کچھ عرصہ پہلاں اک نوکری واسطے پیہر دتا سی۔ اوہ انٹرنیٹ آلے پاسے دروڑنا شروع ہوئی گیا، رستے بچ اُس نی ملاقات علی نال ہوئی گئی۔ علی آکھن لگا ”ظہور! تو اہڑی نوکری لگی گئی۔“ ظہور آکھن لگا ”میں کسراں یقین کراں؟“ اُس ویلے علی نے ہتھ بچ اخبار سی، اُس اخبار کھولی تہ ظہور کی دہسیا کہ ایہہ تو اہڑا ناں اے..... ظہور احمد ولد منشی خان!

اُس ویلے ظہور آکھن لگا ”ماہڑے پیو ناں خان..... منشی..... ہاں.....“

ہاں..... منشی خان۔ علی! تو اہڑا شکر یہ، جس توں مگی جلدی دہسی چھوڑیا۔ اوہ اخبار وی ظہور اپنے ہتھ بچ رکھی ہندی۔ ظہور فر اپنے خیالاں بچ گم ہوئی گیا، میں ملازم..... ماہڑی ماء..... ماہڑی خوشی.....! فر ظہور دل و بچ سوچیا کہ ماء تہ اس دُنیا ور نیہہ رہی، چلو ہن کھر چلاں، اپنے پیو کی ایہہ خوشخبری سناں ہو رہاں، اپنے پیو واسطے مٹھائی وی جولان، لیکن جس ویلے گوجے بچ ہتھ ماریا تہ گوجہ خالی سی۔ فر اپنے دوست علی نا پیچھا کیتا۔ اک گلی و بچ گیا نہیں لبھا فر دوئی گلی بچوں لنگھنا دسیا تہ علی ظہور کی دروڑنا تکلیا۔ علی ظہور کی آلا ماریا۔ اُس ویلے علی کچوریاں آلے نی ہٹی اُپروں کچوریاں خریدنا سی۔ ظہور آکھن لگا ”علی! اللہ تو اہڑی عمر لمبی کرے، میں گئی ہی لوڑنا ساں۔“ علی پچھیا ”کیاں کہہ مسئلہ اے؟“

اس ویلے ظہور آکھن لگا ”علی پاسے اُپر آ ماہڑی گل سُن، مگی کجھ پیسے دھارے دے، میں تئی جلدی موڑی دیساں۔“

پیسے لین توں بعد ظہور مٹھائی آلی ہئی اُپر گیا، دو ترے قسم نی مٹھائی ڈبے بچ پیک کروائی تہ سوچن لگا کہ اپنے پیو کی خوشخبری وی سناساں نالے مُنہہ وی مٹھا کرواساں۔ فر جلدی جلدی کھر آ لے پاسے نکلی گیا۔ رستے بچ جانیاں فر نوں نوں خاباں نے پہناراں بچ بتلا ہوئی گیا کہ میں اپنے پیو نی بیماری ناعلاج کرواساں، اک نوں گڈی لیساں، پکا مکان بناساں..... اچر توڑیں کھر نے سامنے پہنچی گیا۔ چپنک متے سارے لوک دسن لگے۔ ظہور سوچن لگا جے ماہڑی نوکری نے بارے بچ انہاں گراں آلیاں کی کس طراں پتہ لگی گیا۔ ایہہ مٹھائی تہ میہہ اتی پوری ہون لگی۔ اک بار فر سوچاں بچ گم ہوئی گیا..... مٹھائی..... ماء..... ہجوم! ایہہ ساریاں گلاں سوچنیاں سوچنیاں اپنے کھر نے بالکل نیڑے پہنچی آیا۔ کجھ رون نی واز کتاں بچ اچھن لگی۔ ظہور تیز تیز قدم پہرے ہتھ پچوں مٹھائی آلا ڈباٹھی گیا، جسم پچوں جان نکلی گئی۔ اپنے کھر نے بوہے بچ بچھیا تہ کہہ تکیا جے اوہ پیو جس واسطے مٹھائی آندی سی، اس نا جسم ٹھنڈا.....! ایہہ..... ہاں بالکل ٹھنڈا..... بچ بچ اس کی مریاں نے تہ صدیاں گزر گئیاں سن!

ثناء توہڑی کسراں کراں میں بیاں
کہہ طاقت بے چاری اس عاجز زباں

نہ پاکی بدن بچ نہ دل بچ اوہ سوز
ندامت دے باعث شرمسار ہاں

برائی تے مائل کرے نفس وی
خطاکار اکھیاں گنہگار جاں

بے شک ہے سچی توہڑی ذات پاک
میں بندہ خطاواں دا پتلا جے ہاں

نظر تھیں توہڑی گچھ پوشیدہ وی نیمہ
ہے ظاہر تلو میں بھی جتنا چھپاں

بے شک ہاں دُبا گناواں دے بچ
رحمت توہڑی تھیں تے مایوس نہ

چلو اس دی خورشید ہک آس ہے
پیارے نبی ﷺ دا میں اُمتی تے ہاں

درو پاک نی فضیلت

دل شاد ہو یا ، آباد ہو یا
ہر غم تھیں میں آزاد ہو یا
ایہہ سبق پورا ہی یاد ہو یا
میں عاشق کُل اوراد ہو یا
میں عشق کھٹیا درود پڑھ کے
میں پہنور لوڑاں پتنگ لوڑاں
رباب لوڑاں نہ چنگ لوڑاں
نہ تپر لوڑاں تنگ لوڑاں
دلدار چوکھے نا سنگ لوڑاں
میں عشق وٹیا درود پڑھ کے
میں عشق کھٹیا درود پڑھ کے
میں باز دیکھاں شہباز دیکھاں
میں اُچی اُچی پرواز دیکھاں
میں عیش دیکھاں میں ناز دیکھاں
کچھ خاص رمزوں میں راز دیکھاں
کُل دیکھ سٹیا درود پڑھ کے
میں عشق کھٹیا درود پڑھ کے
میں پھل دیکھاں خوشبوئی والا
میں دوست پاواں دلجوئی والا

خوشروی نالے خوش خوئی والا
 فر دیپ سوہنا میں لوئی والا
 میں یار ڈٹھیا درود پڑھ کے
 میں عشق کھٹیا درود پڑھ کے
 میں نور دیکھاں سرور دیکھاں
 نزدیک دیکھاں یا دور دیکھاں
 میں یار یارا پہر پور دیکھاں
 معروف دیکھاں مشہور دیکھاں
 ہر حال دکھیا درود پڑھ کے
 میں عشق کھٹیا درود پڑھ کے
 میں حجر اسود پہر پور چمیا
 میں سبز گنبد پر نور دکھیا
 میں خانہ کعبہ بہ حور لبھیا
 میں دل ڈاڈا مسرور تکیا
 طواف کیتا درود پڑھ کے
 میں عشق کھٹیا درود پڑھ کے
 ہر حال دیکھی میں کامرانی
 میں شاد کامی میں شادمانی
 دل تائبانہ روح تائبانی
 ایہہ قلم رانی درود خوانی
 ایہہ رنگ سارے درود پڑھ کے
 میں عشق کھٹیا درود پڑھ کے

پُر جوش کٹھا خونخوار کوئی
 میں پار جاواں میہہ تار کوئی
 نہ آر کوئی نہ پار کوئی
 نہ پل آسا بچکار کوئی
 بس پار ٹپیا درود پڑھ کے
 میں عشق کھٹیا درود پڑھ کے
 دُشمن کوئی خونخوار ڈاہڈا
 بے دین لیکن زردار ڈاہڈا
 چالاک نالے مکار ڈاہڈا
 میں کول رکھیا ہتھیار ڈاہڈا
 میں جن سٹیا درود پڑھ کے
 میں عشق کھٹیا درود پڑھ کے
 درود تھیں بدھ سوغات کوئی میہہ
 بلند و بالا درجات کوئی میہہ
 توں گن سکسین اوقات کوئی میہہ
 خاموش رہ ہُن ہے بات کوئی میہہ
 میں عشق کھٹیا درود پڑھ کے

سُنیا اتھا وی جے ایسن محمدؐ
غم اُمتی دا چیسن محمدؐ

وحشت قبر دی ہنیری کہہ کرسی
لوہ پاک چہرے دی لیسن محمدؐ

منکر نکیر و اتنا نہ گڑ کو
غلطی اوہ ماہری نبھیسن محمدؐ

شافی ہو تئیں اُمت دے اپنی
اُمت کو اپنی نکیسن محمدؐ

درِ مصطفیٰؐ کو نہ چھوڑیں منورؐ
ہسن اوہ پردے بلیسن محمدؐ

آمد سرکارِ بیخِ رحمتاں برکتاں
نور دے انوارِ بیخِ راحتاں برکتاں

سُنان ہوندے گلستانِ دو جہان
آیاں گلزارِ بیخِ نعمتاں برکتاں

ہون تذکرے، تعریفاں، درود، سلام
رسول دے دربارِ بیخِ نعمتاں برکتاں

چدھر سرکارِ نکلے آیاں رونقاں
مدینے بازارِ بیخِ سوغاتاں برکتاں

سوہنے دا کردارِ گفتارِ سوہنا
دلبرِ کردارِ بیخِ عاداتاں برکتاں

اَجاں گُجھ لوک باقی ہین، اَجاں گُجھ ساکھ باقی اے
اَجاں صندل نی چُٹھے وچ کُری نی راکھ باقی اے

اَساں ہجرت نے سینکاں سنگ پناہ منگی سی بستی وچ
نہ اوہ بکلیاں نہ کُہر چڑیاں پُرانی پناکھ باقی اے

پنجالاں تک میرے لاغر پراں سنگ اُڈی پُچیا ور
سفر سا بئریا تک سب نا سب اُس واکھ باقی اے

ایہہ لہراں سب پرائیاں سن لگی نی لاج گن رکھنا
چہنآء نے بُلبلے وچ ازل توں سوراخ باقی اے

میں جد وی خاب کیتے پارسل بارش اتر پئی سی
گلی گے سب لفافے آس نے بس لاکھ باقی اے

پرندے جانے واری اگلے موسم کی ایہہ خط لکھیا
تہنداں وچ اوس لئی اچھیاں اَجاں اک شاخ باقی اے

غزل

پہاویں ذہنوں کے پُہتے
بچے ہونے سچے پُہتے

تھڑی گیا گہاڑی نا ستھرا
پسے ، کتوں رپے پُہتے

ہتھ نموشی لگی آنی
پہاویں رولے مچے پُہتے

لوکاں اس ایکشن اندر
کڈھے بچ کرچے پُہتے

نیمہ جتیا سردار اساہرا
جس کی چائی چائی نچے پُہتے

عذرا

پوہ نیہہ پھٹی دیر ہوئی گئی
لوہ وی تھکی ٹھیر ہوئی گئی

ہور کچر میں رستہ نکاں
ڈپک تہ کنگو کیر ہوئی گئی

اک کہڑی وی دکھاں آلی
سو صدیاں نا پھیر ہوئی گئی

عرشوں چائی فرشے سٹیا
رہا ہن بہتیر ہوئی گئی

کہہ نسیمآ نیواں ہویاں
ساری دُنیا شیر ہوئی گئی

عذرا

درداں چاہڑی جج نسیمآ
لئی گئی ماہڑی کج نسیمآ

کالی رات نچوڑی سٹیا
دکھنا اک اک انج نسیمآ

دہنہہ دوپہری سڑنا تکیا
اپنی اگی جج نسیمآ

ڈاوی اندی پھرنا تکیا
میں ور کہلا جج نسیمآ

شکر اللہ نا چنگی گوری
نہ شکواہ نہ رنج نسیمآ

غزل

سدا ایہہ توہڑی جوانی نہ رہسی
چڑھدی ایہہ جو بن سہانی نہ رہسی

جیہڑی توں ہیں لکھدا بڑی دلجی تھیں
ہمیشہ ایہہ ساری کہانی نہ رہسی

ایہہ وی سوچ رکھ کہ روڑا وی پسی
پانیاں دی ایسی ہی روانی نہ رہسی

بک ویلہ ہوئی ایہہ زمانہ بدسی
ہر ویلے ایہہ مُشکل پرانی نہ رہسی

توں لکھ کوشش کر کا دکھ کہن بے شک
کدے خلقت توہڑی دیوانی نہ رہسی

.....ڈاکٹر عارف ملک

عزیزان

بے شک دُدھ ملائی نہ دیوے
رَب تیری خُدائی نہ دیوے

جس نا دل ہوئی جائے پتھر
اُس سنگ رِب اِشنائی نہ دیوے

زُلفاں اندر قید کری فر
ساری عمر رہائی نہ دیوے

جے اوہ اپنا نوکر رکھے
پہاویں اک دی پائی نہ دیوے

مُنہہ چوں جینہے نوالے کھسّسن
اُنہائی رِب خُدائی نہ دیوے

تواہڑا رونا تہونا عارف
اُس کی کدے سنائی نہ دیوے

عزیزان

توں محبت سنگ کدے نظر ملائی تکیاں
ہر کسے میدان می فر آزمائی تکیاں

میں تواہڑی چاہتاں نا تا عمر رہساں غلام
بجناں اک وار سینے سنگ توں لائی تکیاں

عشق جد پہلا قدم رکھیا جوانی نے بوہے
توں شرم سنگ سوہنیاں نظراں جھکائی تکیاں

چاہتاں نے سل پرانے وجد وچ آجاو سن
ہیر نا قصہ توں رانجھے کی سنائی تکیاں

زندگی نی اصل کی اے یار سمجھن واسطے
اکھ روں پردہ جہالت نا توں چائی تکیاں

ذر پرستاں نے کدے تکلے نیمہ گھلے میں ظرف
چاہتاں نے سب خزانے توں لٹائی تکیاں

غزل

مُشکلاں بچ اُجھنا ہے عادت ماہری
بس طوفاناں تھیں لڑنا ہے عادت ماہری

ادلا بدلی رُتاں دی دا محتاج ہاں
نت ارادے بدلنا ہے عادت ماہری

سچ تہ ایہہ ہے کہ ایمان کمزور ہے
وعدیاں تھیں جے ملنا ہے عادت ماہری

میں ہاں جنت تھیں کڈھیا دا ہک آدمی
روز تلیاں ہی ملنا ہے عادت ماہری

ہاں ارادے دا حسرت فولادی مگر
موم بن کے بھی گلنا ہے عادت ماہری

غزل

پلے جے تدبیراں ہوسن
فر متھے تقدیراں ہوسن

میں بھی سر تلی تے رکھساں
اگے جے شمشیراں ہوسن

گُجھ تہ بسریاں یاداں ہوسن
گُجھ پہنلیاں تحریراں ہوسن

اُڈنے دی فر کوشش کرساں
پیراں بچ زنجیراں ہوسن

فر نہ کوئی یوسف لبھسی
حُسن دیاں تصویراں ہوسن

ماہری آس دا گرتہ چرسی
حسرت لپراں لپراں ہوسن

عزیز

عزیز

ہک درد دل دے بچ رہیا اٹھدا تمام رات
ہوندا رہیا عجیب تماشا تمام رات

کروٹ بدل بدل کے میں راتاں گزاریاں
لازم ہے درد پیار دا سہنا تمام رات

انمول خواب کوٹیاں دے مل یک گئے
ہوندا رہیاں میں پیار بچ رسوا تمام رات

اُسکو وفا نبھان دی فرصت بھی نہ ملی
دیندا رہیا فریب تہ تھوکھا تمام رات

آون دا وعدہ کر کے اوہ بسمل چلا گیا
ہوندا رہیاں میں پیار بچ رسوا تمام رات

کد میں آکھاں بے دل دی دوا دے مکو
جام اکھیاں تھیں بس ہک پلا دے مکو

پہناویں سنگت نبھاون دا وعدہ نہ کر
جی سکاں میں تھوڑا حوصلہ دے مکو

پیار کر کے نبھانا اگر مجرم ہے
میں ہاں مجرم تہ اِسدی سزا دے مکو

تن بدن پیار دی سڑدا اگ دے اندر
اپنے آنچل دی ٹھنڈی ہوا دے مکو

یا تہ وعدہ نہ کر یا تہ کر فر وفا
یا تہ بسمل ہُن دل تھیں پُہلا دے مکو

غیر

دُشمن ماہرا نہ رہ سکے ٹہمت کرے بغیر
اللہ دی شان رہندا نیہہ رحمت کرے بغیر

میں بھی وصال یار کو بے چین ہاں مگر
تھہائی ہے کس کو دوستو جنت مرے بغیر

دُنیا دی پہنچ مگر توں راس رنگ نہ لوڑ
ایندی ہے موت دوستا مہلت کرے بغیر

ہے بارگاہ دو جہاں دے بیچ ماہری دُعا
ماریں نہ سچ چھوٹھ کو ثابت کرے بغیر

عادت ہووے تہ چھٹ گچھے اس پیاردا جنون
چھٹدی کدے نیہہ شاد جی فطرت مرے بغیر

عجائب

لباں تے جد کدے ماہڑا ایہہ نام آیا تہ کہہ آیا
کلیجہ ساڑ کے آخر کو جام آیا تہ کہہ آیا

چھڑی دی اس نگاہ دے وچ اُلجھ کے رہ گیا آخر
بھسا کے زندگانی کو ایہہ دام آیا تہ کہہ آیا

گُزاری تھدھ عمر ساری ہمیشہ نفرتاں کر کے
رقیباں دی اوہ محفل تھیں سلام آیا تہ کہہ آیا

آساں داہر نہ کدے ساقی کرم والی نگاہ کیتی
سدا جاناں توں غیراں دے ہی کم آیا تہ کہہ آیا

اڈیکاں وچ سویلے تھیں نماشاں تک رہیاں بیٹھا
”دفع ہو توں“ توہڑی طرفوں کلام آیا تہ کہہ آیا

سدا آکھے مگو جاناں ”توں پاگل ہیں، توں پاگل ہیں“
دانش زندگانی وچ مقام آیا تہ کہہ آیا

عجز

اپنے آپا ار جرنہ رہنا
تاں ای اندروں مرنا رہنا

ہجر نی تتی ریتو ور وی
ایہہ جُشہ وی ٹھرنا رہنا

غماں بچوں نکلن نے لئی
سر سجدے اندر تہرنا رہنا

اللہ پاک کی یاد کری تہ
دُبی دُبی تہ ترنا رہنا

یاد تیری بچ ہر دم خانہ
ٹھنڈے ساہ میں پھرنا رہنا

عجز

کرم نی اک نظر ہووے
شبِ غم نی سحر ہووے

دوا نہ دے ، زہر ہی سہی
مدے کوئی اثر ہووے

میں لکھ واری کراں سجدے
جے اک واری امر ہووے

اُتھے ہی بال رکھ دیوے
ہوا نا جتھے گور ہووے

اسیں لگ لگ کے رونے پئی
کسے کی کہہ خبر ہووے

غزل

بے شمار اتھرو بگن ، میں بارشوں کو کہہ کر
جے ستاون دوست اپنے ، دشمنوں کو کہہ کر

زندگی سارے نظارے دہس رہی ہے کھول کے
جنتوں کو کہہ کر میں دوزخوں کو کہہ کر

بے اثر تقریر و عطاں ، بے ثمر سب کوششوں
گل دے بیچ نہ اُلھے جد ، واعظوں کو کہہ کر

مُفلسی جے لکھ چھوڑی ہے زندگی دے نال نال
چاہتاں کو کہہ کر میں خواہشوں کو کہہ کر

نہ تکلف کر رفیقاً ، نہ دلا سے دے مگو
دل پریشاں ہے ماہڑا میں راختاں کو کہہ کر

.....ممتاز چودھری

غزل

پیکر تک دلداری نا
چسکا پونا یاری نا

کوئی کہہ اعتبار کرے
دُنیا بے اعتباری نا

اسراں سینے غم اک چُھنا
جسراں دندا آری نا

حدوں بدھی مان مگی
یارا تیری یاری نا

تیری ہکس گل برابر
پہنا نہیں دُنیا ساری نا

اوہ اے چڑھنی بہار نا پھل
میں آں تپلا بہاری نا

میہنی تکنا اے ممتاز
گتکا دُنیا داری نا

عجز

دل جو انتخاب ہے سائیں
شخص اوہ لا جواب ہے سائیں

ایویں گجدا نیہہ آسماناں بچ
جگ دی نیت خراب ہے سائیں

ختم چادر دا پڑھ چھوڑو کوئی
عاشقاں کو عذاب ہے سائیں

سام رکھیں ایمان ہوشے نال
حُسن آج بے نقاب ہے سائیں

زندگی ہک سوال ہے دانش
موت بہتر جواب ہے سائیں

عجز

تقاضاء دیدارِ رُخ یار کر گئی
اپنی نگاہ شوخ بھی حد تھیں گزر گئی

میسر سکون ہو یا ہے، نیہہ کوئی غم رہیا
آج رُس کے ماہرے نالوں ماہری روح گر گئی

گجھ بھیسِ اسراں بھی بدلے جہان بچ
پلبل چن بچ اپنے ہی مالی تھیں ڈر گئی

دُکھدے دے بے روندیاں منگی دُعا کدے
پوری اوہ آسمان تک بے بال و پر گئی

دانش سمہال کے رکھی نازک بے موڑتے
ایہہ زندگی کس موڑتے آ کے بکھر گئی

عزیز

کوئی تہ گل سیانی کر ہاں
دُنیا فردیوانی کر ہاں

کر ہاں گُجھ کرتوت توں پہلاں
فر پہاویں من مانی کر ہاں

لوکاں دُکھیاں کی توں تکی
اکھیاں پانی پانی کر ہاں

اپنے دیس نی خاطر اڑیا
فدا توں ایہہ جوانی کر ہاں

رات تہیاڑ تلاوت کر کے
طارق اکھ دی کانی کر ہاں

عزیز

یاد پُرانی آسی گی فر
سوچاں نی چھت چوسی گی فر

پہاویں رہساں چُپ میں مُنہہ تھیں
لیکن اکھ تہ چوسی گی فر

جائی پُھلاں نی جمن کنڈے
ایہہ انہونی ہوسی گی فر

لگنا گُجھ تہ ہو کے رہسی
دیلے نی اکھ روسی گی فر

جاگنا پیسی لگنا طارقا کی
سوچ تیری مُڑ آسی گی فر

غزل

درداں نی اک کہانی لکھساں
دل وچ سوچ انجانی لکھساں

موت اے ساچھی ہر کبر اندر
میں سبھاں نی زبانی لکھساں

تھے حکم خدا نا ہووے
اتھے موت پہچانی لکھساں

کدے پچھرن پہنیں پہرا
کدے ماء کی موت رُلانی لکھساں

جیہڑے جانے چھوڑی دُنیا
اُنہاں نی اوکھی یاد پُہلانی لکھساں

اس جہاں تھیں سبھاں اے جانا
سحر زندگی اے بیگانی لکھساں

.....ڈاکٹر غلام جیلانی لکھتا

بچپن

گٹ کھانی تہ نسنی ہوسی
کری تہ چہوٹھے موٹھے ہاسے
ماہڑے ہاروں اگ ہجر نی
محبت نے اظہار نے ویلے
لونے مونے اتھروں پی تہ
قدرت نا شاہکار اے ہُن وی
یاد ماہڑی ہُن اشنی ہوسی
نصے کی اوہ دہسنی ہوسی
اُس کی وی تہ ڈسنی ہوسی
گل گلے وچ پھسنی ہوسی
ہورا فر وی بسنی ہوسی
کیاں نے دل کھسنی ہوسی
گیتا سوچ اسے وچ گم اے
رونی آج یا ہسنی ہوسی

بچپن

بانہوں نی سوغات دہساؤ
نفرت نفرت ہر اک ویلے
سینے اندر ٹھنڈ پئی جائے
کس نا ناں تلی ور لکھیا
می پتہ تہ گل تھیں چلنا
یکتے نال توں گل کر سدی
ہر گل اُپر جھات دہساؤ
ایچی ہُن کوئی رات دہساؤ
محبت نی وی بات دہساؤ
کوریں اپنی گھات دہساؤ
مہندی آلا ہاتھ دہساؤ
میں نیہہ چکھنا ذات دہساؤ

غزل

آ گیا اوہ ذہن بچ فر رت سہانی ہو گئی ہے
جس دے ناں ساہ ساہ ماہڑا تہ زندگانی ہو گئی ہے

ہک پلے جگ دے تماشے ہک پلے اس دا ستم
زندگی شے ہی کو جسراں بیگانی ہو گئی ہے

میں کدے تکیا ہی نیہہ کہہ حال ماہڑا ہو گیا ہے
تک اگے شیشے پیاں رو، کہہ ویرانی ہو گئی ہے

پہڑ ہجراں دی تہ کالی رات دے پچھلے پہر سن
زل چکھی ہے روح تہ پوری کہانی ہو گئی ہے

نیہہ سکھلی عشق بچ منصور آلی جاٹاری
پڑھ انا الحق جس کو حاصل جاودانی ہو گئی ہے

غزل

اللہ کرسی خیر اس برہیا
مکی جاسب قہر اس برہیا

ملی جلی تہ رہنا پیسی
نہ رکھیاں ہُن بیر اس برہیا

ظلم نا پھانڈا جے فر پھریا
رَب ہی کرسی مہر اس برہیا

لوک سبھے سن جس نی بکھی
اُسے نی اے لہر اس برہیا

کوثر توں وی منگ دعاواواں
امن رہوے ہر پہر اس برہیا

غزل

میں خوددار اتنی آں کہ اوہ اعتبار نبیہ کرنے : اسماں سنگ نفرت پہاویں آپے نال پیار نبیہ کرنے
رکھی تلوار ہتھے وچ نالے تیر و کماناں وی : تہر وسہ فروی دینے ہین جے اس شکار نبیہ کرنے
مگی تہ فخر اے اپنی معصومیت و ہر ویلے : جے منافقاں نی سنگت ناکدے اقرار نبیہ کرنے
میرے کردار کی شرع عام لکاری تہ کہہ ہو یا : ایہہ ضمیر فروش لوک شاید جاں نثار نبیہ کرنے
اکو عزت سلیمہ گل سرمایہ اے تیرا اتھے
جیہڑی مٹی وچ ملانے تھیں لوک انکار نبیہ کرنے

غزل

می رہنا اے غرور ہر دم بس تیری سچائی نا : ڈاہڈا دکھ وی ہونا اے مگی تیری جدائی نا
مگی لوکاں نی پہنپڑے وچ کھلا پن جیہ لگنا اے : تیرے باہجوں ایور ہنا اے حال ماہڑی تہائی نا
کدے وی نبیہ خبر ہندی تہاں میری میرے چن جی : کراں دعویٰ میں ہر ویلے تہاں نی بہوں وفائی نا
پیار اپنے نی قیدے چوں اسماں آزاد نہ کریو : میرا وی کوئی ارادہ نہیں اس ظالم رہائی نا
کوئی طعنہ نہ لیجھے زندگی وچ می جے بے وفا سوئس
سمہالی رکھیو چن جی پہر وسہ ماہڑی دلربائی نا

میرا ناں وی جوڑی شوڑو
کندھ بچ گپنا سوڑی شوڑو

کہٹ کہٹ ڈنڈاں ماری بیٹھے
بُغض نا جنجو توڑی شوڑو

شیشے ٹٹی جُونے کوئے میہ
ٹوٹا ٹوٹا روہڑی شوڑو

دانہ پانی تھوڑا خرچو
توپہ توپہ جوڑی شوڑو

خورے کلکھ ہنیرا ہوسی
دہنی مورا لوڑی شوڑو

پیشن گویاں ہُن پوریاں ہوسن
جہن نی آس تروری شوڑو

بوٹیاں نی جڑ گالنا پئی گئی
مدے کوئے پیری بوڑی شوڑو

غزل

دل اُجڑا آباد کیتا
آج کسراں فر یاد کیتا

ایہہ کچیا انصاف اے تیرا
قید ساں ٹدھ آزاد کیتا

اساں بہرائے رت نے اتھروں
غیراں کی بس شاد کیتا

توڑ جے نہیں نبھانی سی
دہس کیوں فر برباد کیتا

ہر گلوں ٹسائیں اسان اے
جا نذہت آزاد کیتا

غزل

رونے نین ہسا وے ساتی
اکھیاں سنگ پلا وے ساتی

در آیاں نا دل نہ تروڑیں
مجھڑے یار ملا وے ساتی

تیرے کولے دکھ نا دارو
دکھڑے سب نسا وے ساتی

مرنے آل تہ مرن دیوٹس
نہ اسان سمجھا وے ساتی

کوئی ابھی دوا تہ کریو
سھے درد مٹا وے ساتی

اجکل نیاں لوکاں اندر
میہ ریئی ہن حیا وے ساتی

عجائب

عجائب

میں اُٹھی تہ بہہ رُتی آں پہنکھی پہانی ادھی رات | پئی ویران مُدتاں نی اوہ بستی وی بسانی سی
کیاں خورے آجانی اے روز کرہانی ادھی رات | جیہڑی بستی بچپن وچ کئی کھیڈاں کھڈانی سی

کدھی فیر کچھ کھڑساں اک واری جے بولے آج | آج اے زور طاقت ناتہ کجھ وی یاد نیہہ رہیا
تاہنگاں نی بن پڑھی آئی روز بُلانی ادھی رات | ایہہ اوہ تھاں اے جتھے ستیاں کدے نہ ماں جگانی سی

ہجراں نا ایہہ ہسڑ آئی اگاں بالی بہہ رہنا | بدلنے نے دور نے بدلی اے ہراک رُت زمانے نی
میں بے چاری بلیئے اُپر کھپڑا ڈھنی ادھی رات | اے اُتھے کال لسی نا جتھے نیتا مدہانی سی

آج وی میرے کُہر نے اُپر یاداں نا اک سایہ اے | نیہہ کدھرے اوہ جتن دسنے جہاں کی لوڑ نا اے دل
اک چڑیل بتوئی پھر نی مٹی ٹہانی ادھی رات | کدے افسوس آج ہونے تہ محفل فرسجانی سی

غم نا منکا منکا راحت دُور بگائی تک لیا | اوہ تلہ وی نہیں دسنے اے راحت آج ویراں بیلا
نویں گانی روز پروئی لہج جانی ادھی رات | جتھے جوڑی سی سنگیاں نی تہ میجیاں وی چرانی سی

اخترِ پیر پنجال

تُس اختر پنجال ہو پُر نور پُر جمال ہو
خوشخو تہ خوشصال ہو تُس لشکنے ہو لعل ہو
بک اچڑے مینار تُس
اے محترم انوار تُس
پہاڑی زباں پہاڑی زباں دن رات ہے تَسدی اذال
تُس اکیڈمی نے دل تہ جان روح رواں روح رواں
اس ناؤ نے پتوار تُس
اے محترم انوار تُس
تُس ماتحت نے خیرخواہ دلگیر نالے دلربا
بے یار و مددگار نے اکثر ہو بنے آسرا
ہمدرد تہ دلدار تُس
اے محترم انوار تُس
ایوان بالا جانے، پر بت ہمالہ جانے
حکماں نی ہر تعمیل کی منصب اعلیٰ جانے
ہر حال منوہار تُس
اے محترم انوار تُس

تُس فخر اسدی ناز وی شہپر تُسیں شہباز وی
 محمود وی ایاز وی خوشحال بے انداز وی
 ہک راز پُر اسرار تُس
 اے محترم انوار تُس
 دُکھ درد سارے ہارنے کچھ اپنے کچھ یار نے
 کچھ دلبر و دلدار نے کچھ خاصکر سرکار نے
 غمخور تہ غمخور تُس
 اے محترم انوار تُس
 ہنسمکھ تُسیں خندہ جہیں کمکاج تُسدے بہترین
 ہر وقت رکھے خوشترین خوشحال رب العالمین
 بیحد ہو ملنسار تُس
 اے محترم انوار تُس
 تُس لیکھ لکھنے بہترین پر اثر نالے دل نشیں
 ہر پاسے تھیں آنی صدا صد آفریں صد آفریں
 لکھنے وی ہو اشعار تُس
 اے محترم انوار تُس
 ہے مذہبی رجحان وی مضبوط تر ایمان وی
 توحید پر ایتقان وی کرنے نی پر اعلان وی
 ہر صفت نا اظہار تُس
 اے محترم انوار تُس
 پتلے شرافت نے تُسیں مہر و محبت نے تُسیں
 مینار ملت نے تُسیں شمع رفاقت نے تُسیں

ذی عزت و وقار تُوں
اے محترم انوار تُوں
تُوں اتھے تشریف وی بہوں قابل تعریف وی
تُوں صاحب تصنیف وی تُوں ماہر تالیف وی
ہو ادبی سردار تُوں
اے محترم انوار تُوں
تُوں شاد رہو، آباد رہو، ہر ویلے زندہ باد رہو
بسر بسارو نہ کدے بل یاد رکھ، بل یاد رہو
اَسدی محبت پیار تُوں
اے محترم انوار تُوں

اوہ تکنے رہے

ہر پاسے خوف و وحشت تہ دب دہ
 پتہ نیمہ کبھڑے پاسوں آگ لگی
 تہ فر.....!
 تکنے تکنے مسپٹ نی چھتے نا تھواں
 بھئی گیا وہ ہے جیاں
 ستے اشمان
 مندر کی بچانے رہے بچانے رہے
 ور.....!
 گجھ ہی کبھڑیاں بعد
 مندر نے چھتے نا تھواں وی
 رلی گیا جانی مسیتی نے تھویں نال
 اوہ تکنے رہے
 کری نہ سکے
 بکھ بکھ
 مندر تہ مسیت نے تھویں کی

ماحول چنگا نیہہ

کھڑکیاں نے شیشے تہ
 انہاں نیاں تریراں
 سامنے دینیاں سن
 بوٹے گجھ سکے تہ
 گجھ آڈھ سکے / باغ اڈیکوان
 قدم اک گڈی اندر تہ
 دوا باہر
 اچانک اک جوان بلیں جئے
 کول ماہڑے آئی
 اراں پراں تکلیا تہ فر
 کنے پیچ آکھیا
 ”نہ جاپو..... نہ“
 کبھڑے نا ماحول چنگا نیہہ“
 کیاں؟ / جوان نہ لبھاتہ میں
 سوچنا رہیاں جے آج
 پندرہاں سالان بعد / مرٹ یا ساں ور
 ماہڑا اپنا کبھڑوی
 اپنا نیہہ کسے ہور نا اے!

وجود

ماہرے اس وجودے اندر
 لکڑ کا ٹھنے کو ٹھے اندر
 ست زمی اشمان نے اندر
 لکھاں ہورز میناں ٹاپو
 عرش فرش تہ حجرے لکھاں
 لکھاں سچ فقیری آلے
 بچ ہی بیڑے بچ ہی مانے
 بچ ہی ٹھیل ٹھپالے سارے
 بچ ہی جنگل شیر مریلے
 کوہ کافاں نی دوری بچے
 لکھ سالان نے پینڈے اندر
 ہر ساہ اندر ہزار بے ہوئے
 فر وی تھوڑے لگن مگی
 دؤروں آلے مارے کوئی
 سارا ساہ مکائی اچھساں
 آج نہیں فر میں اچھساں گا

انگرا

تواہڑی یادنا انگرا سجاناں
 بچ سینے دو پاسے لگا
 سینہ پھڑ کو پھڑ کی کیتا
 دو سینے ور ہتھر رکھی تہ
 اک پتھرے سنگ ٹیکن لگی
 تہرت میں خونو خونی تکی
 لہوے نی ہر پھویں اُپر
 شکل تواہڑی باندے دے
 تپ تپ تمیاں کا نگاں چڑھیاں
 ہو کے ہاڑے ٹیر مٹیری
 چار چو فیری بیڑے ٹھلے
 بچ سمندر چھالان ماری تاریاں لائیاں
 سارے سنگی کہنٹھے ہویاں
 مزے مزے نیاں گپاں لائیاں
 سارے دن میں لذت کہندی
 میں لذت نا پھنگھ یارو

جنت

یاداں نے اس حجرے اندر بیٹھی کے
 بچ عبادت ہتھ بچ تسبیح پکڑی کے
 توبہ کرنے کی اک ساعت ہتھ آئی
 پاک گناہوں تھیں دل خورے ہوئی جاوے
 جسم ایہہ ماہڑا آپوں کمن لگنا اے
 ایویں کیویں چھک جیہی روح کی لگی اے
 توبہ توبہ اتھروں ڈہلے رہنے ہین
 غم شامی نے چھکھڑ بنی چھلنے ہین
 فروی دل نے داغ نیہہ ماہڑے ٹھکنے ہین
 لیکن ماہڑے دل کی اک تسلی اے
 جیسی گا جس ویلے محشر نامیدان
 دامن پکڑی اپنے پاک محمدؐ نا
 روساں تہ کر لاساں گنہگار ہاں میں
 اپنی اُمت سچھی کے ہن بخشاؤ
 فر سفارش کری کے اوہ رب اگے
 آکھسن گنہگار اے پہناویں ایہہ بندہ
 لیکن جیجاوی اے ماہڑا اُمتی اے
 قدم اُنہاں نے چمی کے میں خوشی خوشی
 تاولیاں جنت اندر داخل ہوئی جاساں!

انا العشق

یاداں نی ایہہ تند تہ بہوں ہی نازک اے
 معمولی چھیکے سنگ ٹٹی جانی اے
 صدیاں پہلیں جیہڑے دل بچ بے سن
 ماہڑی روح کی اندر واندری گوری کے
 ریتونا اک ٹہیر بنائی دہسنے ہین
 عشق نے چھوٹھے محل چبارے چاہڑی کے
 خوشیاں ناک جشن منائی ہننے ہین
 دل اپنے نی گل سناساں گا میں آج
 وحشی لوکاں نی اس پہیڑے نے اگے فر
 آج میں اک اعلان کرانا چاہنا ہاں
 میں کوئی منصور نیہہ اپنے ویلے نا
 میں تہ اُس نی ذات نی نورنا عاشق ہاں
 وحشی لوکاں نے ہتھاں بچ بے تکی ڈرنا ہاں
 جے کر میں اعلان کراواں انا العشق
 تہ فر ہتھاں بچ پکڑے نے سارے بے
 میرے سرور بچسن گے
 بے ماہڑے سر کی کچھ نیہہ کرسن گے
 اُس نی ذات نے عاشق اُس ورمسن گے
 بے شک اُس نے عاشق اُس ورمسن گے

جنتھے میں رہنا

اتھے ہی مرے چپکھا چڑھے سے میرے بڈھیٹ
ماہڑے سُفناں نی
ہر جاگ تہ ویلہ ہونا اے پونچھ
ہمیش دوستاں سنگ کھیڈنا
مٹی بنیاں کھیڈاں
مٹی ہونا
تازیرام نومی نی چہناکی
جاں نگر کیرتن بچ
گل شمولیت
پہنائی چارہ بدھانے نی کوشش نیہہ
سچ ہونی اے
بندیاں بچ اجیں وی
فرق کرن تھیں اسمرتھ آں
اتھے نے پیرگرو سنت
اجیں وی سیالے بعد
مچھرنائے کہنا

بوٹے دریا، کوہلاں
 بے رنگ ہونے بزار
 دؤ ردؤ رتک صرف دستاے تہواں
 فرامیدای
 شہر نے ہرے ہون نی
 کیاں جے
 ماہڑے نکلیاں نی
 تھالی چوں
 اجیس وی
 روٹی چکی نیہہ اڈنے کاگ
 کوئی چھیاں کی
 آٹا پان نیہہ جانا
 عمر پھر شانت رہنے سارے گرے
 سرحد رہونی
 گولی باری نے باوجود

کھلنی ہند
 اتھے آئے پرونے نی
 اکو ذات ہونی اے ناٹھی
 ٹھکانہ شہر نادل
 بہلا اے
 رستہ چکھنے ور
 منزل تک
 نال جانا شہر
 ماہڑے کڈو مڑواں چوں
 کڈو یاں لئی جانین
 باگڑ پلے، گڈ ڈ
 فر شہر بیج
 بہر ناے تہر
 کالا ہون لگنا اے شہر
 سکن لگنے سُن

ٹھہر جاموتے

فرش پھلاں دا ہر پاسے بچھاواں تہ چلاں
منزلاں دُور دراہڈے، ہین اوتے رستے
رحمتِ حق تہ گناہ گار دا رشتہ ہے قدیم
گا کے، گر لاکے، بجاکے، جے ممکن ہوسی
اپنے وعدے تھیں مگر گیندی ہے دُنیا ساری
مجبوری کو خود غرضی نہ سمجھو یارو !
اے سر پھری دُنیا، اے نفرت دے پہاڑ
خاموش تماشائی ہے رحمت اُسدی
نہ کوئی لوہ، نہ حرارت، نہ ہے حرکت کوئی
غم دُنیا کو نچوڑاں، جام خوشیاں دے پہراں
لا شریکا شرکتِ غیر تھیں توبہ توبہ !
جام بدست آرکمن، اندیشہ سودوزیاں اے ساقی
کوئی آوے یا نہ آوے ایہہ ہے مرضی اپنی
پھل رنگ برنگی، ہین چمن دی رونق
چھوڑنا دُنیا دا کوئی آسان عمل نہ سلیم

ہک نواں شہر! نواں شہر بساواں تہ چلاں
کوئی توشہ کوئی خرچہ جے بناواں تہ چلاں
رشتے ناطے کو میں توڑ نبھاواں تہ چلاں
رُٹھے یار کو ہک بار مناواں تہ چلاں
آؤ اقرارِ ازل کو بھی نبھاواں تہ چلاں
کتنے خداواں تھیں میں جان بچاواں تہ چلاں
سوہنا جنیا گیت کوئی ہور سناواں تہ چلاں
آؤ ہک بار جھکا جھک کے جھکاواں تہ چلاں
آؤ تار کو تار دے نال ملاواں تہ چلاں
خود ہنساں، گا گا کے ہنساواں تہ چلاں
کتنے خداواں تھیں میں جان چھڑاواں تہ چلاں
دل مل کے پہرے جامِ محبت کو پلاواں تہ چلاں
آؤ اِس رسمِ بلائی کو نبھاواں تہ چلاں
اِس گل دا ذرا احساس دلاواں تہ چلاں
آؤ احساسِ ندامت کو جگاواں تہ چلاں

اپنی کہانی

ماہری زندگی نی یارو اتنی کہانی اے
اڈھاں ور ہاسا ماہرے اکھیانچ پانی اے
خاب مچ اُچے نے تہ آس اُس رب نی
جی جنت پالے اڈے، فکر اُسی سب نی
اُسے دتا سب گُجھ، اُسے نی نشانی اے
ماہری زندگی نی یارو اتنی کہانی اے
پہاڑاں وچ رہنا آں میں، پہاڑی آکھوانا آں
مختاں مشتتاں سنگ اپنا یارانہ اے
کھوڑ ماہرے باغ وچ، بیہرے وچ خوبانی اے
ماہری زندگی نی یارو اتنی کہانی اے
چھوڑ یرا گلشنا! مٹی پیا گلورنیں
اگ نہ چنگاری کوئی سچی پیا پھلورنیں
چہلیا! ایہہ جنڈری تہ بس آنی جانی اے
نویں کوئی گل کر کہانی ایہہ پرانی اے
ماہری زندگی نی یارو اتنی کہانی اے

ڈوہنگیاں سوچاں

ہجراں نے پہیڑے موسم
زنت بیٹھی اگ پیئی سینکاں میں
بیٹھی عیب پھرولاں لوکاں نے
پراپنے آپ نہ دیکھاں میں
سکھ پہنل کے اپنی چنگلی نے
اُچے کھل کے ہنارے دیکھاں میں
عشتے کملی جگ وچ کیتا
تہ پیئی پہیڑا آکھاں لیکھاں میں
اکھیاں وچ سووے چھنے نے
دہس آنی کس جاء ٹیکاں میں
جے دل ہونا سا لکڑی نا
پیئی جوڑاں آں لایمٹاں میں
یا پی رب کجیا اے عیاں کی
نہ چنگلی آں نہ نیک آں میں

پنیری

میں ایہہ نکلی جئی پنیری آساں رکھی لانا آں
بِسْمِ اللّٰهِ بِسْمِ اللّٰهِ کُری اِسکی پانی بانا آں
اِس پنیری نال نہ کوئی کریوٹس کوتاہی
نِکیاں تہ معصوم پُھلاں کی دیو نہ گراہی
ایہہ پنیری مِچ اے مہنگی اِسکی نہ سکایو
رَل مِل ماہڑے نال ہی سارے اِسکی پانی باپو
میں ایہہ نکلی جئی پنیری آساں رکھی لانا آں
بِسْمِ اللّٰهِ بِسْمِ اللّٰهِ کُری اِسکی پانی بانا آں
ایہہ پنیری بڑیاں آساں رکھی تہ میں لانا
اِسے اک اک پُھلے کی میں خون جگر پلانا
محنت نے سنگ اِسنی لشک پشک میں چکانا
ماہڑی آساں نے پُھلاں کی تکے سب زمانہ
میں ایہہ نکلی جئی پنیری آساں رکھی لانا آں
بِسْمِ اللّٰهِ بِسْمِ اللّٰهِ کُری اِسکی پانی بانا آں

محنت کری لاؤ پیبری ٹس وی میرے پہنائی
 پھلاں نے چکارے لگن ہر پاسے ہر جائی
 سب بچے اسکول چھوڑو کرن خوب پڑھائی
 شاید کسے غریب نے کھر ہو جائے روشنائی
 میں ایہہ نکلی جئی پیبری آساں رکھی لانا آں
 بِسْمِ اللّٰهِ بِسْمِ اللّٰهِ کُری اِسکی پانی بنا آں
 آخر گل میں کرساں ایہہ وی اُستاداں نے نال
 ٹس معمار ہو قوماں نے، کریو سوچ کمال
 خاکی آکھے ٹساں نے ہتھ اے بس ساہڑی آل
 ٹساں نے ای ہتھوں انہاں ہونا اے خوشحال
 میں ایہہ نکلی جئی پیبری آساں رکھی لانا آں
 بِسْمِ اللّٰهِ بِسْمِ اللّٰهِ کُری اِسکی پانی بنا آں

چرواہے ناگیت

اُپر اُس پہاڑے نی چوٹی اُپر
ہزارواری جائی کے میں کھلنایاں
اپنی سوٹی نال ٹھینا لائی کے
اُس نے زور اُپنارا پنا بانی کے
بُجھ وادی کی کھلی میں تکنایاں
فر چرنے پنجھی مالے نے مگر ہوئی کے
اپنے کتو نگڑے نے پھرے نی نذر ہوئی کے
بُجھ جانے کسراں میں ہٹلنایاں
جتھے سارے چھیتڑے اچ تے بنے نے
جتھے چارے چو فیڑے پھل کھلے نے
جہاں ای ہتھے نال اپنے میں چٹنایاں
یو جانے بغیر
ایہہ سمجھے سوڑ
کس واسطے انہاں ای میں چٹنایاں؟
اُپروں اشنا طوفان تہ بہر نابدل
کڑکنا آسمان تہ تو بہ بجل

جانی بوٹے نے پیٹھ میں کھلنایاں
 اُتھے اوہ بوہا جیں وی بند پیا
 یوسب کی آکھیے کوئی خواب اے یا
 ہائے مراں! ہتھ دوئے میں ملنایاں
 اُتھے اُس کوٹھے نی لہی نے اُپر
 ست رنگی پیہنگ ناتنتر منتر
 پراوہ اُتھے کوئی بیہہ، گئی ٹھی اُتھوں
 دور دراز ملکاں نے اندر
 اکھیاں تھوں اوہلے پار سمندر
 ہر ررر..... ہڈی..... ہر ررر
 اندر..... ہڈی..... اندر
 تھیا چرواہا ہُن بیوں نراش اداس
 تھیا چرواہا ہُن بیوں نراش اداس
 (جرمن تھیں ترجمہ: کوئل راجہ)

سادھنا ٹاپ تہ کرناہ

مقدر ہو گیا بیدار جلساں
میں ٹپ کے سادھنا ٹنگڈار جلساں
اوہ گنڈلے ناڑ ہور نیلے تہ رستے
نظارے ماہلیاں شنگراں دے ہسدے
پہاڑی شیر بن صدیاں تھیں بسدے
میں لمی مار کے بک ڈار جلساں
میں ٹپ کے سادھنا ٹنگڈار جلساں
اوہ نیلے کہنا اُتے شبنم دے قطرے
اوہ دکش موڑ ہور مرگاں تہ پتھرے
اوہ چٹی برف دے ذرخیز سترے
پہاڑاں دے اُچے مینار جلساں
میں ٹپ کے سادھنا ٹنگڈار جلساں
زبانوں دے اُتھے شاہکار بسدے
محبت دے سپہ سالار بسدے
ماہڑے سجن کئی دلدار بسدے
ماہڑا دل رکھن گئے اوہ یار جلساں
میں ٹپ کے سادھنا ٹنگڈار جلساں

اوہ دریا دی روانی ہور مستی
 ادبیاں ہور قلمکاراں دی بستی
 سچی بوٹی بُلندی ہور پستی
 پھلاں دے شوکلدے بازار جلساں
 میں ٹپ کے سادھنا ٹنگڈار جلساں
 نظر کو یاد ہین اج تک نظارے
 بلاسن کد مقدر دے ستارے
 سنہیا ٹورسن فر کد پیارے
 ہے دل یاداں دے سنگ بیمار جلساں
 میں ٹپ کے سادھنا ٹنگڈار جلساں
 خُدا حافظ قلم دی واگ موڑاں
 پیا ہجراں دے بچ اکھیاں نچوڑاں
 تلو زخمی سہارے رب دے چھوڑے
 ریٹی ایہہ جان با اعتبار جلساں
 میں ٹپ کے سادھنا ٹنگڈار جلساں

کدے اسرائیل وی ہونا اے

مسرت آرزواں، تہقہ اسرائیل مچلنے و ہین
کسے تہویں ہاروں
اشمان اندر بکھرنے و ہین
اسے ویلے میں ردواں
تساں معلوم ہوسی گا
کدے اسرائیل وی ہونا اے!

کدے اسرائیل وی ہونا اے
کسے خوشے نے موقعے ور
جتھاں لوکاں نی بستی و ہے
کسے محفل نے دوران
اچانک ہوٹھ بند ہو جان
زباں خاموش ہوئی جاوے
اُتھے تھیں چپ کری تہ فر
اچانک مڑی اشنا پے
گھلی اکھیاں سنگ بستر ور
محض لیٹی ہی رہنا و ہے
میرے دل کاش ایہہ ہووے
مٹھا جیا درد جا گا و ہے
سینے چوں جیہڑا اٹھے
دلے اندر تک چلا جاوے

تصور

کوئی اسمِ اعظم دہس مگو، میں پڑھاں سامنے یار ہووے
 انہاں درداں کولوں جاں چھٹدی، بس سوہنیاں دا دیدار ہووے
 کوئی گٹھ بن دے گجھ حیلا کراوہ مڑ مڑ ایندے خیالاں بچ
 اکھہ ٹوٹاں تہ سامنے اوہ ہوندے، جیواں کسراں میں انہاں حالاں بچ
 کوئی تسبیح دم درود تہ دہس، میں پڑھاں تہ اوہ سندا رہوے
 کوئی باغ ہووے فردوس جیا، پھل وٹدا رہواں اوہ چندا رہوے
 کوئی گڈھ دہس کوئی مصری دہس، جس نال مٹھے ماہڑے بول ہوون
 میں بولاں سنے اوہ کن لاکے، بس یار ماہڑا ماہڑے کول ہوون
 نہ حسن تکیا نہ جمال لکھیا، ڈٹھا ورق ورق کتاباں بچ
 میں اسدے آکھاں تخیل کہناوہ خیالاں بچ اوہ خاباں بچ
 جیہڑے اسدا ذکر سُنیدے پین، کراں شکر میں انہاں لوکاں دا
 میں اسدا ہویاں تہ اوہ ماہڑا نیہہ مِل کوئی ہوندا شوٹکاں دا
 جنت والی ہے خوشبو اسدی ہوندا نیہہ ہُن دُور گزارہ
 اڈ کے مِل آواں میں اسکو پیر لاؤ کوئی مگو خدا راہ
 محبوب ماہڑے سراکھیاں تے، منہہ تہو تہو کہنداں ناں اسدا
 دہس کمال کتھے ٹھونڈاں میں، کوئی پھلاں دا جہاں اسدا

کونج

میں اک کونج کشمیر نی ساں، اُتھے سوہنے ماہڑے چنار
سوہنے کھیت کھلیان سن ماہڑے، ماہڑے اُچے لے پھاڑ
اک دن مگی تقدیر پہنلایا، پتہ نیہہ کہہ دے وچ آیا
میں اک ماری لُئی ڈاری، کری گئی ماہڑی اپنی قطار
میں چکھے مڑی نیہہ تکیا، اڈریو اڈریو انگ انگ تھکیا
قسمت نے جے چکھڑ چنلے، میں آئی سمندروں پار
سوچیا اتھے خوشحالی ہوسی، پھلاں پھری ہر ٹاہلی ہوسی
ایے سوچی ہجرت کیٹی، چکھے چھوڑی اپنی ڈار
سوچیا موج بہاراں ہوسن، چشمتہ آبشاراں ہوسن
لمھسن سوہنے سگی بیلی، کوئی نہ کھاسی کسے نال خار
اتھے ہوسن کھلے دانے، ایے بانے بڑے سیانے
کسے نی محتاج نہ ہوساں، آپوں چاساں اپنا پہنار
مٹھیاں مٹھیاں ہواواں ہوسن، کہنیاں ٹھنڈیاں چھاواں ہوسن
نہ کوئی تکیسی، نہ کوئی تپسی، ڈاریاں مارساں رار تہ پار

پرندے ہوں رنگ پرنگی ، نہ اوہ کرسن مندری چنگی
 نہ کھانے نیاں فکران ہوں ، نہ کوئی ہوسی سوچ بچار
 اتھے پہی اکھیاں گھلیاں ، سب خاواں تہ رتجھاں پھلیاں
 بدل اتھے رکننا کوئی نیہہ ، ہُن یاد اچھنا اوہ موسم بہار
 اتھے نے شکاری ڈاہڈے ، مادے نے پجاری ڈاہڈے
 سب مطلب نی دُنیا اتھے ، کوئی نیہہ بننا کسے نا یار
 اتھے نہ بولے کوئل لاکھی ، پھلاں کی نیہہ بلبل پہناکھی
 مور پائلاں بہنی کوئی نیہہ ، نہ اتھے ٹہاکے نہ کوئی تہنار
 اتھے بولنی کوئی نیہہ گہنگی ، میں آں اتھے کونج اک لگی
 کہنی اڈراں چار چھیری ، کسراں بناں میں نویں قطار
 اتھے کوئی نیہہ ماہڑا دردی ، چوگاں کہٹ تہ بہوں اے سردی
 شام پی کھر واپس جاساں ، نہیں پردیس نا کوئی اعتبار
 پونچھ دریا وچ کانگاں ہونیاں ، گنتاں نیاں بانگاں ہونیاں
 لے پینڈے ، گھپ اندھیرا ، کسراں جاں میں واپس کہنار

ادلہ بدلی

کدے کدے تہ ایہہ بھی ہوندا
سوچ ہمیشاں کہن گیندی ہے
مکو اُس بازارے بچ
جس بازارے
دکھاں تہ سکھاں دی
غماں تہ ہاسیاں دی
خوشیاں تہ ہنجواں دی
ہکس دُوے نال
ادلہ بدلی ہوندی ہے

خبر

آج سرگی فر
لوک جمع ہین
نکے بڑے بڑے ہسارے
چہ میگوئیاں کردے پیئے ہین
بانغے بچ ہے لاش کسے دے
سر تہ تہڑ دُوے بکھو بکھ ہین
کہندے ایئے لوک ہین سارے
لگدا ہے جے آج فر ادھروں
پہنگیاڑاں ہے پھیرا ہیا

اصلیت

چار دن دی ایہہ جوانی دوستا کجھ غور کر
تائب ہو کے توں اوہ بندیا کم چنگے کجھ ہور کر

ضائع کیتی تئدھ جوانی تہ بڑھیا آ گیا
نفس ظالم کولوں آخر تہوکھا توں کھا گیا

چار دن دی چاندنی تہ چار دن آبادیاں
آخر مٹی دا کبر ہوسی ملسن نہ آزادیاں

کجھ دناں دی دولتاں تہ کجھ دناں دی کوٹھیاں
حق پرایا کھا نہ بندیا نہ کریں توں لوٹیاں

کہنیاں آنا کہنیاں جانا کجھ مہمہ لینا نال تئدھ
ایسی اُتھے کم اوہ ہی جو کیتے اعمال تئدھ

طے

گدرا: ٹھنڈی واء اے پنجالاں نی
لٹ لٹ کھل گئی اے
تیرے ریشمی بالاں نی

گڑی: پانی پھر کے پڑت دتے
لٹاں سلجھا لیاں
رہ دو دو ہتھ دتے

گدرا: چند سولی تے ٹنگی اے
سچ دہس توں چڑی
کیہڑے رنگ وے رنگی اے

گڑی: ویلے مگ گئے نی بچتاں نے
تک ذرا غور کری
ایہہ رنگ نی محبتاں نے

گدرا: گُھٹ پیار نے پینے آں
تیرا نال چنگا لگنا
تُساں تک تک جینے آں

گُری: رتی لال خوبانی اے
لانی تہ سوکھی چناں
اوکھی توڑ چڑھانی اے

دوئے: لگی توڑ چڑھاساں گے
گیت محبتاں نے
اَس مل مل گاساں گے

گیت

وطنان ہر مگی یاداں پیاں آنیاں
رکھنی میں سامی سامی ساریاں نشانیاں
آج پردیسا نے وچ ٹھہیلے پئی کھانیاں
وطنان نیاں مگی یاداں پیاں آنیاں
وچ پردیساں مگی یاد ویر آونا
دل ہويا زخمی کلیجہ کوئی کھاونا
پئی گنیاں اوکھیاں ایہہ کہڑیاں نبھانیاں
وطنان نیاں مگی یاداں پیاں آنیاں
شام سویلے پنڈ ڈکھاں والی کھوئی
مڑ مڑ آتھروں میں غماں والے کھوئی
نہ رہیا حُسن تہ نہ اوہ جوانیاں
وطنان نیاں مگی یاداں پیاں آنیاں

سڑے نے نصیب ماہڑے ہائیں چئے مارنے
لکھے متھے ہجر نے وقت گزارنے
چھم چھم یاداں اَج مِگی روانیاں
وطنایاں نیاں مِگی یاداں پیاں آئیاں
مُدتاں توں بیٹھی پئی کاگ میں اڈائیاں
اماں باوے اپنے کی آلے پیاں مارنیاں
ٹُئی گئیاں خاکی ماہڑے دلے نیاں تانیاں
وطنایاں نیاں مِگی یاداں پیاں آئیاں

گیت

مائے نی میریے تلو کتھوں لاواں میں
چھولی بچ بسر رکھ حال سناواں میں
اندر غبار میرے کواں تہ چپنجاں بھی
دل بچ کھبیاں نے ہجراں دی شچاں بھی
بسر پئے جنجال مائے کس کو سناواں میں
مائے نی میریے تلو کتھوں لاواں میں
بلیاں توں لٹ گئے خوشیاں تہ ہاسے بھی
بسر اُتے ہتھ رکھے دیوے دلا سے بھی
کردے نے چال مائے کس کو سناواں میں
مائے نی میریے تلو کتھوں لاواں میں
مطلب نے لوک سارے مطلب نی یاریاں
کنڈے بن پیٹھیاں پھل نی کیاریاں
کوئی نیہہ نال مائے کس کو سناواں میں
مائے نی میریے تلو کتھوں لاواں میں

گیت

اک واری آنی مل ماہی میں بہوں ڈاہڈی کہہرائی آں
حال ماہڑا توں تکی جاوے بچھوڑے نی ستائی آں
تس چن جی دؤ ریسے او دہس کیہڑے بہانے تکاں میں
کاگ بنی تہ اڈری پھجاں، تساں سینے لاواں میں
وطنہ ول پھیرا باؤ تس میں بہوں ڈاہڈی کہہرائی آں
اک واری آنی مل ماہی میں بہوں ڈاہڈی کہہرائی آں
توں فال تہ کڈھ نجوی جی! چن کدوں ماہڑا آسی گا
کھلی تلی میں رستہ تنگاں اکھیاں کی ٹھنڈ وے باسی گا
رنگ ہو یا کالا شاہ ماہڑا میں بہوں ڈاہڈی کہہرائی آں
اک واری آنی مل ماہی میں بہوں ڈاہڈی کہہرائی آں
نہ رہو سجناں دؤرتوں اتنا توں ہی دل نا جانی اے
کہہ لینا اے اس دُنیا کولوں ایہہ تہ آنی جانی اے
چند جان کراں قربان تساں میں بہوں ڈاہڈی کہہرائی آں
اک واری آنی مل ماہی میں بہوں ڈاہڈی کہہرائی آں

گیت

کس دی اڈیک نچ عمراں گزاریاں
توہڑے نال لاکے میں دل جان ہاریاں
عمراں دا تڑیا اوہ آج بھی نیہہ مڑیا
اُس دے بچھوڑے والا شیشہ نیہہ جڑیا
لیکھاں نچ رہ گئیاں ہُن بس لاچاریاں
توہڑے نال لاکے میں دل جان ہاریاں
یاداں والے تہارے اوہ سارے ہُن ٹہہ گئے
وصلاں دے دہنہہ کئی چڑھ کے بھی لہہ گئے
کوئجاں بھی تہ ماریاں ہُن لمیاں اڈاریاں
توہڑے نال لاکے میں دل جان ہاریاں
چھمراں دے ساز خیالی راگ توہڑا بسدا
شنگراں دی چوٹیاں تے مکھڑا بھی ہسدا
فر بھی جدائی دا میں غم کیاں نیہہ کھا رہیاں
توہڑے نال لاکے میں دل جان ہاریاں

اسی حرفی

الف: آؤ سارے رل ذکر کریئے ، اللہ ھو نی وچ پکار بہہ کے
 ہر چیز نا رب قدر قادر ، کریئے نعمتاں نا اقرار بہہ کے
 صفتاں لائق اے رب رحیم سوہنا ، پڑھو ناں اُسنا غفار بہہ کے
 گنہگار باغی اے یقین فانی ، چپو ناں سوہنا ستار بہہ کے

ب: بس کر لکھنا چھوڑ بندے ، تیری کدے وی کوئی وڈیائی نہیں
 رب نے حکم باہجوں گجھ نہیں ہونا ، اتھے آونی کم پڑھائی نہیں
 ہووے رب رحیم نا فضل سوہنا ، کوئی ورنہ آونی کم لکھائی نہیں
 عشق نبی نے نال اے سب فانی ، ہور کسے نی کوئی آشنائی نہیں

پ: پڑھ کتاباں تہ بن عالم ، دین دُنیا وچ پھیلا بندے
 دُنیا لالچاں وچ شیطان بندے ، حکم رب نے سب بتا بندے
 روزے تری نمازاں پوریاں وی ، نال پاک قرآن پڑھا بندے
 ہور پیار محبتاں سب فانی ، نبی پاک نے حکم سنا بندے

ت: تاہنگ رکھی ٹساں ملن والی ، جیویں گزرے سال ہزار ہوئے
 ٹساں آیا نہیں کدی خیال میرا ، نال درد فراق بیمار ہوئے
 ٹساں ظالماں کدے نہیں ترس آیا ، نین تھک کے بہت لاچار ہوئے
 لگے ٹساں نہیں درد فراق فانی ، یار یار لئی بے قرار ہوئے

ٹ: ٹل مہمہ سلکنا حکم رُبی ، پکا اے یقین ایمان سارا
تک وچ قرآن حدیث جانی ، پتہ لگ جاسی میری جان سارا
جس نیا حکم حُدائی والا ، کدی نہیں ہويا نقصان سارا
پکا اے ایمان یقین فآئی ، نبی پاک اُتے قربان سارا

ٹ: ٹاشی کر نا ہوں اوکھا ، سچ چھوٹھ کی کرنا صاف ہونا
رڈر دل اندر رُب نا خوف ہووے ، تائیں جا کے صحیح انصاف ہونا
عادل رُب بنایا عمر سوہنا ، تائیں سارا مُلک شفاف ہونا
کھاون روزی جو حلال فآئی ، انہاں چھوٹھ کدی نہیں معاف ہونا

ج: جا جلدی اڈ قاصد اوئے ، جا کے یار کی میرا پیغام دے آ
ہتھ ہنھ کے وچ آداب اندر ، میری طرفوں پیار سلام دے آ
اُس پاک دربار توں عرض کرنی ، میری جان قربان انعام دے آ
جلدی ملن نا حکم یقین فآئی ، سچ وچ پتہ گننام دے آ

چ: چڑھیا چن رمضان والا ، پھلاں والی تہ رُت بہار جانی
چڑیاں بولن باغ گلزار اندر ، مالی خوش اے بے شمار جانی
دن رات نماز تراویحیاں وی ، دِنے روزہ تہ شامی افطار جانی
رکھے روزے جہاں یقین فآئی ، انہاں باب الریان انتظار جانی

ح: حال تہ چال سنا سچاں ، دن رات کیویں گزاریاں توں
ہور مال جنجال وی اے تیرا ، بال بچے نی کرنا تیں داریاں توں
ہووے رُب نا کرم دُعا میری ، رکھے رُب دُور بیماریاں توں
کدے پچھیا نہیں یقین فآئی ، خوشی وچ ہیں یا غمخواریاں توں

خ: خاب اندر دہسیں مکھ سوہنا ، تہاں تکیا نہیں کئی سال گزرے
تیری یاد ستاونی اگ سینے ، دن یاد آون تیرے نال گزرے
جوش مارنا درد فراق پہنڑا ، ہووے میل تہ وقت کمال گزرے
پہنڑی موت نا نہیں بساہ فانی ، تیرے بانج چنگا نہیں حال گزرے

د: دُور جاونا لماں سفر اوکھا ، نائیں سفر نی کوئی تیاریاں وی
پہناری پنڈ گناہواں نی سر اُپر ، قبر وچ ہون غمخواریاں وی
طاقت نہیں تہ جان کمزور ہوئی ، تیاریاں نہ رہیاں سرداریاں وی
اندر قبر سوال یقین فانی ، نیکیاں دُنیا وچ بساریاں وی

د: ڈاڈا پئے دُکھ حیات اندر ، ملیا نہیں دردی کوئی یار بیلی
کہلی چندڑی دُکھاں نے وچ گزری ، دلوں صاف نہ کوئی دلدار بیلی
گلاں مٹھیاں سن تہ نرم بولی ، اندروں مارنے تیز کٹار بیلی
سچا رُب رسول یقین فانی ، جس نا شکر اے لکھ ہزار بیلی

ذ: ذکر سوہنا سوہنی ذات والا ، جس نے ناواں چوں اک رحیم سوہنا
ذاتی ناں اے اُسنا صرف اے اللہ ، کرم کرنا صرف کریم سوہنا
سب دُنیا نی تخلیق والا ، خالق اے رزاق حلیم سوہنا
اوہ لامکاں یقین فانی ، ہر مرض نا رُب حکیم سوہنا

ع: عاشقاں نی کوئی حد نائیں ، چکھے سب معشوق فناہ ہونے
جان مال نی کوئی پرواہ نائیں ، مرضی یار نی نال رضا ہونے
بیوی بچے تہ آل عیال سارا ، کر سب قربان تباہ ہونے
پہنکھ ننگ نا نہیں تہیان فانی ، حال یار ولوں اوہ آگاہ ہونے

غ: غافلا ذرا توں اُٹھ جلدی ، وقت سحری دا ہُن قریب ہويا
جنتِ مِلنی مُفت خرید جلدی ، کرم رُب نے نال نصیب ہويا
عشرہ بخشش نا کدوں نصیب ہووسی ، ویلا تہجد اے رُب قریب ہويا
قسمت وچ کدوں رمضان فانی ، راضی رُب تہ نال حبیب ہويا

ف: فضل ہويا سوہنے رُب والا ، ٹھنڈ گئی تہ آئی بہار جانی
سوہنی رُت تہ سوہنا بساکھ آیا ، ہوئے سب پنجال سبزار جانی
مالدار چلے سارے ہُن وچ ہُوکاں ، ہوئے سب تلے سبز پھلدار جانی
لکیاں رونقناں عجب یقین فانی ، تلے سبز مارن چکار جانی

ق: قلم ڈاہی رُب رحیم والی ، جیہڑا لکھیا نہیں کوئی موڑ سکنا
کدوں جمننا مرنا فیر کدوں ، اول روز لکھیا نہیں کوئی توڑ سکنا
روزی رِزق پانی کتنی کس کھانی ، لکھیا رُب سوہنے نہیں کوئی لوڑ سکنا
شادی بیاہ تہ سب یقین فانی ، بنا رُب توں نہیں کوئی جوڑ سکنا

ک: کرم نی نہیں انتہا کوئی ، جو چاہوے رُب بنا دینا
پہیکھ منگیاں تحت بٹھا دینا ، تحت پٹھیاں پہیکھ منگا دینا
صحت مند کی روگ لگا دیوے ، روگ والیاں صحت عطا دینا
رحمت رُب نی بے شمار فانی ، گنہگار وی اوہ بخشا دینا

گ: گرمی وچ رمضان سوہنا ، رُب ٹورنا ہر بہار اندر
رکھے سردیاں وچ خزاں روزے ، کرم رُب نا سب سنسار اندر
ساون پہنادرا وچ برسات سوہنی ، بارشاں ہونیاں سن لگاتار اندر
گرم جیٹھ سوہنا اے یقین فانی ، ہووے سحر افطار مزیدار اندر

ل: لکھ کیلے میں جتن سارے ، منے اک نائیں برخوردار سوہنا
مِنتاں عاجزیاں ترلے سب کیلے ، تکلیا بہت ناراض غمخوار سوہنا
کیویں منسی ہُن توں دہس ربا ، اک بار منے دلدار سوہنا
تہجد پڑھ کے منگ دُعا فانی ، شاید تاں منے میرا یار سوہنا

م: مہر مہبتاں کر بندیا ، سوئی سُنّت رّب رسول ۱۱ نی اے
سوہنا حُسن اخلاق تہ بول سوہنے ، نبی پاک نی گل اصول نی اے
راضی ہوون رّب رسول سوہنے ، کچی گل جنت حصول نی اے
چھوڑ نفرتاں توں یقین فانی ، دل صاف نی گل مقبول نی اے

ن: ناں سچا رّب رحیم نا ای ، واحد احد تہ لاشریک سوہنا
کرنا سجدہ صرف اے رّب اگے ، شاہ رگ توں جیہڑا قریب سوہنا
منگو رّب کولوں جیہڑا دین والا ، ہور کوئی نہیں اے حبیب سوہنا
پہناڈا تک کے پاونا خیر فانی ، نبی پاک نا جیہڑا ادیب سوہنا

و: وزن والی گل توں کریا بندیا ، وچ محفلاں جدوں بٹھاونے نی
کم رکھننا صبر تہ عقل کولوں ، گجھ پُٹھے وی تیر چلاونے نی
فرقے بازیاں پارٹیاں چھوٹھ سارے ، اپنے آپ کی پنچ کہاونے نی
سچا رّب نا عدل یقین فانی ، نیک رّب نا حکم چلاونے نی

ہ: ہنس کے مٹھے توں بول جانی ، عادت خوشی والی توں بنا سائیں
سدا خوش رہ کے استغفار کرنا ، اپنا عمل توں ایہہ بنا سائیں
خوشی وچ بیماریاں آونیاں نہیں ، گل سبھناں کی سمجھا سائیں
پیش آونا خوشی نے نال فانی ، جس نا اجر اے بے بہا سائیں

ی: یاد رَّب نی اے سکون سارا ، تہونا دل نی سب سیاہی ساری
نیکی اجر نا کوئی حساب نائیں ، جیہڑی وچ قرآن سنائی ساری
اسم اعظم اے یاد الہی اندر ، ہر چیز نی ہونی آگاہی ساری
اندر دل توں وی سما فاتی ، کھلن پردے آوے بینائی ساری

سالگرہ

کردار:

جاگیردار	میرصاب:
میرصاب نی کھر والی	بیگم:
اک چالاک گرائیں	چاچوشوکی:
چاچوناچچ	سُتی:
چاچونی کھر والی	گاجا:
چاچونے پتر	راجہ تہ باجا:

(پہلا سین)

(میرصاب صوفے ور بیٹھے نے تھے وردم مارنے پئے ہین جے اندروں بیگم صاحبہ ہار
شنگھار کری میرصاب آلی بیٹھک وچ اشیاں ہین۔)
میرصاب: (بیگم نے دم خم تکی) ہائے..... ایہہ سُر مہ سکڑا ایہہ میندی بٹا..... آج گن
لٹن ہوسی..... بیگم!
بیگم: (تعریف سُنی خوش ہونے ہوئے) ہلا..... لٹن ہوسی کوئی؟
میرصاب: (طنز کرنے ہوئے) لٹن نہ ہو یا تاں لٹو ہوئی جاسی۔
بیگم: مگی تہ ایہہ افسوس رہیا جے تُس ماہڑے ور لٹو نیہہ ہوئے۔
میرصاب: میں ورتوں پٹو جے بائی لیا سا لٹو کسراں ہونا۔
بیگم: (شرارت نال) کھٹوای رہے او۔

میر صاب: (طنز کرنے ہوئے) بیچ آکھیاں..... جیہڑا تو اہڑے نال رہسی، اوہ کہہ کھٹھی۔

بیگم: (مندرہ جاننیاں) کہہ کہہ نہ کرو، کدے کوئی کم وی کریا کرو۔ لو! ماہڑا ہارٹھیک کرو۔

میر صاب: (ہارٹھیک کرنے ہوئے) ورا یہہ ہار سنگھار کری گتھے نی تیاری اے؟

بیگم: تیاری تہ چھل بل نی سی، بل چل نی سی۔ کوئی موج میلہ ہوئی جائے (شرارت نال)!

میر صاب: موج..... تو اہڑے نال؟ تو اہڑے نال تہ روزای میلہ لگا رہنا اے۔

بیگم: آہاں (روہانسو ہونیاں) ہُن آکھسو جے روز لڑائی لگی رہی اے۔

میر صاب: (طنز کرنے ہوئے) نہیں..... نہیں..... نہ..... توں لڑائی بیہہ لانی، توں تہ اگ لانی!

بیگم: (مندرجانیاں) ہلا..... میں اگ لانی آں؟

میر صاب: (گل بدلنے ہوئے) اتنے سوہنے کپڑے، اتنے سوہنے گہنے لائی..... اگ ہی لانی ہونی نا..... بس دِلے نے بیچ اگ!

بیگم: (خوش ہونے ہوئے) ہلا..... اوہ اگ، فر اُج نی رات میں پیو کے لائی آواں، اماں بلا یا سا۔

میر صاب: (خوش ہونے ہوئے) اماں بلا یا سا.....! فر بلہیا رکڑ رات وی لاتہ کل نی تہیاڑ وی لائی آتہ کدے ماہڑی منیں تاں دو مہینے لائی آ۔

بیگم: (نرم پینے ہوئے) دو مہینے تہ لائی آواں ورتسا ہڑا روح نیہہ لگن لگانا!

میر صاب: لائی لیساں..... میں روح لائی لیساں، توں ماہڑی فکر نہ کر۔

بیگم: (چونے ہوئے) روح لائی لیسو..... ماہڑے چکھے وی روح لائی لیسو، کس سنگ لاسو روح.....؟ ماہڑی فکر نہ سہی، اپنی اس عمر نی فکر تہ کرو۔

میر صاب: (طنزیہ) چنگا بابا! میں صبر کری لیساں..... روح نیہہ لگا لان، تو اہڑے باہجوں ماہڑی روح بھٹکنی رہسی، ورتوں ریئی آدو چار تہیاڑے پیو کے!

بیگم: (پیار نال تکتے ہوئے) جاواں؟

میر صاب: (بلیں جئے، تاں جے بیگم نہ سنی لین) ایہجے نصیب کتھے (فرزورنال) بلیں بلیں
 جانیاں اس اُچی اڈی آلی چیل نال ٹہی نہ پوویاں!
 (بیگم بوہے بچوں باہر نکلی اے تہ میر صاب نے خوشی نال کن پھڑکنے ہین..... توبہ!)

(پہلا سین ختم)

(دوا سین)

(میر صاب نے ڈرائینگ روم وچ کجھ چیزاں کی اُلٹ پلٹ کرنے نیاں وازاں اشیاں
 ہین، جتھے میر صاب اپنیاں چیزاں کی کمرے وچ سجانے ہوئے اپنے سنگ ہمکلام ہونے ہین۔)
 ہاں ہُن ٹھیک اے۔ میں بیگم کی آکھنا رہیاں جے چیزاں کی سجائی کے رکھیا کر، ورس کی
 لڑائیاں کرنے تھیں بیل لگے تاں نا۔ ایہہ تخت پوش اس پاسے کمری نکاں ہاں (وازاں) آں
 ہاں ایہہ ٹھیک اے۔ چلو ہُن آرام نال اخبار پڑھنے آں (اخبار اُپروں کجھ
 پڑھنیاں ہویاں)!

(دوا سین ختم)

(تیرا سین)

(میر صاب بیٹھک وچ گاؤ تیکے نی ٹھوہ لائی رمان سنگ اخبار پڑھنے پئے ہین جے چاچو
 شوکی اندر بڑنے ہین!)
 چاچو شوکی: سلام اے..... میر صاب!
 میر صاب: آ..... ہا..... چاچو شوکی ہو آئے ہین۔ ادھر ماہڑے کول آئی جاؤ (چاچو
 میر صاب کول دوزانوں بیٹھنے ہوئے تہ میر صاب کی دست پنچہ دینے ہوئے) سناؤ
 چاچو جی! کہہ حال اے؟
 چاچو شوکی: (بلیں جئے) بڑے دناں نی کوئی چال نہیہ سی چلی سوچیا میر صاب کول چلی
 دوچار مہرے چلائی آواں (اندرواں تکنے ہوئے) آج بیگم صاحبہ نظری نہیہ آوناں
 پیاں، کدھرے نظر بد تہ نہیہ لگی گئی۔

میر صاب: (تھوڑے کھنگے تہ بلغم تھکنے ہوئے) اوہ گل ایہہ اے چاچو کہ ہُن اَس تہ بڈھے
 ہوئی گئے تہ بیگم کی ماہڑے بڈھے ہونے ناغم کھانا پیا سی۔ اس غم کی غلط کرنے
 واسطے پیو کے گئیاں ہین۔

چاچو شوکی: تکی لو..... نہ ایہہ وی کوئی گل ہوئی..... میر صاب تہ اِنج وی میر صاب ہین!
 میر صاب: نہیں چاچو! ہُن تہ گلاں گپاں مارنے جوگے ای آں۔ اوہ گل گتھے (ٹھنڈا ساہ
 پہرنے ہوئے) ہائے..... کہہ زمانہ سا، اپنی جاگیر ہونی سی، ساری رعایا
 ساہڑی رائے ور چلنی سی۔ ہُن تہ ماہڑی رائے ور ماہڑی بیگم وی نیہہ چلنی میرا.....!
 چاچو شوکی: بندہ نواز! کُہر وچ پہناویں تُس دال برابر ہو، وور لوک تہ اِنج وی تَساں کی ککرنا تھ ککر
 مننے ہین۔ ماہڑا مطبل اے..... بہادر مننے ہین۔

میر صاب: میرا! بیگم ایہہ نیہہ مننی نا (گجھ سوچنے ہوئے) خیر رہین دیو اس گل کی، کوئی ہو رگل
 کرو چاچو!

چاچو شوکی: چاچو ہمیشاں گل پتے نی کرنا اے سرکار! (ادھر ادھر تکتے ہوئے) تاں اِنج تہ پنچھی
 آزاد اے۔

میر صاب: (گل سبھی کر مشکڑی پہرنے ہوئے) آہاں چاچو! اِنج بیگم کُہر نیہہ تہ اسائیں کسے
 ناڈر نیہہ (سوچنے ہوئے) واقعی اِنج میں آزاد آں پہنائی!
 چاچو شوکی: تا میں حضور نے چہرے پروں نور ٹپکنا پیا اے۔
 میر صاب: (ہسنے ہوئے) ایچے موقعے کدے کدے لہنے ہین پہنائی!
 چاچو شوکی: بڑا قیمتی موقع اے جناب! اس موقعے کی ہتھ بچوں نہ جان دیو، نہیں تہ ہتھ ملنے
 رہسو۔

میر صاب: ہتھ ملنا رہساں..... میں سمجھیا نہیں چاچو!
 چاچو شوکی: ایچے موقعے یاراں غاراں نی سنگت نے ہونے ہین سرکار!
 میر صاب: لے..... پہلا ہُن ماہڑی سنگت گن کر سی۔

چاچوشوکی: کہہ گل کرنے او جناب! پہنا ویں بال نیہہ رہے تہ چال وی بدلی گئی اے ورا س تہ
نہیں بدلے نا۔ حالیں وی تہاڑی شان بچ محفل سجائی سکے آں۔
میر صاب: محفل..... یعنی.....؟
چاچوشوکی: آ کھوتہ کمال کری دیاں تہمال چوڑی کری دیاں۔
میر صاب: تہمال..... ہلا..... کہہ تہمال چوڑی چاچو!
چاچوشوکی: جناب نی سا لگرہ منائی لینے آں۔ بس دوستاں نی تہمال چوڑی ہوئی جاسی۔
میر صاب: (اپنے داہرا اشارہ کرنے ہوئے) نہ..... میں سا لگرہ مناساں۔ ماہڑے
سال تہ بوہی کی منانے بچ ای ٹری گئے ہین۔ مگی تہ تارخ وی یاد نیہہ..... ہیرا!
چاچوشوکی: آساں کیہڑے ٹیوڑے ملانے ہین جناب! تارخ نی لوڑ پیسی۔ بس کل ای جنم دن
منائی لینے آں۔ رُسے گھسے نے سارے دوست بلائی لینے آں۔
میر صاب: (سوچنے ہوئے) گل تہ ٹس ٹھیک آ کھنے او۔ اک تہ رونق لگی جاسی، اُپروں دوستاں
نال ملاقات وی ہوئی جاسی، ورا نظام کن کرسی۔ میں تہ کھروچ کہلا ہاں۔
چاچوشوکی: (اپنے داہرا اشارہ کرنے ہوئے) ایہہ خادم کدوں کم آوسی جناب!
میر صاب: توں تہ عام طور ورمو وقعے ورا کی کم خراب کری دینا ہونا ایس چاچو!
چاچوشوکی: بے فکر رہو جناب! ایہی کمال کرساں جے تمام عمر یاد رکھسو۔ بس ٹس قضا لائی
مُہمہ کالا کری لویو۔ ماہڑا مطبل اے بال کالے کری لویو تہ چنگے کپڑے لائی
بیٹھک بچ بیٹی جانیو۔ لوک تحفے آنسن..... ٹس کیک کٹسو..... جنم دن
نیاں موم بتیاں ہسا سو..... بار باجاجسی..... مُنی بائی ناڈانس ہوسی.....
یار لوک تہمال نچسن تہ اوہ رنگ جمسی کہ ٹس سرتوں پیراں توڑیں رنگے جاسو۔
میر صاب: فر میں تگی وی رنگی دیساں (خوشی نال) واہ چاچو واہ! آج توں پتے نی گل کیتی نا۔
گلو کڑہ..... بس جمائی دے رنگ۔ مرنے تھیں پہلاں اپنی سا لگرہ نا جشن تہ
تکی لواں، پر چاچو (تھوڑا ٹھہرنے ہوئے)

چاچوشوکی: جناب!

میرصاب: جنم دن وراوسی گن گن؟

چاچوشوکی: لوجی..... تکلی لو..... ایہہ وی کوئی گل ہوئی..... دوستاں نی کوئی کمی

اے قبلہ! یاراں غاراں کی اطلاع کرساں گا سب آئی جاسن۔ بس ذرا پیسے ویسے

نا..... ماہڑا مطلب اے خرچ تہ ہوسی گانا!

میرصاب: خرچے نی فکر نہ کر چاچو! زندگی نا آخری جشن اے ساری کمائی لٹائی دیساں گا۔

ایہہ تہ ماہڑے نک شرم نی گل اے۔ گل کر کتنا خرچہ آوسی۔

(تیریا سین ختم)

(چوتھا سین)

(میرصاب نے کہروں نکلی چاچوشوکی بہوں خوش لگنا اے۔ کہڑی کہڑی ہتھ گوجے بیچ بانی

نوٹاں کی تو سنا اے خوش ہونا اے..... فر تدوں ای رستے وچ بانگی اُس کی مال چارنی لہمی

جانی اے۔ چاچو بانگی کی کجھ پیسے دینا تہ محبت نیاں گلاں کرنا اے۔ بانگی سوٹی لئی چاچو کی مارن

دروڑنی اے۔ چاچو چھوٹ ہی نسن لگنا اے تہ اپنے کہر اندر بڑھی ساہ لینا اے!)

چاچوشوکی: پنجاہ سٹخ نے کول کال مزمان آوسن۔ پنج ہزار چاء پانی ور لگی جاسی۔ باجا گا جا ہوسی۔

دو ہزار اُس نے ہوئے۔ جناباں واسطے عطر پھیل تہ ہارا آوسن اک ہزار ہور بانی لوو۔

جنم دن نائیک کپن ہوسی..... سمجھی گئے نائس۔ آکھوتاں قرضہ کپی لوواں..... آہاں!

میرصاب: کیاں ماہڑا نک کپنا ایس چاچو۔ توں اس جوڑ توڑ کی چھوڑ تہ دہس گل کتنے لگسن۔

چاچوشوکی: فر ۲۰ ہزار دہسی چھوڑو۔ پائی پائی نا حساب نہ دتا تاں چاچو نہیں!

میرصاب: (اندروں پیسے آنی چاچو کی دینے ہوئے) لے چاچو..... توں وی کہہ یاد کرسیں پر

اتنا یاد رکھیاں کہ کوئی کسرباتی نہر ہوئے نک شرم نی گل اے نا!

چاچوشوکی: (پیسے لئی گوجے بیچ باہنے ہوئے) ساریاں کسراں کڈھی چھوڑساں میرصاب!

کوئی اندر باہر نی کسر ہوئی تاں اوہ وی کڈھی دیساں تہ ہن می اجازت دیو۔

میر صاب: سویرے سویرے آئی جا یاں چاچو..... سارا انتظام توں ای کرنا اے۔
 چاچو شوکتی: (چاچو میر صاب نے کہروں باہر نکلنے ہوئے) انتظام کری دتا سمجھو، ٹس فکر نہ کریو؛
 (بلیں جے)..... غم پہناویں کری لویو۔

(چوتھا سین ختم)

(پنجواں سین)

(سُتی چاچو شوکتی نی بیٹھک ٹھیک کرنا پیا ہونا اے۔ چاچو ساہ و ساہ اندراشنا اے تہ باہر مڑی
 تکلنا اے جے کوئی اُس نا چھتا تہ نیہہ کرنا پیا۔ جدوں اُس کی لگنا اے جے باہر کوئی نیہہ تاں سُتی داہر
 مڑنا اے تہ سُتی چاچو کی خوش تکی سمجھی جانا اے جے اُج کدھرے ہتھ ماری آیا اے۔ فرسُتی چاچو
 سنگ ہمکلام ہونا اے۔)

سُتی: اُج بڑا خوش و سنا ایں چاچویرا!
 چاچو: (گوچے داہرا اشارہ کرنے ہوئے) اُج خوش حال ہوئی گیا آں سُتی!
 سُتی: (گوچے داہر تکلنے ہوئے) تاڑی ماری کے نا۔ کس کیتا ای تو اہڑا ایہہ حال چاٹو
 یرا!

چاچو: حال نیہہ..... مالا مال آکھ سُتی!
 سُتی: تاں کس نامال لئی آندا ای..... تاڑی ماری کے!
 چاچو: تاڑی ماری کے نیہہ..... گپ ماری آندا اے یرا!
 سُتی: (شرارت نال تکلنے ہوئے) تاں ٹھگی آندا ای نا..... ٹھگ جے ہو یا نہیں! نہ
 کس کی ٹھگیا ای چاچویرا!

چاچو: اپنے میر صاب نی بوہٹی کہر نیہہ سی یرا تہ میں اُنہاں نے کہر بڑھی گیاں۔
 سُتی: تاڑی ماری کے (خوش ہونے ہوئے)۔
 چاچو: میر صاب آکھن لگے جے کہر آلی کہر نیہہ تہ مگی کسے نا ڈر نیہہ۔
 سُتی: (ہور خوش ہونے ہوئے) تاڑی ماری کے۔

- چاچو: میں آکھیا ”ڈرنیہ تہ فر تہمال پانے آں دوست بلانے آں تہا ہڑی سا لگرہ منانے آں۔“
- سُستی: تہ اوہ منی گیا..... تاڑی ماری کے۔
- چاچو: ۲۰ ہزار روپے وی دتیں تہ آکھیا جاتہ ماہڑی سا لگرہ منا۔
- سُستی: ۲۰ ہزار.....؟ (اُس نامنہہ کھلے ناگھلا ریٹی گیا)
- چاچو: بلیں بول..... تو اہڑی چاچی سُنی گئی تہ سارے کھسی لیسی۔ انہاں بچوں اک ہزار تگی وی دتئی چھوڑساں۔
- سُستی: دتئی چھوڑسیں ہزار..... تاڑی ماری کے۔
- چاچو: پہلاں میر صاب کولوں جان چھڑا میں تاں۔
- سُستی: اُس تو اہڑی جان پکڑی نی اے! دہس کتھوں پکڑی نی اے جان میں آپ چھڑا ساں۔
- چاچو: ایہہ جان بیہہ سُستی..... جنم دن منانے آلی جان۔ بیہہ تہ پیسے تہس کھائی چھوڑسو تہ اوہ ماہڑی جان کھائی چھوڑسی۔
- سُستی: (سوچنے ہوئے) جنم دن مناسیں..... کیاں رُسیانا اے جنم دن!
- چاچو: اوہ منانا نہیں سُستی..... جنم دن منانا یعنی ہول ٹہمکے کرنے۔
- سُستی: تاڑی ماری کے۔
- چاچو: اَس تہ تاڑی ماری پئی کھائی اڈاری چھوڑساں اُس نا جنم دن کتھوں مناساں؟
- سُستی: میر صاب کی غوطہ لوائی چھوڑساں نا..... تاڑی ماری کے۔
- چاچو: ہلا..... اوہ کسراں؟
- سُستی: تاڑی ماری کے..... ادھر آہاں چاچویرا (سُستی نے کتاں وچ گوشہ کرنا اے تہ اُس کی گجھ آکھنا اے۔ چاچو خوش ہونا اے۔ سُستی فر گجھ آکھنا اے، چاچو ہور متا خوش ہونا اے۔ فر سُستی اشارے کری گجھ سمجھانا اے۔ چاچو زور سنگ ہسن لگنا اے۔ فر دوئے زور زور نال ہسنے ہن۔)

چاچو: آج منی لیا تگی سستی۔ ہُن تو اہڑے اندر چُستی آئی گئی اے۔
 سستی: آئی گئی اے نا چُستی چاچویرا۔
 چاچو: (اُس نے ہتھ ور ہتھ مارنے ہوئے) تاڑی ماری کے!

(پنجواں سین ختم)

(چھیواں سین)

(گا جاں رُٹی پکانی لگی نی اے۔ راجہ تہ باجا کھیڈنے پئے ہین تاں ای چاچو سین بچ اشنا اے۔)
 چاچو: (پیار نال گا جاں نے کول آونے ہوئے) کہہ پکایا ای گا جاں؟
 گا جاں: (خالی ہنڈی دہسنے ہوئے) بڑے پکائے ہین گالاں نے..... کھاسو؟
 چاچو: توں ہمیشاں ماہڑی جان نہ کھایا کر۔
 آج جو آکھسیں کھلاساں (بچوں راجہ بولنا اے)
 گدرا: لگرو کھلاسو؟
 گا جاں: نہیں..... لگرو نیہہ کھلائی سکئے، لگرو کھلاسن۔
 چاچو: لگرو نیہہ..... بکرا کھلاساں گا جاں۔ ایہہ تک پیسے!
 گدرا: تاں کسے کی بکی نا بکرا بنائی آندا نے؟
 چاچو: بکی نا نہیں، پلینے نا بکرا..... خریدی آناں گا..... آہاں!
 راجہ تہ باجا: (دوئے بیو نے گوچے بچ ہتھ بانے نی کوشش کرنے ہوئے) تاں پہنا نڈے
 صاف کری رکھ آماں!
 چاچو: (گوہجا چھڑانے ہوئے) پرتوں ماہڑا گوہجا کیاں صاف کرن لگا ایں (پیسے
 دینے ہوئے) لے پنجاہ روپے توں وی کھاتہ گا جاں لے توں اک ہزار رکھی لے
 تہ میں بکرے واسطے پلینے نی رکھ بچ چلیا آں (چاچو چھو منے ہوئے باہر نکلے ہوئے)
 گا جاں: (راجے داہرتی) آج تہ تیرے چاچو نی دکھ ای کجھ ہو راءے۔
 راجہ: (شرارت نال گا جاں کیا کھ مارنے ہوئے) کجھ ہو رنہ ہووے آماں!

گا جاں: (سمجھنے ہوئے) آہاں باہر بانگی نہ ہووس کھائی نی جاتکس ہاں!
(راجہ باہر دروڑ نااے)

(چھیواں سین ختم)

(ستواں سین)

(چاچو سستی تہ اک ٹھول آلا میر صاب نے کُہر داہر جانے ہوئے۔ سستی اک ٹھہلا کچھے
سنگ لایا نااے۔ سستی تہ چاچو اک دُوے سنگ چکولیاں مارنے ہوئے۔ فر چاچو سستی کی کُجھ سمجھانااے۔
جدوں میر صاب نا کُہر نیڑے اشنااے تاں چاچو ٹھول آلے کی اکس پاسے کھلائی سستی کی آکھنااے!)
چاچو شوکی: بس سستی توں تہ گامی اتھے رُکی جاؤ تہ مزماناں کی وی اتھے ای روکی لویو۔
سستی: تہ توں اندر جاسیں تاڑی ماری کے۔
چاچو: تاڑی نیہہ اُج ہتھ پیر مارنے پسن سستی! جسراں تُساں کی سمجھایااے
اُسے طراں کر یو تہ جو میں آکھساں کرنے جایو۔
سستی: جے میں سچ آکھی چھوڑاں تاڑی ماری کے!
چاچو: تاں میر صاب دواں کی ماری چھوڑسن سمجھائیں!
سستی: سمجھی گیاں سمجھی گیاں! پر رُٹی ناگراہ شراہ مارنے ویلے اسائیں وی بُلائی
لویاں تاڑی ماری کے۔
چاچو: ہلا ہلا پرتوں تاڑیاں نہ ماریاں۔ چُپ کری کھلتا رہو، میں
بُلّاساں تہ اندر اچھیو۔
(چاچو اندر جانااے)

(ستواں سین ختم)

(اٹھواں سین)

(میر صاب نی بیٹھک چاندنی ڈہری نی اے۔ گاؤ تکیے لگے نے ہین۔ اخباراں
پیاں نیاں ہین۔ طشتری وچ پان نیاں گلوریاں سجیاں نیاں ہین۔ میر صاب شیروانی، پاجامہ زیب

تن کری بے تابی سنگ چاچوشوکی کی اڈیکنے ہین تہ کدے دروازے نیاں کینڑاں سہاڑنے ہین۔ فر
تاں ای چاچوشوکی اندراشنا اے۔)

چاچو: سلام اے..... میر صاب!

میر صاب: (سمہلنے ہوئے) آؤ آؤ چاچو جی! ماہڑیاں نظراں تہ تو اہڑے داہرای لگیاں نیاں
سن۔ ہوئی گیا انتظام؟

چاچو: (میر صاب کول بیٹھنے ہوئے) انتظام اوہ کیتا سا کہ تہا ہڑیاں ست پٹھاں یاد
کرنیاں، پراس کبخت ہڑتاں نے گڑ بڑ کری دتی اے۔

میر صاب: ہن گڑ بڑ نہ کریاں چاچو..... ماہڑی تک ناسوال اے۔

چاچو: اتنی گڑ بڑ وی نہیہ میر صاب! سستی لگانا اے، کجھ نہ کجھ کری آوسی گا۔ اللہ چاہیا تاں

سا لگرہ، سا لگرہ ہاروں ای مناساں گے (فر گل بدلنے تہ میر صاب داہر تکنے

ہوئے)..... آ..... ہا..... ایہہ نوں شیروانی سفید پانجامہ چٹی چادر

چٹی داڑھی ور خضاب..... اسراں سچا پیا اے جسراں ہنڈی ور کا لکھ جتی اے۔

میر صاب: (مندہ جانے ہوئے) چُپ کر منہہ کالیا، تیری گل تہ کھوتے نے لت ہاروں لگتی
اے۔

چاچو: ماہڑا مطلب اے چٹی چادر تہ تہا سائیں چار چن لائی دتے ہین۔ تہس بس تھے ور
سؤ ٹالاوتہ میں سستی کی لئی آواں (اٹھنے ہوئے)۔

میر صاب: (چاچو کی پکڑنے ہوئے) نہیں چاچو، توں کدھرے نہ جایاں۔ کدھرے لگپاں
مارن پئی گیا میں تاں میں مارے جاساں۔

(چاچو آرام سنگ پئی جانا اے، فر دوترے بندے اندراشنے ہین تہ میر صاب کی

جنم دن نی مبارک دینے ہین)

میر صاب: (چاچو داہر تکنے ہوئے) چاچو! ایہہ اوپرے جئے لوک گن ہین؟ میں چچھانے
میہہ!

چاچو: گل ایہہ ہوئی حضور بے شہر بیچ ہڑتال ہوئی گئی، گڈیاں بند ہوئی گئیاں۔ یاراں
رشتہ داراں کی کسراں بلانا۔ اُپروں تہاڑے نک کپن ہونے نی گل سی۔ تہاڑا
نک بچانے واسطے اپنے کھروں ای گجھ مزمان سدھی آیا ساں۔ (تعارف
کرانے ہوئے) ایہہ چاچا خالد ہین ایہہ میاں فخر و تہ ایہہ مرزا ٹلی!

میر صاب: (انہاں مزمان کی تکی تہ خفگی نی حالت وچ) پر پارٹی ناسامان کتھے اے؟
چاچو: پارٹی تہ پارٹی ہاروں ہوسی میر صاب! سامان سُتی لئی آونا ہوسی۔ خورے کتھے مری
گیا۔ (اتنے بیچ تھیلا لئی سُتی اشنا اے۔ اُس نے نال ٹھول آلاوی ہونا اے۔ چاچو
خوش ہونا تہ میر صاب داہر تکتے ہوئے) لو آئی گیا سُتی۔ آ..... سُتی ماہڑے
کول آئی جا۔

(سُتی تہ ٹھول آلا چاچو نے کول بیہنے ہوئے)

سُتی: تاڑی ماری کے..... آئی گئیاں چاچو!

چاچو: تاڑی بعد وچ مارساں پہلاں سا لگرہ ناکیک کڈھو پارٹی شروع کریئے۔

سُتی: کیک..... کیک..... کتھے ای چاچو! اوہ تہ لیا ای نیہہ۔

چاچو: کیک نیہہ لبھا!

میر صاب: یعنی برتھ ڈے ناکیک نیہہ لبھا!

سُتی: ہڑتال ہوئی گئی۔ کوئی ہٹی گھلی نیہہ لہھی۔ کیک کتھوں لبھنا؟

میر صاب: کیک نیہہ لبھاتاں کپساں کہہ چاچو (چاچو داہر تکتے ہوئے) ماہڑا تہ تک کپے
جاسی۔

سُتی: نک نیہہ کپن دیساں حضور! آونی واری کھروں ڈبل روٹی لئی آیا ساں (تھیلے

بچوں ڈبل روٹی کڈھنے ہوئے) اُسے کی کیک سمجھی کپی لوو۔

میر صاب: چُپ کر..... نا ہنجا رہ! یعنی میں اپنی سا لگرہ ور ڈبل روٹی کپساں (چاچو واخ

تلتنے ہوئے) چاچو..... ایہہ سُتی کہہ آ کھنا پیا اے؟

چاچو: (بڑی جلیبی نال) ہُن سا لگرہ تہ اے جناب! کجھ نا کجھ تہ کپنا ای پیسی، نہیں تہ تک کپے جاسی۔

میر صاب: (غصے وچ) ساریاں نے سامنے تک مت کپ چاچو! تک بچانے واسطے میں ڈبل روٹی کہہ باسی روٹی وی کپی لیاں۔ کڈھو ڈبل روٹی تہ میں کپی کے رپھڑ مکاں۔

سُتی: کپی کے نہیں..... تاڑی ماری کے..... آہاں!
چاچو: (ڈبل روٹی میر صاب نے اگے رکھنا اے تہ چاچو سُتی نال مخاطب ہونا اے)
چھری وی کڈھ سُتی تاں بے میر صاب ڈبل روٹی کپی سکن (سُتی تھیلے بچوں اک چھرا کڈھی میر صاب داہر کرنے ہوئے)۔

میر صاب: (غصے وچ چاچو داہر تکنے ہوئے) ایہہ تہ پھرا اے چاچو!
چاچو: (سُتی کی کہورنے ہوئے) کمبختا! تکی کیک کپنے آلی چھری او واسطے آکھیا سا، توں می کپوانے واسطے چھرا چائی آندا۔

سُتی: کتنی وارا آکھیا بے ہڑتال سی پھری گتھوں آنا۔ کبر پھرا پیا ناسا، چائی آندا۔
میر صاب: دیویرا..... پھرا ای دیو۔ میں اسے نال ڈبل روٹی کپی لیاں (میر صاب چھرا لئی ڈبل روٹی کی کپن لگنے پین کہ چاچو روکنا اے)۔

چاچو: پہلاں سا لگرہ نیاں موم بتیاں تہ بچھائی لوؤ (سُتی داہر مڑنے ہوئے) ہاں تہ سُتی کڈھ ہاں موم بتیاں (سُتی تھیلے بچوں اک چار منہہ آلا دیا کڈھنا اے تہ اُس کی بالن لگنا اے)۔

میر صاب: (چھاتی کٹنے ہوئے) ہائے..... چاچو! ایہہ کہہ آندا ای۔ ایہہ تہ چوکھا دیا اے۔
سُتی: (ٹوکنے ہوئے) شہر نچ ہڑتال سی، موم بتیاں نہ لبھیاں تاں درگاہ اُپروں دیا ای چائی آندا، تہا ہری تک شرم نی بے گل سی۔

چاچو: ایہہ آندا ای کمبختا!

میرصاب: ہُن رولانہ پاچاچو! بس رہن دے، میں موم بتیاں نی جائی ایہہ دیا ای بھجائی
لیساں۔ آخر تک شرم نی گل اے۔

(اسی دوران ہول آلا سوگ داد دھن بجان لگنا اے)۔

میرصاب: (اُس کی درڈنے ہوئے) حالیں میں جیندا آں پہنائی! (فر چاچو داہر مڑنے
ہوئے) نہ..... چاچو! ایہہ ماتھی دھن بجانے آلا کتھوں پکڑی آندائی؟
چاچو: (سُستی کی درڈنے ہوئے) میں تگی بینڈا بے آنے جوگی آکھیا سانا۔ ایہہ موت
باجا کتھوں آندا ای۔

سُستی: (مندا جاننے ہوئے) مگی نہ ڈرایاں چاچو!..... آہاں..... میہہ تہ میں
سچ آکھی چھوڑ سائیں..... تاڑی ماری کے!

چاچو: (گل ٹالنے ہوئے) نہیں سُستی، ماہڑے جگر گوشے! میں تہ ایہہ پچھیا سا کہ بینڈ
کیاں میہہ آندا۔

سُستی: ہڑتال سی چاچو ریرا! تہ ادھر تک نی گل سی۔

میرصاب: ہُن جدوں تک داؤ پر لگی گیا اے تاں ایہہ ماتھی دھن ای سخن دیو تہس کوئی کسے
پُر نہ بجو (میرصاب فر ڈبل روٹی کپن لگنے ہن کہ چاچو روکنا اے)۔

چاچو: ٹھہرو جناب ٹھہرو (سُستی داخ مڑنے) کڈھ ہاں گلاب نے پھلاں آلا ہار۔

(سُستی تھیلے پچوں لال مرچاں ناک ہار کڈھنا اے تہ چاچو نے ہتھ بچ تھادینا اے)
چاچو سُستی کی کہورنے ہوئے ”ایہہ کہہ لئی آیا ایس“؟

سُستی: آہستہ بول چاچو..... میہہ تہ میں سچ بولی چھوڑساں..... تاڑی ماری کے۔

چاچو: نہیں نہیں..... ہُن تیرے بولنے ناویلہ نیہہ اے، آپ میرصاب بولسن گے۔
انہاں نے تک شرم نی گل اے۔ مرچاں ناہارای سہی ہارتا اے نا۔ میں ایئے میر
صاب نے گلے بچ باہی دیساں (چاچو مرچاں ناہار میرصاب نے گلے باہنے نی
کوشش کرنا اے)۔

میر صاب: (برہمچکھے کرنے ہوئے) ایہہ ظلم نہ کریاں چاچو! مگی کھپی لگی جاسی۔
 چاچو: اتھے تک داؤ پُر لگانا اے میر صاب! اسراں وی کدے ہو یا جے سا لگرہ ہوئی
 جائے تہ ہار نہ پووے۔

میر صاب: انک نی گل اے تہ فر باہی لے پہنائی! میں تہ ہاری گیا ناہاں۔ چلو ایہہ ہاروی
 سہی (میر صاب سہرا گے کرنا تہ چاچو ہار باہنا اے)۔

(ہار گلے بیچ پوانے مگروں میر صاب ڈبل روٹی پتھر اماری کپنے ہین۔ چُمو کھے
 دیئے کی پھوک مارنے ماری اُس کی سُجانے ہین کہ اسے دوران مرچاں آلے ہار
 کی اگ لگی جانی اے؛ جس نے تھوئیں سنگ میر صاب وردے نا دورہ پئی جانا
 اے تہ اتہی کھنگ لگنی اے جیہڑی بندای بیہہ ہونی۔ کھنگنے کھنگنے جدوں نستے ہوئی
 جانے ہین تاں بے ہوش ہون لگنے ہین۔ چاچو اُنہاں ورسفید چادر سٹی چھوڑنا
 اے۔ ٹہول آلا ماتمی دُھن چھیڑی دینا اے کہ اسے دوران میر صاب نی بیگم آنی
 چُہتیاں ہین۔ میر صاب نی ایہہ حالت تکی اُنہاں سمدہ سچھی لینیاں ہین تہ رون
 پٹن لگنیاں ہین۔ میر صاب بیگم نی وار سنی اُٹھ کھلے ہونے ہین۔

میر صاب: میں حالیں زندہ آں بیگم!
 (ہُن چاچو شوکی تہ سستی باقی ساریاں کی لئی باہر داہر تہنائی کرنے ہین تہ چاچو شوکی
 رولا باہیانا اے)۔

چاچو: ایہہ میر صاب بیہہ اُنہاں نا پہوت اے۔
 سستی: پہوت..... پہوت..... نسو..... نسو..... تاڑی ماری کے
 تاڑی ماری کے!

(اٹھواں سین ختم)

افسانیاں نی وادی نے

”اُس پار“ کھلا: راجہ شاہد علی شجاعت

پہاڑی ادب ناسفر مختصر ہون دے باوجود اس زبان نیاں لکھاریاں ادب نی زمین بچ ہر صنف نے بیں راہے ہور کڑی محنت، تالی گوڈی کرن تھیں بعد اس نی فصل نویں نسل واسطے تیار کرن بچ کوئی کسریاں رہیہ رکھی۔ موجودہ دور بچ پہاڑی ادب نیاں ابجیاں ہالیاں نی قدر و قیمت بہوں انمولی ہے جہاں شروعاتی دور بچ محدود وسائل ہون دے باوجود اس زبان کی پشان دوانن واسطے ہور اس نی ترقی تہ ترویج واسطے طراں طراں نیاں مشکلاں برداشت کر کے اس زبان کی اس نامقام دوانن بچ اہم رول ادا کیتا۔ تاں جا کے اج اس فخر نال ایہہ آکھنے ہاں کہ پہاڑی اسان دی ماء بولی ہے۔

اوہ پہاویں کرناہ دی سر زمین ہوئے یا اوڑی نی پٹی پونچھ نی تہرتی ہووے یا راجوری نی وادی ہر علاقے نیاں قلمکاراں اپنی ماء بولی نی اس چٹی بچ کئی طراں نی پھلکاری کیتی جس نی دید ہر پہاڑی بولن والے نیاں اکھاں کی فرحت بخششی ہے تہ اس نی خشبو ذہناں کی معطر کرنی ہے۔ ایہو وجہ ہے کہ اج اس زبان نامستقبل ترقی پذیر ہی نہیہ بلکہ تاناک وی نظر اچھنا ہے۔

جتھے تکر پہاڑی زبان بچ افسانیاں تعلق ہے تہ اس بچ کوئی شک نہیہ کہ میاں کریم اللہ قریشی تھیں لے کے غلام مصطفیٰ پنچھی تہ اقبال نازش تھیں لئی کے زیر قریشی تکر ایچے کئی انمولے افسانہ نگاراں اس زبان نے سر اپراپنی قلمی کوششاں نال عزت ناتاج رکھیا۔ مگر بد قسمتی نال نشرنا ایہہ کھلاڑا اچھیں وی ادھ لہکا جیا لگنا ہے ہور تاریخ نے ور قے حالیں وی کسے ایچے افسانہ نگار کی

اڈیکے بین جیہڑا اُردو نے پریم چندنی جگہ پہاڑی پنج سمہالن پنج کامیاب ہوئے۔ اس نے برعکس جدوں اس شاعری نی وادی پنج چھاتی مارنے ہاں تہ شاعران نی ہک لمی لیتری ریاست نے طول و عرض پنج اسراں کھنڈری نی ہے جسراں پھلکن نے موسم پنج ڈو گیاں پنج سریاں۔ مگر افسانے نے زمین پنج آج وی گجھ ٹانڈے کھلے نظر اچھنے ہین۔ اس تھیں ایہہ گل ثابت ہونی ہے کہ اسراں نیاں قلدکاراں افسانے دی صنف داہر کہٹ تھیان دتا۔“

تائیں اسراں کی پہاڑی نے شیرازے پنج شاعری نی بہتات دہسنی ہے ویسے تہ پہاڑی بستیاں نی فہرست کافی لمی ہے مگر مختصر مختصر گل کیتی جاوے تہ پونجھ راجوری، سانہ ڈوڈہ، بانہال، انت ناگ، شوپیاں، بانڈی پورہ، گاندربل، بارہ مولہ، کپواڑہ کرناہ تہ اوڑی دے ناں قابل ذکر ہین۔“ اسراں پہاڑی نے ادب پنج ہر علاقے نیاں لکھاریاں حسب مقدر حصہ ادا کیتا ہور ایہہ ادبی فریضہ نبھان پنج اوڑی نا علاقہ کسے تھیں کچھے نیہہ رہیا۔ اتھے نیاں لکھاڑیاں وی ویلے کو ویلے پہاڑی زبان نے ادبی خاکے پنج اپنی قلم نال لفظاں نے رنگ پہنر کے اس خاکے کی خوبصورت بنایا۔ اتھے نیاں معتبر قلدکاراں پنج راجہ نذر بونیاری، مجنون بونیاری، حاجی فیروز الدین بیگ، احمد الدین انور زریں آرا، محصوم، راجہ الیاس، عزیز دچھنوی، اعجاز کاظمی، شیر محمد پرواز، سید امجد حسین کاظمی، محمد سلیم بصر، عطا اللہ ممتاز، محمد سلیم بیگ، نثار احمد، ریحانہ عزیز وغیرہ شامل ہین۔

ادبی اصناف دے حوالے جس ویلے اس افسانہ نگاراں نی گل کرنے ہاں تہ ہک ہور ناں اسراں نی قلم نی نوک اپرا چھنا ہے ہور اوہ ہے راجہ شاہد شجاعت ہوراں نا۔ راجہ شاہد شجاعت ہوراں نا تعلق بھامہ اوڑی نال ہے راجہ شاہد شجاعت 1963ء پنج جمے ابتدائی تعلیم اپنے ہی گراں پنج حاصل کیتی اُس تھیں بعد 1982ء پنج ڈگری کالج بارہ مولہ تھیں اپنی گریجویشن مکمل کیتی ہور فر کشمیر یونیورسٹی نے شعبہ قانون تھیں قانون دی ڈگری حاصل کر کے جوڈیشری پنج بحیثیت منصف تعینات ہوئے ہور فر ترقی دیاں منزلاں طے کر دیاں کر دیاں 2008ء پنج ڈسٹرکٹ اینڈ سیشن جج نے عہدے اُپر فائز ہوئے ہور اس ویلے تکر اپنے فرائض انجام دے رہے ہین اپنی ملازمت نے نال نال انہاں اپنی ماہ بولی نی خدمت وی جاری رکھی ہور اس دوران اوہ اوڑی تھیں نکلن والے

ادبی رسالے شہاب نال بحیثیت مدیر جڑے رہے اس تھیں علاوہ وادی تھیں نکلن والے واحد پہاڑی رسالے ”شمس بڑی“ نال وی جڑے رہے، 2006ء بچ انہاں اپنے افسانیاں کی بھلا کر کے ”اس پار“ کتاب ترتیب دتی فی الحال ایہہ انہاں نا پہلا افسانوی مجموعہ ہے، اس کتاب کی جموں اینڈ کشمیر پہاڑی ویلفیئر سوسائٹی چھاپیا ہے جنہڑی 146 صفحیاں پر مشتمل ہے تہ اس بچ 34 مختصر افسانے شامل ہین۔

راجہ شاہد شجاعت پہاڑی زبان نے ہک معروف تہ معتبر افسانہ نگار ہین ہو اس پار انہاں نی ہک کامیاب کوشش ہے جس نال واقعی پہاڑی زبان نے نثری ادب بچ باہا ہو یا ہے انہاں دیاں افسانیاں اپر گل کرن تھیں پہلیں آؤ پہاڑی زبان نے پہلے ایواڈ تہ افسانہ نگار جناب ظفر اقبال منہاس ہوراں نے راجہ شاہد شجاعت نے افسانوی مجموعے نے پیش لفظ بچ لکھے دے الفاظ پڑھ دے ہاں:

”پیش لفظ جہنی مختصر تحریر دے اندر شجاعت ہوراں دیاں افسانیاں اپر تبصرہ کرنا ممکن نہ سہی مگر مشکل ضرور ہے تہ فر ایہہ کوئی تنقیدی مقالہ یا مضمون وی بیہہ۔ کسے وی کتاب اپر مقدمہ یا دیباچہ لکھن والے کی کسی وی صورت بچ نقادنی حیثیت حاصل بیہہ ہوندی تہ نہ ہی اندامنصب۔ تاہم میں اپنے آپ کی ایہہ آکھن تھیں وی بیہہ روک سلکنا بے راجہ شجاعت بلا شک و شبہ پہاڑی زبان دے صف اول دیاں افسانہ نگاراں بچوں ہک ہین۔ اندیاں کہانیاں تہ افسانیاں دی زمین زمان تہ مکان سارا گچھ پہاڑی ہے۔ انہاں دی خوبی ایہہ ہے کہ انہاں دیاں افسانیاں دے کردار کسے وی جانی نقلی یا نمائشی نظر بیہہ ایندے ہین۔“

جبجا کردار اتبجی چال ڈھال، بول چال، اجاہی لباس تہ بود باش۔ سدھے سادھے تہ پہاڑی پہاڑی زندگی دے روزمرہ دے کردار، جن دانہ تہ ماضی دیاں الف لیلی قصے کہانیاں نال گچھ لینا دینا ہے تہ نہ ہی عصر حاضر دیاں ترقی یافتہ الٹرا ماڈرن کرداراں نال کوئی واسطے۔ انہاں دیاں کہانیاں دا ایہہ وی وصف ہے جے اوہ بڑے بڑے سماجی ناسور اسراں بیان کردے ہین

جے انہاں دا مقصد وی پورا ہو گیندا ہے ہور کسے وی جانی مصنف دی ذات کرداراں اتا حاوی
 نیہہ ہوندی۔ اک گل ہور وی گئی آکھنی ہے جے کجھاں سالاں توں شجاعت ہور ملازمت دے سلسلے
 پنج شہری ہو گئے ہین تہ اس دا اثر لازماً انہاں دے مزاج تہ قلم دواں تے پیندا نظر آرہیا ہے جس
 دے ثبوت پنج اندا ہک افسانہ ”ٹوچن“ اس دی بہترین مثال ہے۔

افسانے نالغوی مطلب چھوٹھی گل خیالی منظر کہانی تہ داستان وغیرہ نے ہین۔ ویسے وی
 انسان تہ کہانی دارشتہ جنم جنم تھیں ہے۔ اسراں جدوں تھیں کائنات وجود پنج آئی تہ اس پنج آدم نا
 داخلہ ہو یا تہ کہانی وی اتھو ہی اپنا سفر شروع کیتا۔ یا تہ کائنات نی بحالی وی اپنے آپ پنج ہک مکمل
 کہانی ہے۔ اسراں قصہ گوئی کی ذیادے ساریاں تھیں پرانے فن ناناں دتا جاسکد ہے۔ اس قصے
 نیاں کجھ بکھ شکلاں ہین، مثال دے طور پر تمثیل، داستان، ناول، افسانہ، افسانچہ حتی کہ منظوم داستان
 تہ مثنویاں وغیرہ بحیثیت مجموعی قصے نیاں انہاں تھیں کی افسانوی ادب آکھیا جاندے ہے۔ انگریزی
 پنج اس واسطے Fiction دالفظ استعمال ہو یا ہے۔

بدلے رجحانات تہ ادبی تحریکاں نے حوالے نال افسانے دی تکنیک پنج تبدیلی آندی
 گئی۔ تکنیک دراصل ہک ذریعہ ہے، ہک وسیلہ ہے جس نے حوالے نال ہک افسانہ نگار اپنا مقصد
 اپنا نقطہ نظر قاری نے اگے پیش کرنا ہے۔ افسانے دی تعمیر پنج جس طریقے نامواد ٹھہرا لیا جاندے ہے
 اسے کو تکنیک آکھنے ہین۔

اوہ پہاویں تکنیک ہووے، مواد ہووے، اسلوب ہووے، موضوع ہووے یا کردار۔ ایہہ
 سارے افسانے نے ”بجو“ ہوسکدے ہین۔ لیکن جدوں تھیں افسانہ اپنے مخصوص دائرے تھیں
 آزاد ہو یا ہے تہوں تھیں انہاں جزا دی پابندی ضروری خیال نیہہ کیتی جاندی۔ ہن تہ ایہے
 افسانے وی وجود پنج آنے ہین جنہاں پنج پلاٹ ہڈوں نیہہ ہوندے، جنہاں پنج اکثر ناناں کردار تہ
 موضوع وی نیہہ ہوندے لیکن فروی اس کی افسانہ آکھیا جاندے ہے، کیا تہ افسانہ زندگی تہ معاشرے
 پنج وقوع پذیر ہون والے واقعات نال منظر عام پر آندے ہے اوہ زندگی تہ سماج دی ترجمانی کرنا ہے۔
 اس واسطے اس نے اجزائے ترکیباں تہ تکنیک پنج وی تبدیلی آندی رہندی ہے، اتھے اسماں دا
 مقصد افسانے دی تعریف کرنا نیہہ لیکن پس منظر بیان کرنا ضروری ہے۔

راجہ شاہد شجاعت ہوراں نے افسانے پڑھن تھیں بعد لگی لگا کہ شجاعت ہوراں کی افسانہ آکھن دا چنگا تہ سوہنا چج ہے انہاں نے افسانے اپنے آ لے دوالے نیاں حقیقتاں کی اپنی گرفت بچ لئی لینے ہین۔ انہاں کول آکھن واسطے کافی کجھ ہے۔ اس واسطے انہاں نے افسانے دلچسپی نال پہنڑ پور ہین۔ انہاں اپنیاں افسانیاں بچ اکثر سماج بچ امن والیاں ناسوراں تہ بدعتاں دی خوب نشاندھی کیتی ہے۔“

ادب بچ تغیر تہ تبدل جیہڑا نہ صرف پورے برصغیر ہند و پاک اپر بلکہ ریاستی سطح اپر وی تیزی نال غالب ہو رہیا ہے شجاعت ہوراں اس کولوں انحراف کیتا تضرع ہو رہنا وٹ اپر حقیقت نگاری کی ترجیح دتی ہے جس نی وجہ نال اوہ ماہر نہ طاقت ہو رو ویلے دے نال انفرادی سمتاں دا سفر کردے نظر اچھنے ہین۔ جہاں دے واضح نقوش انہاں دیاں لکھتاں بچ صاف دسنے ہین جتھے کہ منجھے ہوئے فنکار نائن خارجی حقیقتاں نے نال داخلی قوتاں ہو نفسیاتی گہرائیاں دی جستجو بچ متحرک نظر آندا ہے۔ ”راجہ شاہد شجاعت ہوراں نا اندازہ بیاں قاری کوتا ولیاں ہی اپنے داہر چھکدا ہے۔ انہاں نے اندر جیہڑا فنکار چھپیا نا ہے اوہ بہوں جذباتی تہ حساس ہے۔ ایہہ وجہ ہے کہ اوہ حالات نیاں بدلنیاں تیوراں نے نال نال مختلف طبقیات ہو رگر و ہواں دے نشیب و فراز دے واردات کی وی پیش کرنے ہین۔ انہاں دا ولیم لفظاں کی معتبر بنا چھوڑ دا ہے ہر نقطہ دی ہک مکمل تصویر بن کے قاری دے نے سامنے آندی ہے آج دے اس پر آشوب دور بچ نوجوان نہ دل جس انتشار۔ بے خواب اضطراب تہ گہٹن بچ مہنتا ہے شجاعت ہوراں دیاں لکھتاں بچ نہ صرف انہاں دا اظہار ہے بلکہ اس واسطے ہمدردی، امید، ہو ر جہد مسلسل دا پیغام وی ہے۔“ راجہ شاہد شجاعت نے افسانے یقیناً بچ چنگے افسانے ہین انہاں اپنے اگے کچھے نے سماج کو بہوں ڈوہنکیاں نظراں نال تکیا، سمجھیا ہو ر پرکھیا ہے انہاں دیاں افسانیاں دے عنوان ہی قاری کو اپنے پاسے چھکن بچ کامیاب ہو جاندا ہے ہین انہاں اپنیاں افسانیاں بچ زندگی نے کوڑے بچ دی بڑی

بے رحمی نے نال عکاسی کیتی ہے اس ضمن نچ اتھے میں انہاں نے ہک افسانے ”گیٹے“ نے کجھ اقتباس پیش کرساں ملاحظہ فرماؤ:

پہلا منظر

شرینا گیٹے ہتھا نچ چائے تہ اس کو اپنے بیاہ دیاں اوہ کہڑیاں یاد آ گیاں، اسدی بچپن دی سہیلی نرماپاکی دا پردہ کونے داروں ہٹا کے اسدے ہتھا نچ گیٹے ہالے آس تہ کنناں تلا گوشا کیتا آس۔

”ہاں وا! ماہڑے سگنے ایہہ پتھرا دے گیٹے تلو آپ پتہ ہے ماہڑے کولا تہ تاتے لگے دیاں پلایاں بغیر ہور کجھ وی نیہہ انہاں نچ تو ہڑے تہ ماہڑے بچپن دی کہانی ہے۔ ایہہ تلی ماہڑی یاد دیا سن“

دوجا منظر

”بچی ایہہ گیٹے تھد کس واسطے رکھے دے ہن؟
آہا ہا ہا.....! افسوس! اچے گول گول گیٹے گوج ویلے منی دے مدان نچ تھائے ہوندے تہ کس کس کے شطانا کو مارے دے ہون آں!
”پیر بابا! حج ویلے شطان کو گیٹے مارنے ہوندے ہن؟“ آہاں ماہڑی بچی۔ ست گیٹے مارنے ہوندے ہن۔
”نیہہ تہ قبول نیہہ ہوندا“

فرانہاں گیٹیاں دی عزت اس دے دے لے نچ ہور وی بدھ گئی.....!

تیجا منظر

اس تہیاڑے وی اوہ روز مرہ نالوں تہیاڑی داکم فارغ کرکا گیٹے کھیڈ دی آسی جے چیچک اسدی سسو بوہا کھولیا، بس فر کے آسا اندر بڑھدیاں نال ہی اوہ اگ پھکن لگی، توبہ! توبہ! ایچی چلتر گدري میں کُریے نیہہ ڈٹھی۔ آس میں آکھدی ہاں جے ایہہ بوہا مارکا کے کردی رہندی ہے..... دس گری اوہ جس نال توں گیٹے کھیڈ دی آسیں.....؟

چوتھا منظر

راتیں جس ویلے اوہ مڑے تہ ماسی اتناں اندے کن پہلیاں ہی پہر
 رکھے دے آسے۔ انہاں اندر بڑ دیاں ہی ہک گینا چا کنگو مار دیاں آکھیا، ‘طلاق
 فرڈ وا گینا مار کیتھ تہ آکھیکھ، ‘طلاق میں اس ویلے تکر ایہہ لفظ
 میہ سنیا دا آسا میں بولیاں میں شطان تھوڑی ہاں جے تسیں گلو گیلے
 مار دے ہو۔‘

شجاعت ہوراں اس افسانے پنج کتنی سوہنی فنکارانہ چابک دستی نال بے جان گیٹیاں
 دیاں صفتاں بیان کیتیاں دیاں ہین دو جے پاسے اشرف الخلوقات اکھوان والے انسان دی منفی
 سوچ اپروں وی پردہ سرکایا دا ہے۔

اس افسانے پنج ‘پری’ دی معصومیت پوری طراں چہلکدی ہے جس واسطے انہاں
 گیٹیاں دی اہمیت ہک دل پہلان یا کھینڈن تھیں زیادہ کجھ وی نیہہ سی؛ جہاں اُس دی معصومیت
 دی چادر لیرو لیرو کر کے اس دی ازدواجی زندگی تباہ کر چھوڑی۔

انہاں اقتباساں تھیں قاری ضرور ایہہ محسوس کر سکدا ہے کہ انہاں عورت دے کردار کی
 کس خوبصورتی نال پیش کیتا ہے، ہک پاسے ایہو عورت اوہ تہی ہے جس کو ہال پوس کے ماء پپو اُس
 کو پری ہاروں ڈولی پنج بٹھا کے ٹوردا ہے تہ دو جے پاسے ایہوں عورت ہک سس دے روپ پنج
 سامنے آندی ہے جیہڑی جلا دین کا دوجی عورت دا کہنر تہ زندگی تباہ کردی ہے۔ اس افسانے پنج
 شجاعت ہوراں گیٹیاں تہ عورت کو مرکزی حیثیت عطا کیتی دی ہے۔ انہاں دیاں لکھتاں پنج تنوع
 دے نال نال بیان پنج ندرت وی موجود ہے اوہ اکثر حقیقی واقعات کو فکشن پنج سمیٹن دی کوشش
 کردے ہین ہوراں انہاں دیاں افسانیاں پنج اکثر کردار تہ ماحول گراں تھیں ہی تعلق رکھدے ہین۔
 راجہ شاہد شجاعت دیاں لکھتاں دے مطالعے تہ تجربے تھیں ایہہ اندازہ ہوندا ہے کہ اوہ
 جدید ہن رکھدے ہین نال ہی اخلاقی قدراں دی پاسداری دی تلقین کردیاں جدیدیت دے
 حامی نظر اچھنے ہین، انہاں نی طبیعت پنج لطافت نفاست، ہور مذاکت موجود ہے اس دا عکس انہاں

دیاں لکھتیاں بچ صاف دسد اہے۔ بے شک فکشن نگاری اُپر اُنہاں کو مکمل دسترس حاصل ہے۔“
 پہاڑی زبان و ادب دے ہک ہور معتبر تنقید نگار تہ محقق ڈاکٹر جہانگیر دانش ہور اپنی ہک
 کتاب ”پہاڑی افسانوی ادب“ بچ راجہ شاہد شجاعت دے بارے بچ لکھدے ہین:

”راجہ شاہد شجاعت کول ہر طراں دے افسانے ملدے ہین، روایتی وی
 تہ جدید افسانے وی اُن دے افسانیاں دا دنگ کدے کدے بالکل روایتی نظر ایندا
 ہے۔ انہاں بچ آکھنے کو ہک واقعہ یا قصہ تہ ہوندا ہے لیکن اسدے بیان بچ سنجیدگی
 ہور متانت ہوندی ہے، دو بے پاسے راجہ شجاعت کول علامتی اسلوب وی نظر ایندا
 ہے، یعنی قصہ گوئی دے روایتی سپاٹ پن دے بجائے اُنہاں لوک ابہام ہور
 اشاریت ہور علامتاں دے شگوفے وی ملدے ہین ”سلامہ“ اییاں سدے
 سادھے انداز بچ لکھیا گیا ہک سہل جیا افسانہ ہے۔ جس بچ گُریے الجھاؤ نیہہ،
 لیکن ایہہ افسانہ شجاعت کور روایتی افسانے دے نیڑے کردا ہے۔ دو بے پاسے
 ”گیٹے“ اپنے اسلوب ہور روایت دے اعتبار نال علامتی افسانہ ہے۔ جیہڑا کسے
 حد تک عام قاری واسطے مشکل وی لگدا ہے، اس افسانے کو مکمل طور اُپر جھن واسطے
 قاری افسانے دے موضوع، کردار، فضا، ماحول ہور افسانے بچ اُنہاں سبھاں
 دے تعلق نال نال ہون والیاں علامتاں تے سنجیدگی نال غور وی کرنا پیندا ہے راجہ
 شجاعت دی خصوصیت ایہو ہے کہ اوہ ہیئت اسلوب ہور رویے دے اعتبار نال
 جدید نیہہ لیکن اپنے افسانیاں بچ ہمیشاں عصری مسائل ہور زمانے دیاں کردواں
 کو پیش کرن دی کوشش کردے ہین۔ راجہ شجاعت دی افسانہ نگاری دا کوئی عنوان
 قائم کرنا ذرا مشکل ہے۔ اُنہاں سُن زندگی دے جیہڑے نکلے نکلے مگر اہم
 واقعات کو اپنے افسانیاں دا مواد بنایا ہے۔ اوہ اچھے افسانے ہین جیہڑے بچ دور
 تکر موثر ہوندے ہین ہور جنہاں بچ کردار وی غیر شعوری طور اُپر تشکیل ہوندے
 ہین۔ راجہ شجاعت دے افسانیاں بچ یقیناً کرداراں دا کافی عمل دخل ہوندا ہے
 خورے اسے واسطے کہ اُنہاں کو کردار سازی دا بچ بہوں چنگی طراں آندا ہے۔“

کیا تکہ راجہ شجاعت پیشے تھیں ہک بیج ہین ہور انہاں دے کٹھرے بیج کئی مقدمے پیش ہوندے ہین، اسراں انہاں کو کہانی دی تلاش بیج اگے کچھ پہلکنے دی لوڑ نہیہ پیندی ہے، ہک افسانہ نگار دی حیثیت نال پہاڑی زبان دیاں افسانہ نگاراں دے اپنے اپنے رنگ تہ ٹہنگ ہور چال ٹہال نال بکھری پشان قائم کیتی ہے، جس دی وجہ نال اوہ بڑی تھیں بڑی بہیڑ بیج یا کہنے انہیڑے بیج بچھان لتا جاندا ہے، اسے طراں ادیب ہوئے یا شاعر اوہ وہ اپنیاں لکھتاں دے رنگ تھیں ہک دم پشائیاں جاندا ہے۔ ایہہ پشان اس کو اپنی اتناں کولوں کوئی روٹی کھان آلی تھالی بیج رکھ کے نہیہ لہدی بلکہ اپنی ایہہ پشان قائم کرن واسطے اوہ ذہن بیج بنی دی ٹہند لی جئی تصویر اُس دیاں lines Out اپنے خیالاں تہ لفظاں دارنگ لگا تار پہر دار ہندا ہے کئی دار ایہہ رنگ گڑھے ہو جاندا ہے ہین تہ کئی وار پچھے، لیکن اس توازن کی برقرار رکھن واسطے اوہ اسراں محنت کردا ہے جسراں سنیا راگاٹے داہار بنان ویلے اُس بیج مختلف قسم دے تھیوئے جڑنا ہے۔ اس دا اوہ فن ہی اس کی استاد اکھوان بیج اہم رول ادا کردا ہے کہ کہیڑ تھیو ا کس جائی اُپر فٹ ہوندا ہے، اسراں ہک ادیب وی اپنے ذہن بیج بنی دی تصویر بیج ہک ہک منظر کی ناپ تول کے فٹ کردا ہے اس دی لکھت دارنگ قاری کو دور تھیں دسد ا ہے کہ اس افسانے دا خالق کیہڑا ہوئی سکدا ہے، اسے طراں قدرت سُن راجہ شجاعت کی وی اوہ فن عطا کیتا دا ہے کہ اوہ چاہوے تہ ہر مقدمے کی افسانے داروپ دے سکدے ہین، جسراں ہک گمار گلی مٹی کی چاک اُپر چاٹڑے کے پہانڈے کی وجود بخشدا ہے اسے طراں شجاعت ہور وی لفظاں دے تانے بانے نال قاری کو بہوں خوبصورت افسانہ پڑھن واسطے دیندے ہین اوہ اوڑی دے پہاڑی علاقے بیج نئی کے قومی سطح دے مسئلے یا بین الاقوامی سطح دے مسئلے Discuss نہیہ کردے بلکہ پہاڑی قوم نال جُودے دے سماجی مسائل کو اپنی نوک قلم دے ذریعے قاری نال متعارف کرا دے ہین۔ ویسے وی پشلیاں کئی سالاں تھیں شجاعت صاحب شہر دے بسنیک ہو گئے دے ہین، ایہہ انہاں دا شوق نہیہ بلکہ پیشے دی مناسبت نال انہاں دی مجبوری ہے، فر شہر دے حالات تے ماحول دا اثر ہونا انہاں دے مزاج تہ تحریر اُپر ہونا لازمی ہے۔

فطرت دی پھول بیچ پلپا بڑھیا د انسان سدا سادھے لوکاں تہ تقاتنی ماحول بیچ رہن
 آلا انسان جس ویلے روٹی روزی دے پچھے اُس پھیڑ پہاڑ والے شہر بیچ جیٹا ہے جتھے صرف پیسہ
 انسان دی پچھان ہے پیسہ ہی اُس د دین تہ ایمان ہے۔ روایتی قدران پیراں پٹھ ملیاں جان دیاں
 ہین۔ جتھے خونی رشتیاں دی تندریشی تہا گے تھیں وی پتلی ہوئی دی ہے۔ انسان دے جسم بیچ خون
 دے بدلے حرص تہ خود غرضی دائرل وائر دوڑ دا ہے ایسے ویلے بیچ اس کو اپنے گرامیں ماحول دی
 یاد ستاندی ہے۔ اُتھے دا خلوص اُتھے دی انسانیت۔ اُتھے دیاں قدران اُتھے دیاں رشتیاں دی اوہ
 پکی سنگل جیہڑی ویلے دیاں ہتھوڑیاں نال وی نیہہ ٹھدی بزرگاں دی عزت تہ تخرمت۔ شرم و حیا
 دے پیکر اُس کی ”ٹوچن“ جیا افسانہ لکھن اُپر مجبور کردا ہے۔ شجاعت ہوراں شہر دے ماحول کی
 محسوس کرن تھیں بعد ہی ٹوچن“ جیا افسانہ تخلیق کیتا۔

اُتھے میں ”ٹوچن“ افسانے دے گجھ ہک اقتباس پیش کر ساں گا ملاحظہ فرماؤ:

پہلا منظر

ضمیر نال ماہری ملاقات محض ہک اتفاق آسا۔ ایہہ تہوں دی گل ہے
 جدوں کشمیر بیچ پہان (ریزگاری) دی قلعت سی بساں تہ میٹا ڈوراں دے کلیز
 سواریاں کور بیزگاری دے بدلے ماچساں پکڑال چھوڑ دے آسے یادواں ترنیاں
 سواریاں کو ہک نوٹ پکڑال کا ٹوچن کر چھوڑ دے آسے ٹھیک ایسا واقعہ ماہڑے
 نال وی پیش آیا میں کانوٹ بیچ ٹیچر آسیاں تہ ہر تہیاڑے چھانہ پورہ سٹاپ تھیں میٹا
 ڈور بیچ لالچوک آندی سیاں، ضمیر وی اُسی اسٹاپ تھیں میٹا ڈور بیچ چڑھدا آسا سارے
 سفر دے دوران اُس ماہڑے داہرا کھچا کے وی نہ ڈٹھا مگر اُس دی ایہہ بے پرواہی
 دی ادا مگوچ ہی پسند آئی، ویلہ گزردا گیا، اُس دیاں ملاقاتاں بڑھدیاں گیاں۔ اسیں
 ہکی دوئے بیچ جذب ہوندے گیاں تہ آخر اوہ ماہڑے جگر دا ٹوٹا بن گیا۔“

دو جا منظر

مگر فر ایہو ہو یا جسدا مگو ڈر آسا، مذہب دیاں کندھاں اُس دے بشکار
 اُچیاں ہو گیاں مذہب دیٹ ٹھیکدار سچے کھے اُٹھ آئے تہ اس تھیں پہلیاں کہ اوہ

مذہبِ نال اُتاسدے لہو نال اپنی تریہہ بچاون آں۔ میں ضمیر کو کہن کانس آیاں
تتاوہ خاکی وردی والیاں دے ہتھ چڑھ گیا، میں پچھدی ہاں کہ اسان کیہہ جرم کیتا
دا ہے جس پنج آسیس بندھ ہاں اسان کو تہ اُپر والے ہکی دوے نال جوڑیا تہ گڈی
دے کلینز دے ذریعے اسدا ”ٹوچن“ کرا لیا۔

تیجا منظر

پنج صاحب! میں تہ آپ ٹساں کولا آندی آسیاں تاں جے تئیں اسدی
شادی دے دستاویز رجسٹرڈ کرکاسماج دیاں انہاں پہکیاٹاں کولوں بچاوتہ اسان
کو باعزت زندگی گزارن دا موقعہ بخشو۔“

ساوتری دیوی بڑے پیماک طریقے نال اپنا بیان قلمبند کر رہی آسی
تہ پنج صاحب دنداں پنج قلم دبا کے سارا گجھ بغور سندا آسے۔ انہاں اس
دے بیان دا ہک لفظ وی قلم بند نہیہ کیتا دا آسا شاید اوہ آپ خیا لاں دے اٹن
کھٹولے تے اپنی بیگم نال ہچکولے کھارہئے آسے تہ یاداں دے افق تے میٹا
ڈوردے اس کلینز دا تہنہ لا چہرہ لوڑن دی کوشش کردے آسے جس سُن اندا
ٹوچن اندی بیگم نال اسے طراں اچ تھیں ست سال پہلیاں درگاہ شریف بس
اسٹاپ تے کرا لیا آسا۔“

اٹھان..... درمیان..... تہ اختتام..... شاہد شجاعت ہوراں ایہہ سارے مرحلے بڑے
پنج تہ سوہنے طریقے نال طے کر کے اس افسانے کو خوبصورت بنایا ہے ہورا اپنی ذات کی وی اس
افسانے پنج شامل کرن دی کامیاب کوشش کیتی ہے۔ حالانکہ اس افسانے پنج گجھ الفاظ ایچھے وی
ضرور ہین جنہاں دے متبادل پہاڑی زبان پنج موجود ہین۔ جسراں ریزگاری..... گلاکٹکا.....
بھکارن..... گزردا گیا..... کلٹا..... درمیان..... پیاس..... انتخاب..... لڑکی..... شادی..... قطرہ
وغیرہ..... کیا تہ ابتدائی دور پنج انہاں اردو پنج افسانے لکھنے شروع کیتے آسے تہ ظاہر ہے کہ اس
دا اثر انہاں دے ذہن دے کسے کونے پنج ضرور موجود ہوسی گا ایہہ وجہ ہے کہ انہاں خامیاں کی

درگزروی کہتا جاسکد ہے؛ کیا تکہ قار.....ی داتہ بیان افسانے دے کلا تکس داہر زیادہ رہندا ہے۔ اسے واسطے انہاں دیاں افسانیاں تھیں پتہ لگدا ہے کہ انہاں جو کجھ لکھیاں ہی غور و فکر ہو رہی سوچ سمجھ دے نال لکھیا۔

راجہ شاہد شجاعت زندگی دیاں مسئلے کو کجھ ہی لطیف ہو رہا اسرار طریقیاں نال بیان کہتا ہے۔ جنہاں کی زندگی دیاں اعلیٰ ترین مظاہرہ موجب آکھیا جاسکد ہے۔ انہاں دی ادبی انفرادیت ہو رہی پختگی قاری کو پہلی ہی نظر کجھ متاثر کردی ہے۔ شجاعت ہوراں اپنے افسانیاں کجھ سماج ہو رہا اس کجھ پلن والے مختلف بندیاں دی پھر پور عکاسی کیتی ہے۔ اوہ روزمرہ دے واقعات اپر ڈونگی نظر رکھدے ہن انہاں عام زندگی کجھ پیش آن والیاں مشکلاں ہو رہا حدیثاں کی بڑی بے باکی ہو رہا صاف گوئی نال قلمبند کہتا ہے۔

عُربت.....افلاس.....زندگی دے مسئلے.....ڈر خوف.....دہشت.....تنہائی.....سیاست.....رشوت ستانی.....غرض ہر طراں دے موضوعات خاص علامتی انداز کجھ پیش کر کے انہاں پہاڑی افسانہ نگاراں کجھ اپنی بکھری پشان بنائی ہے۔ افسانے لکھنے ویلے اوہ اس دے کہانی پن اُپر زیادہ تہیان دیندے ہن ایہ وجہ ہیکہ انہاں دے افسانے کجھ قاری دی دلچسپی آخر تک رہندی ہے افسانیاں دے اختصار تھیں اس گل دا اندازہ ہوندا ہے کہ افسانہ نگاراں اپنی گل زیادہ پھیلان دے عادی نیہہ ہن بلکہ اوہ تھوڑے لفظاں کجھ زیادہ گل آکھن دی صلاحیت رکھدے ہن۔

راجہ شجاعت ادب دے کسی مخصوص طبقے نال وابستہ نیہہ ہن۔ اسے واسطے اوہ مخصوص موضوعات اپر لکھن دے بجائے اپنے مشاہدے دلی شعور کجھ لکھدے ہن۔ مشاہدہ ہی انہاں دا ساریاں تھیں بڑا معاون ہے۔ اوہ اپنے باہندے اچھن والیاں چیزاں تہ مسئلے دیاں عکاسی کردے ہن؛ اوہ کوئی دور نیہہ کوڑی نیہہ لیاندے ایہو پیش کردے ہن جیہڑا اوہ محسوس کردے ہن۔ انہاں دی ساریاں تھیں بڑی کامیابی ایہو ہے کہ اوہ روزمرہ دی زندگی کجھ کہانی لوڑ دے ہن اسے واسطے انہاں دیاں افسانیاں کجھ تنوع تہ گہرائی ہے۔ انہاں دیاں افسانیاں کجھ شامل

ہون والے کردار زندہ لگدے ہیں کیاں کہ اوہ حقیقی زندگی تھیں لتے گے دے ہوندے ہیں ہور زیادہ تر سماج دیاں درمیانہ طبقیوں نال تعلق رکھدے ہیں۔ اس طبقے دے تصورات ہور سماجی کیفیت زیادہ کہانیاں بچ نمایاں ہیں۔ انہاں سماجی پیچیدگیاں تہ سماجی فریب کاریاں دانیڑے تھیں مشاہدہ کیتا ہے ہور فر انہاں کوڑیاں سچائیاں کو افسانوی روپ دتا؛ لیکن انہاں دیاں افسانیاں بچ کسے انقلاب دا تصور نظر میہہ اچھنا نہ ہی اوہ سماج کی بدلن دی نصیحت کردے ہیں انہاں افسانیاں بچ احتجاج ہے مگر بغاوت میہہ۔ طنز ہے مگر تلخی میہہ جذبات ہیں مگر ہیجان میہہ۔ تجسس ہے مگر سنسنی خیزی میہہ۔

انہاں دا کوئی وی افسانہ پہلیں تھیں مشہور واقعات دی بنیاد پر مبنی میہہ ہے نویں واقعات..... نویں الفاظ..... موضوعات..... نواں قوت اظہار..... اپنی گل ذہن نشین کران دا سلیقہ..... اوہ نکلے جملیاں بچ گھل کے گل آکھ سکدے ہیں۔ مکالمے برجستہ تہ دلچسپ۔

شجاعت ہوراں دے افسانے قاری کو دلچسپی دا سماں ہی فراہم میہہ کردے بلکہ اُس کی غور و فکر دی تحریک تہ سداوی دیندے ہیں۔ انہاں دا مجموعہ ”اُس پار“ آج دے سماج دا شیشہ ہے ”اُس پار“ بڑی حد تک موجودہ پہاڑی سماج معاشرے حالات تہ زمانے دی بے ثباتی تہ پریشانی دا حال ظاہر کردا ہے، شجاعت ہوراں دے افسانے بچ اعتدال تہ توازن پایا جاندا ہے کہانی پن ارضیت دلچسپی حسن ہور تاثر انہاں دیاں افسانیاں دیاں نمایاں خوبیاں ہیں۔

مزید ایہہ کہ انہاں دیاں افسانیاں بچ واقعات ہور محرکات سُن ذکر دے نال نال انسانی رشتیاں دے تقدس تہ پاکیزگی دے رنگ وی لہنے ہیں۔

راجہ شاہد شجاعت ہوراں دے افسانے زندگی دیاں سچائیاں دا احاطہ کردے ہیں۔ انہاں دیاں افسانیاں بچ مذہبی کھول، اخلاقی قدراں دی پامالی، موجودہ سائنسی تہ تکنیکی دور دے انسان دی تیز رفتار زندگی بچ رشتیاں دی ٹٹن تہ کھنڈرن دا بیان درآندا ہے۔ اوہ بڑے بے باک انداز بچ اپنی گل دے حامی ہیں ہور تقریباً ہر افسانے بچ اپنے آپ کو شامل کرن دی کوشش کردے ہیں۔

اس طراں اوہ ہک چشم دید گواہ دی حثیت نال اپنے آلے دوالے وقوع پذیر حالات و واقعات دی مصوری کردے ہین۔ انہاں دی عقابنی نظر ہر چیز کی بڑی گہرائی نال دکھدی ہے۔ ماہر اداں چاہنا ہے کہ اس مجموعے پنج شامل ہر افسانے دا اقتباس قارئین واسطے پیش کراں لیکن مضمون دی طوالت دا خیال رکھنا وی ضروری ہے۔ راجہ شاہد شجاعت دیاں افسانیاں پنج عصر حاضر دے انسان دیاں الجھناں۔ اُس دے گول ناگول مسائل..... ڈپریشن..... ہو ر دوڑنی چھٹی زندگی دے علاوہ اپنے وطن دی دوری دا احساس بخوبی پایا جاندا ہے۔

ہک حقیقت نگار ہون دے ناطے اوہ اپنے ماحول تہ معاشرے پنج رونماں ہون والے واقعات کی بڑے چنگے ٹہنگ نال پیش کردے ہین۔ انہاں دے دربار پنج روز مختلف نوعیت دے معاملے پیش ہوندے ہین تاہیں انہاں دیاں افسانیاں پنج انہاں نبیادی ذہنی تہ نفسیاتی کشمکش دی عمدہ عکاسی نظر اچھدی ہے جیہڑے اپنے عیال دا ٹھہڈ کپ کپ کے پلس تہ وکیلاں دی جیب پھر دے ہین۔

ماہریاں انہاں گلاں دی تصدیق اُس پار پنج شامل، ٹوچن، گیلے، سلامہ، یاری ہڈاں دی، فتو، ششتر تہ رواں تہ سٹاں گٹھا۔ چٹا لکڑ خوجے دا، اُس پار رکھڑاں، افسانیاں پنج ضرور بھسی گی، مختصر ایہہ آکھیا جاسکدا ہے کہ راجہ شاہد شجاعت دیاں افسانیاں دا مطالعہ کرن تھیں بعد ایہہ گل صاف ہو جاندی ہے کہ راجہ شاہد شجاعت ہک مکمل افسانہ نگار ہین۔ انہاں دے سارے افسانے جتھے موضوعاتی اعتبار نال اہمیت دے مستحق ہین اُتھے فنی اعتبار نال وی جامع تہ مکمل ہین۔ شجاعت ہوراں اپنیاں لکھتاں پنج جس فنی پختگی کی برتیا دا ہے۔ اُس نال نہ صرف اوڑی دیاں ادبیاں پنج انہاں دا شمار ہون لگا بلکہ پہاڑی ادب پنج وی انہاں دیاں افسانیاں کو بڑی قدر دیاں نظراں نال تکیا جاندا ہے اس مجموعے دیاں خوبیاں کی مد نظر رکھدیاں راجہ شاہد شجاعت ہوراں دے ”اُس پار“ کی 2006ء پنج ریاستی کلچرل اکیڈمی Bestbook Award نال نوازا یا ہے اس ویلے اوہ پر نسل سیشن پنج دی حثیت نال اپنے فرائض انجام دے رہے ہین ہو ر ملازمت دے نال نال ادبی مشق وی جاری ہے ہو ر انشاء اللہ تالییاں ہی انہاں دا دوجا مجموعہ منظر عام اُپر آسی گا۔“

پہڑاس.....اک تجزیہ!

پہڑاس	کتاب ناماں:
تحقیقی تہ نقیدی مقالے	نوعیت:
میر حیدر ندیم	لکھاری:
2009ء	سن اشاعت:
(258)	صفحات:
(15)	کل مضامین:

میر حیدر ندیم ہوراں نی کتاب پہڑاس پہاڑی زبان تہ ادب واسطے ہک بہترین تہ قیمتی سرمایہ ہے، جس نے بچ موصوف نے اپنے گل پندرہ تحقیقی تہ نقیدی مضموناں کی شامل کیتا واہے۔ میں پوری کوشش کرساں کہ اس کتاب بچ شامل ہر مضمون اُوپر مختصراً طور پر تجزیاتی مطالعہ نے ذریعے کجھ لکھاں۔ لیکن اس تھوں پہلے اُس ایہہ تکنے ہاں کہ میر حیدر ندیم ہوراں نے ”اپنی گل“ بچ کیہ لکھیا ہے؟

”اس کتاب بچ پہاڑی زبان دی صدیاں پرانی تاریخ ہور جغرافیہ دے علاوہ پہاڑی زبان دی قدیم تہ جدید تہذیب و ثقافت تے تحقیقی مضمون لکھے گئے دے ہن۔ قدیم تھیں جدید تکر دے ادبی سفر دا مطالعہ کیتا گیا داہے۔ ایہہ زبان ہور اسدا ادب مختلف دور بچ کہناں کہناں مصیبتاں دا شکار ہو یا ہور ویلے دے بدلاؤ نال کسراں اسدے نوک پلک کوسنوار کا اتھا تکر پچا یا گیا اُس تے بھی تحقیقی بحث کیتی گئی دی ہے۔“

(پہڑاس.....صفحہ 18 تہ 19)

ایہہ اقتباس میر حیدر ندیم ہوراں نے ”اپنی گل“ نے مضمون بچ لکھیا وا جس نے ذریعے اس کتاب دے پہلے صفحے تھیں پتہ لگ جانا ہے کہ اس بچ کس موضوع پر لکھے گیا وا ہے۔ انہاں صاف شفاف لفظاں بچ دہس چھوڑیا ہے کہ اس کتاب بچ صدیاں پُرانی تارتخ، جغرافیہ تھیں علاوہ پہاڑی زبان نی جدید تہذیب و ثقافت نے نال نال تحقیقی مضموناں کی لکھ کے پیش کیتا وا ہے جس نے ذریعے اس ایہہ واقفیت حاصل کر سکے ہاں کہ ایہہ زبان تہ اس نا ادب کیہڑے کیہڑے حالات تھوں دوچار ہونا رہیا تہ ویلے نے رد و بدل بچ کسراں ترقی نی منزلاں کی طے کرنا رہیا تہ آج اس زبان تہ ادب کی آساں توڑی پُچیا یا لہذا انہاں ساریاں چیزاں کی مد نظر رکھی تہ اس کتاب کی ترتیب وتی ہے۔ اس لحاظ نال میر حیدر ندیم ہوراں نا پہاڑی زبان تہ ادب واسطے ایہہ بہوؤں بڑی کوشش ہے جس نے ذریعے انہاں پہاڑی زبان تہ ادب ناحق ادا کرنے نی پوری کوشش کیتی ہے۔ جسکی ایہہ قوم کدے وی نظر انداز میہہ کری سکئی۔

میر حیدر ندیم ہوراں نا اس کتاب بچ شامل پہلا مضمون بڑا طویل ہے جس نا موضوع ”پہاڑی زبان و ادب، ہک تحقیقی تہ تاریخی مطالعہ“ جس نے بچ بہوؤں سارے موضوعات کی شامل کیتا گیا وا ہے۔ مثال نے طور پر ”پہاڑی زبان و ادب“ نے تعارف تھیں بعد ”جموں و کشمیر بچ پہاڑی زبان تہ پہاڑی لوک“ ”پہاڑی لوک ادب“ ”جموں و کشمیر پہاڑی لوکاں دے اعداد و شمار“ ”پہاڑی زبان دا رسم الخط“ ”پہاڑی ثقافت ہک جائزہ“ تہ ”1947ء توں بعد پہاڑی زبان و ادب“ وغیرہ کی بڑا تفصیلاً پیش کیتا وا ہے جیہڑے لوک پہاڑی زبان تہ ادب کی پڑھنے، لکھنے تہ پرکھنے بچ مصروف رہنے ہین انہاں واسطے ایہہ کتاب سونے نامل رکھنی ہے۔

سب تھیں پہلے اس ایہہ تکنے ہاں کہ میر حیدر ندیم ہوراں ”پہاڑی زبان و ادب“ کی کسراں پرکھیا تہ تحقیقی نظر نال اس کی پیش کیتا ہے۔ انہاں اس کتاب بچ سب تھیں پہلاں زبان بارے چنگی معلومات وتی ہے جس نے ذریعے اس بڑی آسانی نال پہاڑی زبان نے تعارف تھیں واقف ہو سکے ہاں، ایہہ ضروری وی ہے کہ آساں کی اپنی مادری زبان نے حوالے سنگ معلومات ہونی چائنی۔ زبان نے بارے اوہ لکھنے ہین کہ:

”لفظ ”زبان“ دا ہک وسیع ترین تہ کھنڈر یا دا تواریخ تہ جغرافیہ ہوندا ہے۔

اسدی تواریخ سمندر نالوں ڈوہنگی ہوندی ہے ہور اس سمندر پنج غوطہ مار کے باہر نکلنا جان جوکھیاں داکم ہے۔ زبان دی تواریخ تہ جغرافیہ دا ”منڈھ“ یعنی ابتدا ٹھہوٹنی مشکل ہے مگر ماہرے نزدیک دُنیا دی سب توں پہلی زبان کلیاں (گونگیاں) دی زبان ہے۔ جسدے مطابق ابتدائی دور پنج انسان اشاریاں نال ہک دوئے کوگل سمجھیندا تہ سمجھدا آسا۔ اس زبان کو آج وی اشاریاں دی زبان ہی آکھے جلد ا ہے ہور ایہہ زبان دورِ حاضر پنج وی بغیر کسے سرکاری سرپرستی دے زبانوں دی شاہراتے دوڑ رہی ہے۔ ایہہ دنیا دی واحد زبان ہے جس کو آسین فطری زبان آکھ سکدے ہاں۔“

(پہڑا اس..... صفحہ 23 تہ 24)

میر حیدرندیم ہوراں نے زبان نی تواریخ بہوؤں اُوکھی دی ہے جس نی مثال واسطے انہاں نے سمندر نی ڈوہنگائی توں وی خاصی ڈوہنگی دی ہے جس نی تواریخ کافی دور دور توڑیں بکھری نی ہے۔ جسراں سمندر پنج غوطہ مارنا کوئی سہل کم نیہہ اسراں کسے زبان نی ابتداء معلوم کرنا وی سمندر نے غوطے تھیں کھٹ نیہہ۔ انہاں نے نزدیک سب تھیں پہلی زبان اشاریاں نی زبان ہے جس نے ذریعے کھلے (گونگے) آج وی اُوہ ہک دوئے کی سمجھانے تہ سمجھنے ہن۔ اس زبان کی کوئی وی سرکاری سرپرستی نہ ہونے نے باوجود وی باقی زبانوں نے نال نال ترقی کر رہی ہے۔ ایہہ دُنیا نی واحد زبان ہے، جس کی آس فطری زبان آکھ سکدے ہاں۔

ایہہ گل بالکل درست لگنی ہے کیا تہ آج وی کجھ لوک جد ہک دوئے نی زبان تھیں واقف نی ہونے تہ اُس ویلے ایہہ اوہ زبان ہے جیہڑی انہاں نے معلومات واسطے ہم کلام ہونی ہے جس کی آس کلیاں نی بولی یا اشاریاں نی زبان آکھ سکدے ہاں۔ میر حیدرندیم ہوراں بڑے آسان طریقے نے نال زبان نا تعارف پیش کرنے نی کوشش کیتی ہے جس نے ذریعے آس ابتداء تھیں واقفیت حاصل کر سکدے ہاں، اتھے ہی نیہہ بلکہ انہاں پہاڑی زبان نا تعلق ہند یورپی خاندان نی بڑی ہند آریائی زبان نال دہسیا ہے۔ جس نے آساں کی معلوم ہونا ہے کہ ایہہ ہندوستان نی قدیم زبانوں ہی

ہک زبان ہے۔ اسراں انہاں پہاڑی زبان نا تعارف بڑے ہی بہترین انداز بچ دھسنے نی پوری کوشش کیتی ہے جس کی ہر ہک انسان بڑی آسانی نال پرکھ تہ سمجھ سکنا ہے۔

جموں و کشمیر بچ پہاڑی زبان تہ پہاڑی لوک بارے میر حیدر ندیم ہور لکھنے ہین کہ:
 ”ریاست جموں و کشمیر بچ پہاڑی زبان بولنے والے جغرافیائی لحاظ نال زیادہ تر پیر پنجال دے پہاڑی سلسلے دی چھولی بچ آباد بستیاں، کہنے جنگلاں، سرسبز گھاٹیاں، سنگلاخ پہاڑاں، شور کر دے ندی نالیاں تہ نیلے نیلے دریاواں دے کنارے آباد ہین۔“

(پہڑاں اس.....32)

اس حصے بچ میر حیدر ندیم ہوراں پہاڑی قوم نی آبادی بارے تفصیلاً لکھیا ہے کہ ریاست جموں کشمیر بچ پہاڑی زبان بولنے آ لے پیر پنجال نے پہاڑاں بچ آباد ہین۔ جیہڑے جنگلاں تہ ندیاں نے کنڈے آباد ہونے ہین۔ لیکن انہاں اسے مضمون بچ ایہہ وی ذکر کیتا ہے کہ سرحد نی لکیر نے پارے علاقے کی پہاڑی زبان نا قدیم مُنڈھ سمجھیا جانا سا لیکن اس موجودہ دور بچ انہاں نے اپنے جموں کشمیر نے پیر پنجال نے پہاڑاں بچ پہاڑی لوکاں نی آبادی نا ذکر کیتا ہے، جتھے پہاڑی زبان کی بولیا تہ سمجھیا جانا ہے۔

پہاڑی لوک ادب نے بارے میر حیدر ندیم ہور لکھنے ہین کہ:

”پہاڑی لوک ادب بچ جنگل تہ جنگلی جڑی بوٹیاں دے بارے دے حوالے سنگ معلومات دتی ہے۔ انہاں جڑی بوٹیاں دا طبی استعمال ہور اندی مکمل معلومات وی اس زبان وثقافت دا سرمایہ ہین ہور، ایہہ شہراں تہ میدانی علاقیاں بچ بولے والی کسے وی زبان وثقافت کو نصیب نیہہ ہے۔“

(پہڑاں اس.....37)

مذکورہ بالا اقتباس تھیں پہاڑی لوک ادب بچ جیہڑا وی کجھ شامل ہونا ہے اُس تھیں انکار نیہہ کیتا جاسکنا کیانکہ پہاڑی زبان بولن آ لے لوک پہاڑاں نی چھول بچ رہی تہ کسراں پہاڑاں تہ

جنگلاں نی جڑی بوٹی تھیں دُور رہ سکے ہن۔ پہاڑی لوک ادب بچ بیماری نے علاج واسطے وی جڑی بوٹیاں نا استعمال زیادہ ملنا ہے۔ شہراں نی جتھے ترقی یافتہ زبان ان چیزاں تھیں محروم ہے اُتھے پہاڑی زبان پہاڑاں تہ جنگلاں نے مختلف قسماں نی نعمتاں تھیں مالامال نظر اچھنی ہے۔ جس نامکمل ذکر میر حیدر ندیم ہوراں اس مضمون بچ پیش کیتا وا ہے۔ جس لوک ادب تھیں پہاڑی زبان بولن آ لے اچھی خاصی واقفیت حاصل کر سکے ہن۔

اس تھیں بعد میر حیدر ندیم ہوراں جموں و کشمیر بچ پہاڑی لوکاں دے اعداد و شمار بارے وی تفصیلاً تحقیق کیتا ہے جس بچ انہاں کجھ بکھ تحریر کرنے نی پوری کوشش کیتی ہے۔ ایہہ اقتباس کی تکیو:

”1931ء دی مردم شماری توں بعد 1941ء ہور 1961ء بچ دی مردم شماری ہوئی۔ 1947ء بچ باڈر دی خونی لکیر سن پہاڑی قبیلے کوہی نہ بلکہ پہاڑی لوکاں دیاں کہراں تہ رشتیاں کووی دو پھاڑ کر چھوڑیا۔ تاہم وی 1941ء دی مردم شماری بچ ریاست دے اندر پہاڑی زبان بولن والیاں دی تعداد 10 فیصد دی گئی ہے۔ 1961ء دی مردم شماری بچ ریاست دی پہاڑی آبادی 2 لکھ 42 ہزار دہسی گئی ہے۔ جدکہ انہاں لوکاں دا ہک بہت بڑا حصہ کنٹرول لائن دے پار رہ گیا دا ہے۔ 1991ء بچ ریاست دے ناسازگار حالات دی وجہ تو تازہ مردم شماری نیہہ ہوئی لیکن آل جموں و کشمیر پہاڑی کلچرل اینڈ ویلفیئر فورم دی ہک تازہ ترین سروے دے مطابق ریاست دیاں مختلف ضلعیاں دی پہاڑی آبادی.....“

دکھو (پہڑاں اس..... صفحہ 39 تہ 40)

میر حیدر ندیم ہوراں نے پہاڑی قوم نی مردم شماری واسطے بیوں محنت کیتی ہے۔ جس نا اندازہ اس انہاں نی تحقیق 1931ء توں لئی تے سال 1991ء تک لاسکنے ہاں جسکی انہاں نے بڑے ہی بہترین انداز بچ کجھ بکھ کری تہ دہسیا ہے۔ جسراں انہاں 1931ء تہ 1941ء نی مردم شماری نا ذکر کیتا لیکن 1947ء بچ جیہڑا دُواں مکاں نے درمیان جنگ ہو یا اس نے بعد جیہڑی مردم شماری سال 1961ء بچ ہوئی اس بچ پہاڑی لوکاں نی گل آبادی 2 لکھ 42 ہزار دی ہے جس

تھیں انہاں اندازہ ہو گیا کہ ریاست پنج پہلے نی مناسبت نال دس فیصدرہ گئی ہے۔ پہاڑی قوم نی ہک بڑی تعداد لکیر نے پاپابند ہون تھیں بعد پہاڑی قبیلے کو ہی نیہہ بلکہ کئراں تہ رشتیاں نے دو کھ بکھ پھاڑ ہو گئے جس ناتیر سیدھا دل اُپر آ لگنا ہے جس تھیں بعد ایہہ دل زخماں ناشکار ہوئی تہ بہوؤں کمزور ہو گیا ہے۔

سال 1991ء نی مردم شماری ملک نے ناسازگار حالات نی وجہ تھیں میہہ ہو سکی لیکن جموں و کشمیر پہاڑی کلچرل اینڈ ویلفیئر فورم نے سروے نے مطابق ریاست نے مختلف ضلعیاں پنج پہاڑی آبادی نی تعداد ہسنے نی کوشش کیتی ہے جس نے مطابق پوری ریاست جموں کشمیر پنج پہاڑی آبادی 18,20,183 لکھ دی ہے۔ لیکن اس بارے موصوف نے آکھیا ہے کہ ایہہ سروے کسے سرکاری طور پر نیہہ کیتی گئی اس پنج کہنا ٹایا باہدا ممکن ہے۔

اگلے موضوع پہاڑی زبان دارسم الخط ہے جس کی بڑے ہی بہترین انداز پنج لکھنے نی مکمل کوشش کیتی ہے لیکن اس اتنی لمبی بحث نے بجائے صرف موجود پہاڑی زبان نے رسم الخط بارے کہیہ آکھیا ہے اس کی تکنے واسطے اس اقتباس تھیں واقفیت حاصل کر سکنے ہاں:

”اج دے پہاڑی رسم الخط کو ’نسنتعلقی‘، رسم الخط آکھیا جلد ا ہے۔ اس درمیانی تہ بشکار لے دور دا جیہڑا وی ادبی سرمایہ موجودہ ہے اوہ اسی نسنتعلقی رسم الخط پنج موجود ہے۔ اس ادبی ذخیرے پنج اکثر حصہ نظم دی صورت پنج ملدا ہے۔ جس پنج میاں محمد بخش ہوراں دی شہرہ آفاق مثنوی سیف الملوک قابل ذکر ہے۔“

(پہڑاں اس..... صفحہ 43)

مذکورہ بالا اقتباس تھیں اس پہاڑی زبان نے موجودہ رسم الخط تھیں واقفیت حاصل کر سکنے ہاں جسکی ’نسنتعلقی‘ رسم الخط آکھیا جانا ہے ہورا ایہہ وی آکھیا ہے اس موجودہ دور پنج جیہڑا وی ادب تخلیق ہو یا اوہ سارا سے رسم الخط پنج لکھے گیا ہے تہ جیہڑا وی زیادہ تر لکھیا اوہ نظم نی صورت پنج لکھیا جس نی بہترین مثال میاں محمد بخش ہوراں نی مثنوی سیف الملوک کی پیش کیتا گیا ہے۔ اس حوالے نال اسان کی ایہہ معلومات ہو جانی ہے کہ عربی، فارسی تہ اُردو نے رسم الخط آروں ہی پہاڑی

زبان نارسم الخط ہے جس نے ذریعے پہاڑی ادب اپنے سفر پرواں دواں نظر اچھنا ہے۔

پہاڑی ثقافت نے جائزے بچ میر حیدر ندیم ہور لکھنے ہیں کہ:

”لکڑی دی کارگیری، نقاشی، سنگ تراشی ہور سارے فنونچ پہاڑی

لوکاں دی مہارت بے مثال ہے۔ پہاڑی قوم دا مخصوص لباس پٹودی شلوار تہ

کوٹ، پٹوڑے تہ لوویاں انہاں لوکاں دے ذاتی فن دانمونہ ہین۔ چرنے دی

پہوری تہ دیسی اُون کت کا اندے پٹو، بنیاناں، جراباں تھہ پنچے تہ گلو بند تیار کرنا

پہاڑی ثقافت دی مخصوص پہچان ہے۔ جندکاں دیاں ٹپیاں بنا کا اُندی کڑھائی

کرنا ہور کڑیاں دے کڑھائی والے لکھے تیار کرنا اس ثقافت دی خصوصیت بچ باہدا

کردا ہے۔“

(پہڑاس..... صفحہ 45)

اس اقتباس نے ذریعے پہاڑی قوم نی ثقافت بارے بڑی بہترین معلومات ہونی ہے
کیاں کہ لکڑی نی کارگیری ہووے یا فرسنگ تراشی اس کارگیری نے نال نال نقاشی بچ وی ہک
بکھری پہچان رکھنے ہین۔ خاص طور پہاڑی قوم نیاں کڑیاں ریشمہ نیاں ٹپیاں، کوٹی تہ دستانے
وغیرہ بنان نے نال نال کپڑیاں پر کڈھائی کڈھنے نائن وی رکھیا ہین۔ اس کارگیری نے پہاڑی
ثقافت بچ خاصا باہدا کہتا ہے۔ اسے طراں پہاڑی قوم نیاں کچھ ہوروی ثقافتی کم ہین جن بچ لیتیریاں
نے نال نال غمی تہ خوشی نے موقعے پر کئی کم ہین جس بچ بڑے بہترین انداز نے نال اپنی ثقافتی پہچان
بنائی ہے، جس نی بہترین مثال مختلف مذہب ہونے نے باوجود وی ہک ہی زبان نے نال نال
تہذیب تہ ثقافت بچ ہک دوئے ناسا نجھا احترام تہ قدرنی بہترین شناخت ہے۔ جس نازد کر میر حیدر
ندیم ہوراں نے بڑی تحقیق تھیں بعد پیش کرنے نی کامیاب کوشش کیتی ہے۔

1947ء تھیں بعد پہاڑی زبان وادب بارے وی میر حیدر ندیم ہوراں خاصی گلاں کیتیاں

ہین جن بچ پہاڑی کلچرل اینڈ ویلفیئر فورم تہ پہاڑی کلچر کلب کرناہ نے حوالے نال تفصیل پیش کیتی

ہے۔ جس نے ذریعے پہاڑی قوم بچ ہک انقلاب پیدا ہویا لیکن میں سدھا اک بہترین نقطہ نا

جائزہ پیش کر سنا جس تھیں بعد پہاڑی زبان نی ترقی رواں دواں نظر اچھنی ہے اوہ نقطہ کلچرل اکیڈمی بچ پہاڑی شعبہ نا قیام ہے اس بارے میر حیدر ندیم ہوراں کیہ لکھیا اس بارے اقتباس کی تکیو:

”کلچرل اکیڈمی دے پہاڑی شعبے دی انتھک محنت سن اس زبان وادب دے لوک ورثے کو سمہا لیا ہور اسدے ادبی خزانے بچ زبردست اضافہ کیتا۔ پچھلے تریسائی سالان بچ اکیڈمی دے اس شعبے پہاڑی زبان کو پگڑنڈیاں توں موڑ دیاں ہویاں زبان وادب دی قومی شاہراہ تے آن کھلا کیتا۔“

(پہڑاس.....صفحہ 55)

پہاڑی زبان نی ترقی واسطے پہلی اگست سال 1978ء کو ریاستی کلچرل اکیڈمی بچ پہاڑی شعبے نا قیام عمل بچ آیا جس تھیں بعد اس ادارے نی انتھک کوششاں نے نال پہاڑی زبان نے لوک ورثے کو سمہا لیا گیا ہور ہک پگڑنڈی تھیں موڑ کے ہک بڑی سڑک پر آن کھلا کیتا۔ آج ایہہ زبان دنیا نی باقی ترقی یافتہ زبانان نے نال منڈھا ملائی تہ چلن نی حیثیت رکھنی ہے ہور ایہہ سفر اہجاں جاری تہ ساری ہے، اس لہذا نال اس ادارے نے پہاڑی زبان نی پال پوس بچ بڑی حد تک کوشش کیتی تاں ہی اس زبان بچ آج خاصا ادب تخلیق ہو یا ہور تحقیقی تہ تنقیدی طور پر پیش کیتا گیا ہے۔ جس نی وجہ نال ایہہ زبان دن دوگنی رات چوگنی ترقی نی منازل طے کرنے بچ کامیاب ہوئی ہے۔

پہاڑی شاعری بچ طنز و مزاح نے مضمون بچ دی بڑی ہی عرق ریزی نال پر تحریر کرنے نی پوری کوشش کیتی ہے جسکی میر حیدر ندیم ہوراں نے گجھ اسراں پیش کیتا ہے:

”پہاڑی شاعری بچ طنز و مزاح دی ابتداء کدوں ہوئی، ایہہ گل ثابت کرنی شاید مشکل ہوے لیکن اس گل توں کوئی وی شخص انکار نبیہ کر سدا کہ پہاڑی ادب وثقافت بچ طنز و مزاح ابتداء توں ہی موجود ہے۔ ماہڑے نزدیک پہاڑی ادب بچ طنز و مزاح دی عمر اتنی ہی لمی ہے جتنی پہاڑی ادب تہ زبان دی ہے۔ ماہڑی اس گل دی تصدیق اس واسطے ثبوت کافی ہے کہ اس زبان دے صدیاں پُرانے لوگ گیتاں بچ وی طنز و مزاح ہر جانی شامل دسا ہے۔“

(پہڑاس.....صفحہ 69 تہ 70)

اس اقتباس کی تکلیف پہاڑی طنز و مزاح کی روایت بارے اچھی خاصی جانکاری ملنی ہے کیا
 کہ ایہہ گل میر حیدر ندیم ہوراں بالکل درست آکھی ہے کے پہاڑی طنز و مزاح کی شروعات بارے
 مکمل دستاویز مشکل ہے لیکن انہاں اپنی رائے جیہڑی دتی ہے اُس کی وی اس انکار نہیں کر سکنے کیا تکہ
 پہاڑی شاعری کی شروعات نثر کی مناسبت نال بہوں پُرانی ہے جس پنج اسراں نے نقوش ملنے
 ہین۔ میر حیدر ندیم ہوراں نے اسے موضوع نے متعلق سائیں قادر بخش ہوراں نے کلام کی وی
 نمونے نے طور پیش کیتا ہے۔ پونچھ پنج سرکاری ملازماں کی طرفوں ظلم کی بڑا ہی بہترین انداز پنج طنز
 کی نشانہ بنایا ہے کلام کی تکیو:

ک: کسٹم پولیس جنگلات نالے لٹ کھاہدی ہے پونچھ پٹواریاں نے
 کچھ کھا گئے نمبردار رل مل کچھ تنگ کیتے ذیلداریاں نے
 سنگی لائی ہے خوب دکانداراں، رت چوس لئی شاہ بیوپاریاں نے
 قادر بخش ہین پونچھ دا بچنا مشکل کیتے شروع شکار شکاریاں نے

پہاڑی پنج اسراں نے بے شمار نمونے ہین جہاں پنج طنز و مزاح نے نقوش ملنے ہین۔ اس
 واسطے اس ایہہ گل آکھ سکنے ہاں کہ پہاڑی پنج طنز و مزاح کی شروعات پہاڑی زبان کی شروعات
 نے دوران ہی ہوئی اس گل کی تصدیق واسطے میر حیدر ندیم ہوراں نے پہاڑی پنج صدیاں پرانے
 لوک گیتاں نا ذکر کیتا ہے جس پنج طنز و مزاح ہر جانی نظر اچھنا ہے۔ اس تھیں پتہ لگنا ہے کے پہاڑی
 طنز و مزاح کی شروعات بہوں پُرانی ہے۔

پہاڑی شاعری پنج برتیاں جان آلیاں صفاں بارے خاصی تحقیقی دے بعد پر پیش کرنے کی
 کوشش کیتی ہے لیکن ہر صنف نا بکھ بکھ تجزیہ کرنا مشکل ہے اس واسطے میں مختصر طور پر کچھ صفاں نے
 ناں تحریر کرساں جس تھیں اُن صفاں بارے ٹساں کی واقفیت حاصل ہو جاسی۔ میر حیدر ندیم ہوراں
 نے پہاڑی غزل، زمین غزل، قصیدہ، قطعہ، مثنوی، رباعی، مرثیہ، مثلث، مربع، خمس، مسدس،
 ترکیب بند، ترجیح بند، مستزاد، معری، سائینٹ وغیرہ صفاں نا مختصر طور پر تعارف پیش کیتا ہے ہور
 جن صفاں پر پہاڑی ادب پنج کم ہو یا انہاں نے نمونہ کلام وی پیش کرنے نے نال نال لکھاریاں

نے ناں وی دے سے بین جس نی بہترین مثال واسطے غزل صنف موجود ہے۔ چھٹیاں لفظاں پنج ایہہ آکھیا جاسکنا ہے کے میر حیدر ندیم ہوراں نے اس مضمون پنج چلندیاں چلندیاں صرف مختصر جاتعارف پیش کیتا ہے ہور زیادہ تفصیل پنج نیہہ گئے۔ لیکن بنیادی چیز جیہڑی اک طالب علم واسطے ضروری ہونی ہے اس کی انہاں نے بہترین انداز پنج پیش کیتا ہے۔

پہاڑی زبان نے حروف تہجی (پٹی) بارے وی میر حیدر ندیم ہوراں نے طالب علماں تہ پہاڑی زبان بولن، پڑھن ہور لکھن آلیاں واسطے ہک بہترین معلومات تھیں واقف کرانے نی کامیاب کوشش کیتی ہے، جیہڑا کے پہاڑی زبان نال منسلک لوکاں واسطے قیمتی سرمایہ ہے۔ جس کی موصوف نے بڑے ہی بہترین انداز پنج پیش کیتا ہے اس اقتباس کی تکیو:

”حروف تہجی یا ہجاء دے معنی جوڑنے دے بین۔ ماء بولی پہاڑی زبان

پنج 35 حرف بین جیہڑے حرف ہجا آکھال دے بین۔ اوہ بالترتیب اسراں نال بین:

اب پ ت ٹ ث ج چ ح خ د ڈ ز ژ س ش ص ض ط ظ ع غ ف ق

ک گ ل م ن وھ ی۔“

(پہڑاں..... صفحہ 96)

پہاڑی زبان نے حروف تہجی جس کی اس پٹی وی آکھنے ہاں اس نی تعداد ہر پہاڑی زبان بولن، پڑھن لکھن ہور سمجھن آلیاں نے ذہن پنج ہونا ضروری ہے۔ کیا تکہ سب تھیں پہلاں بنیادی چیزاں کی مہارت ہونی چاہئی تاں ہی اس کسے زبان نے بہترین لکھاری تہ قارئین بن سکے ہاں۔ خاص طور پر پہاڑی زبان نے طالب علماں واسطے پہاڑی زبان نے حروف تہجی تہ انہاں نی تعداد بارے اچھی خاصی جانکاری ہونا ضروری ہے تاں ہی اوہ ہک بہترین طالب علم ہو سکنا ہے۔

پہاڑی زبان و ادب پنج گڑیاں نا حصہ نے حوالے سنگ ہک سرسری جیا مضمون میر حیدر ندیم ہوراں تحریر کیتا جس پنج پہلے گڑیاں کی جنیاں نے برابر حقدار دھسیا ہے انہاں لکھیا ہے کے گڑی کالی ہو یا گوری، ہندوستانی ہو یا پاکستانی، پہاڑی ہو یا کشمیری انہاں ہر شعبے پنج اپنا مقام حاصل کیتا و ہے۔ ایہہ گل بالکل درست آکھی ہے کیا تکہ آج گڑیاں منڈھیاں نالو بدھ کے کم کرنیاں بین جس نی

بہترین مثال گڑیاں آج فوج بچ وی ہک مرد جیسی بہادری رکھی تہ دشمنان نال مقابلہ کرنے نی صلاحیت رکھنی ہن، اسے طراں آج گڑیاں ہر میدان بچ بڑھ چڑھ کے حصہ لے رہی ہن جس تھیں ہرگز انکار نہیہ کیتا جانا لیکن اسراں جہاں گڑیاں پہاڑی زبان وادب نے میدان بچ طبع آزمائی کیتی انہاں نی بہادری نامیر حیدر ندیم ہوراں بڑے ہی بہترین انداز نال پیش کیتا ہے۔ ہر گڑی نا بلکہ بلکہ تجزیہ کرنا مشکل ہے لیکن انہاں پہاڑی زبان وادب نیاں شیر نیاں ناناں میر حیدر ندیم ہوراں گجھ اسراں پیش کیتے ہن:

”پہاڑی زبان وادب دے اس احیاء نو تہ شناخت دی تحریک بچ اسدی ریاست دیاں کجھ گڑیاں دی محنت و مشقت کو جٹلا یا نہیہ جل سکدا۔ انہاں بچ ملکہ خورشید جی، سیدہ زینت فردوس زینت شہنازہ پروین پاکیزہ تہ مہر النساء جی ہوراں داناں قابل ذکر ہے۔ اندے علاوہ اس تحریک بچ محترمہ ساجدہ ضمیر تہ پیر ذادی مس محمودہ جی وی قابل ذکر ہن۔ انہاں با عصمت تہ بزرگ گڑیاں اپنی زبان تہ کلچرل واسطے محنت کیتی ہور سخنے درے ایہہ پہاڑی تحریک دے ہراول دستے بچ جنیاں دے شانہ بشانہ چل دیاں رہیاں۔“

(پہڑاس..... صفحہ 128)

اس اقتباس تھیں اس گل نا ثبوت ملنا ہے کے ”چنگے کماں نے چنگے نتیجے“ انہاں گڑیاں 1970ء نی دھائی بچ پہاڑی زبان تہ تہذیب و ثقافت نی خدمت کری تہ سماج بچ ہک بکھری پہچان بنائی جس نی وجہ نال آج انہاں گڑیاں کی پہاڑی زبان وادب نے حوالے نال ہک دنیا جانی ہے۔ انہاں گڑیاں وی جنیاں تھیں کہٹ محنت نہیہ کیتی بلکہ جتنا وی ہو یا اسکی بڑھ چڑھ کے میدان بچ پیش کیتا ہور جنیاں نے مونڈھیاں نے نال مونڈھا جوڑی تہ اپنی زبان نی بے شمار خدمت کیتی جس نے ذریعے آج انہاں گڑیاں پر پہاڑی زبان بولن آ لے فخر محسوس کرنے ہن۔

اصلاح معاشرہ تہ ڈراما بارے وی میر حیدر ندیم ہوراں بڑے بہترین انداز بچ مثالاں نے ذریعے ہک عام بے انسان نے ذہن تک اس گل کی پہچان واسطے بڑی محنت کیتی ہے ہک اقتباس کی

”میں سمجھتا ہوں کہ جسراں خالق کائنات سن انسانی فطرت کو دکھ کے نماز دے اوقات مقرر کیے دے باوجود آذان دا ہونا لازمی نہ فرض قرار دیتا ہو آذان آکھے دے باوجود وی جماعت دے قیام دے وقت بلند آواز بچ اقامت وی فرض قرار دیتی دی ہے۔ اسی طراں ادب بچ انسان کو اپنیاں کوتاہیاں تہ خامیاں کو محسوس کرا لے واسطے ہو رساج کو ویلے دی ضرورت دے مطابق مستقیم رستے تہ ٹورے واسطے ڈرامہ ہک اہم رول ادا کرا آیا ہے تہ ادا کرا رہسی۔“

(پہڑاس.....صفحہ 150)

میر حیدر ندیم ہوراں ڈرامہ کی سماج کی ترقی واسطے بہترین قرار دتا ہے۔ لکھنے ہن کہ ڈرامہ ہی ہک اسراں نی صنف ہے جس نے ذریعے انسان اپنی کوتاہیاں تہ خامیاں کی محسوس کرنا ہے ہو ہک بہترین تہ چنگے رستے نی طرف موڑنا ہے۔ ڈرامہ ہی ہک اسراں نی صنف ہے جس نے ذریعے ہک عام جیاء انسان وی اپنی کوتاہیاں تہ خامیاں کی تکلی تہ ہک چنگے تہ بہترین رستے نی پہچان کرنا ہے۔ میر حیدر ندیم ہوراں ہک بہترین مثال نے ذریعے سمجھانے نی کوشش کی ہے کہ جسراں نماز نا وقت مقرر ہے لیکن آذان فر بلند آواز بچ اقامت اسراں ہک چنگے اعمال تہ رستے نی پہچان واسطے ڈرامہ ہک اہم رول ادا کرنا ہے جیہڑا ہمیشہ کرنا وی رہسی۔ اسے مضمون بچ موصوف نے عبدالرشید لون غمگین ہوراں نا پہاڑی ڈرامہ ”کریم“ کی ہک بہترین مثال نے طور پر پیش کیتا دا ہے۔

پہاڑی لوک ساز بارے میر حیدر ندیم ہور لکھنے ہن کہ:

”موجودہ دور بچ پہاڑی لوک ساز پہاڑی ادب دی جان سمجھیا جلا رہیا

ہے۔ آج وی گُریے کہاں نی لیتری بچ ٹھولا دے ساز اتہ دراٹیاں دے ساز چھڑ

گیندے ہن تہ گُریے بیاہ شادیاں بچ ٹھولا دے نال بچلی دا ساز بجدیاں سُن کا

پہاڑی لوکاں دی گُھری اٹھیوں میہ رہندی۔“

(پہڑاس.....صفحہ 153)

مذکورہ بالا اقتباس تمہیں پہاڑی لوک ساز بارے اچھی خاصی واقفیت حاصل ہونی ہے لیکن لوک ساز کسے وی زبان ناہو اوہ اس زبان نے بولن آلیاں واسطے ہک اثناشہ ہونا ہے۔ اسراں ہی پہاڑی لوک سازی عام طور پر لیتریاں نے موقعے پر یا بیاہ شادیاں نے موقعے پر کافی جگہ نظر اچھنا ہے جس پنج ٹھول تہ بخلی وغیرہ نا استعمال کیتا جانا ہے ہو لوک وی اس نے ذریعے ہک لطف محسوس کرنے ہن۔ اس لطف پنج انہاں کی ہک جنون پیدا ہونا ہے جس نے ذریعے اوہ لوک پہنا گلڑا کھیدن تمہیں پیچھے نیہہ رکی سکے۔

کرناہ پنج پہاڑی ڈرامے نی خدو خال بارے وی تفصیلاً لکھیا ہے ہو خاص طور کرناہ نی ذرخیز تہرتی نا ذکرو کی کیتا ہے جتھے پہاڑی ڈرامے نی پرورش ہوئی جس نا ذکر میر حیدر ندیم ہو راں کجھ اسراں کیتا ہے:

”1970ء دی دہائی دے آغاز پنج پہاڑی زبان دی تحریک نویں طراں شروع ہوندا یاں ہی کرناہ شاہین کلب کو ”پہاڑی کلچرل کلب کرناہ“ پنج تبدیل کر کے ڈرامے دا سلسلہ پہاڑی زبان پنج شروع کیتا گیا۔“

(پہڑاس..... صفحہ 177)

اس اقتباس تمہیں کرناہ نے اندر جبروی تحریک چلی اس نے ذریعے پہاڑی ڈرامہ پر جبرؤ اکم ہو یا اوہ پہاڑی ڈرامے نی پرورش نے نال نال پہاڑی ڈرامے نے ارتقاء واسطے وی کافی حد توڑیں اہم ہے۔ اس لہذا نال کرناہ نی اس ذرخیز تہرتی نے پہاڑی زبان تہ ادب کی فروغ بخشنے نے نال نال پہاڑی قوم نی نیند کھولی کے ہک بچھتی نا پیغام دتا جس نی مثال عبدالرشید لون (غمگین) ہو راں نا پہلا پہاڑی ڈراما ہے نا مجموعہ جس نا ناں ”کہانی کہنر کہنر دی“ ہے۔ اسراں نی بے شمار مثالاں ہن جہاں کی کدے وی نظر انداز نیہہ کیتا جاسکنا۔

پہاڑی افسانہ نگاری بارے وی میر حیدر ندیم ہو راں اچھی خاصی تحقیق تمہیں بعد کم کیتا ہے۔ پہاڑی افسانے نی شروعات بارے انہاں صاف و شفاف لفظاں پنج دہسیا ہے کہ پہاڑی زبان پنج افسانے نی شروعات کدوں ہوئی ایہہ دہسنا مشکل ہے کیا تہ پہلے قصے، کہانیاں تہ داستاناں نا عام

رواج سا لیکن افسانہ ہک جدید صنف ہے جس نی شروعات بارے میر حیدر ندیم ہوراں لکھنے ہن کہ:
 ”ماہری تحقیق دے مطابق پہاڑی افسانے دی شروعات کلچرل اکیڈمی
 دے اندر پہاڑی شعبے دے شروع ہون توں بعد ہوئی دی ہے۔ ایہہ آکھنا ہور
 ثابت کرنا وی نہایت مشکل ہے کہ اس دور اندر پہاڑی دا پہلا افسانہ کس لکھیا۔“
 (پہڑاس.....صفحہ 186)

میر حیدر ندیم ہوراں ہک محقق نی نظر نال صاف تہ شفاف لفظاں بچ ایہہ واضح کیتا ہے کہ
 جتھے توڑیں ماہری تحقیق ہے اسلام نے مطابق پہاڑی افسانہ ناسفر کلچرل اکیڈمی بچ پہاڑی شعبہ
 نے قیام تھیں بعد ہی نی گل ہے جس نی تاریخ 1978ء تھیں بعد ہے۔ لیکن انہاں ایہہ وی آکھیا کہ
 پہاڑی بچ پہلا افسانہ کس نے لکھیا ایہہ وی تحقیق طلب ہے، اجاں اس بارے کوئی تحقیق نیہہ۔ البتہ
 انہاں گجھ افسانہ نگاراں نے ناں تحریر کیتے نے ہن جس نی مدد نال ہک محقق لوڑی سکنا ہے۔
 لیکن اتھے ماہڑے نزدیک ایہہ گل صاف ہے کہ پہاڑی افسانہ نی شروعات کلچرل
 اکیڈمی بچ پہاڑی شعبے نے قیام تھیں بعد ہوئی تہ پہاڑی زبان نے سالنامہ ”استادب“ بچ اک
 افسانہ ”مہنیرے نے اتھروں“ راجہ نذر بونیاری ناتہ اک کہانی ”ریشماں“ غلام رسول آزادنی شامل
 سی۔ اس حساب نال پہاڑی نا پہلا افسانہ نگار راجہ نذر بونیاری ہو سکنا ہے۔ جد کلچرل اکیڈمی بچ
 یک نفری پہاڑی شعبہ کھلیا تہ اوہ نفر کریم اللہ قریشی ہی ہن جس ناڈ کر میر حیدر ندیم ہوراں نے اپنی
 کتاب ”پہڑاس“ بچ لکھیا وا ہے۔ اس اقتباس کی تکیو:

”اس زبان دی ترقی واسطے پہلی اگست 1978ء کو جموں و کشمیر کلچرل
 اکیڈمی بچ پہاڑی شعبہ کھولیا گیا۔ اس شعبے کو ادبی طور موثر بنانے واسطے پہاڑی
 دے صفِ اول دے ادیب کریم اللہ قریشی کو بحیثیت ریسرچ اسٹنٹ تعینات
 کیتا گیا۔“

(پہڑاس.....صفحہ 50)

تحقیق ہک ایسی چیز ہے جس ناپہت کدے وی بند نیہہ ہونا اس واسطے مزید تحقیق جاری رہسی تہ پہاڑی افسانہ نی شروعات کدوں ہوئی، کس نے کیتی، کد کیتی ہو رہا افسانہ کیہڑا ہے انشاء اللہ ضرور کم ہوسی۔ لیکن میر حیدر ندیم ہوراں نے مطابق ریاستی کلچرل اکیڈمی پنج پہاڑی شعبے نے قیام تھیں بعد ہی پہاڑی افسانے نے نقوش ملنے ہین اس گل پنج کوئی شک نیہہ۔
مگنی گل:

پہاڑی زبان تہ ادب نے حوالے نال میر حیدر ندیم ہوراں نا ہک بہترین ناں ہے جس کی اس کدے وی نظر انداز نیہہ کری سکے۔ انہاں اپنے تحقیقی تہ تنقیدی مضموناں کی اکٹھا کری تہ پہڑ اس کتاب پنج شامل کیتا جیہڑا کے پہاڑی زبان بولن، پڑھن، لکھن تہ سمجھن آلیاں نے نال نال پہاڑی زبان نے طالب علماں واسطے ہک قیمتی سرمایہ ہے۔ اس کتاب کی سال 2011ء وچ بیسٹ بک ایوارڈ نال وی نوازا گیا۔ اس کتاب نی خوبصورتی پہاڑی زبان نے سادھے لفظاں نے استعمال نے نال نال کرناہ نے ”دلدار“ گراں نی خوشبودار لہجہ وی ہے۔ جسکی پڑھنے پنج دشواریاں ناسا منا نیہہ ہونا۔ اسراں انہاں جو وی لکھیا اس کی تحقیقی تہ تنقیدی نظر نال پرکھن تھیں بعد ہی پیش کیتا۔ سچ تہ صحیح انداز ہو رصاف لفظاں پنج تحریر کیتا۔ ایہہ کتاب پہاڑی زبان پنج تحقیق کرن آلیاں واسطے ہک قیمتی خزانہ ہے جس نے ذریعے اوہ اپنے مقصد پنج ضرور کامیابی حاصل کر سن گئے۔ اس حوالے نال پہڑ اس کتاب ہر پہاڑی زبان پڑھن تہ لکھن آلیاں واسطے سونے نی حیثیت رکھنی ہے۔

